

תלמודו בידו

סדרת
ספרי
הלכה

שינון הגלמוד
בשולחן ערוך ונושאי פלו
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
בשיטה יהודית מאירת עיניים
המקלה על הזיכרון

הלכות
ביקור חולים ואבלות
יורה דעה סי' שלה-תג

מפעל
עיקרי
השולחן

כל השונה הלכות
ר"ל שאחר ששנה
הסוגיא הנה מחקר
ומשא ומתני מעלה
פדוהו לפרוהו
פסקו וזבועו לעצמו
הלכות הלכות
מובטח לו שהוא
בן העולם הבא
שעל דיבור מתישר
בתורה עפה עפה
ונמצא מוכה את
הברכה בתורהו
(המאירי סוף מסכת נדה)

הלכות
ביקור חולים
ואבלות

יורה דעה
סי' שלה-תג

מפעל
עיקרי
השולחן

יצירת פאר ללומדי "יורה יורה" ולרבנים

לימוד ושינון

השולחן ערוך ונושאי כליו

עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים

בשיטה יחודית מאירת עיניים המקלה על הזיכרון
שזכתה להסכמת גדולי הדור ולברכתם

סדרת
ספרי
הלכה

עיקרי השולחן

המעלות שבספרים:

- א. סיכום בהיר ותמציתי
- ב. סדר שיטתי
- ג. הבאת לשון השו"ע והרמ"א
- ד. הגדרת הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף
- ה. השתלשלות ההלכה - מהמקור בגמ' עד לפסיקתה
- ו. שינון מהיר
- ז. זכירת הלימוד
- ח. נוטריקונים - לזכירת הדינים
- ט. תוספת סימונים:

סימון למחמיר

סימון למקל

סימון לשיטה שאינה
מחמירה ואינה מקלה

הכנה מצוינת לבחינות
הסמכה ל"יורה יורה"

סדרת ספרי מפעל "עיקרי השולחן":

- עיקרי השולחן - הלכות מליחה ובשר בחלב
- עיקרי השולחן - הלכות נדה
- עיקרי השולחן - הלכות ביקו"ח ואבלות
- עיקרי השולחן - הלכות חופה וקידושין
- תלמודו בידו - הלכות מליחה ובשר בחלב
- תלמודו בידו - הלכות נדה
- תלמודו בידו - הלכות ביקו"ח ואבלות
- תלמודו בידו - הלכות חופה וקידושין

רח' בן ציון 24/8, א', ירושלים, 9542337, טל': 02-65-14-196, דוא"ל: ikarei613@gmail.com

לרכישה: טל' 02-65-14-196

הפצה ומשלוחים: טל' 03-67-65-382, דוא"ל: be2591@012.net.il

תלמודו בידו

קיצור "עיקרי השולחן"

שינון הנלמד
בשולחן ערוך ונושאי כליו
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
בשיטה יחודית מאירת עיניים
המקלה על הזיכרון

הלכות ביקור חולים ואבלות
יורה דעה סימנים שלה-תג

ובו שני חלקים:

א. תלמודו בידו/קיצור "עיקרי השולחן"

ובו יבוארו פסקי השו"ע והרמ"א
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים,
ודברי נושאי הכלים בקצרה

ב. ושנתם

ובו נושאי הסימנים, והנושאים העיקריים והמשניים
שבכל סעיף ודינם, לשינון וחזרה בעל פה,
שיהיו מחודדים בפין

חובר בס"ד ע"י

משה ב"ר שלמה כהן

וצוות תלמידי חכמים

במפעל "עיקרי השולחן"

עיה"ק ירושלים תובב"א

מעלת לימוד הסוגיות ובידור ההלכה

**"תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא
שנאמר (חבקיוק ג) 'הליכות עולם לו' אל תקרי הליכות אלא הלכות"** (גדה עג/א)

"כל השונה הלכות" ר"ל שאחר ששנה הסוגיא דרך מחקר ומשא ומתן, מעלה בידו הראוי לברור דרך פסק וקובען לעצמו הלכות הלכות, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שעל ידי כך מתיישר בהוראה יפה יפה, ונמצא מזכה את הבריות בהוראותיו ואינו מכשילן כשאר התלמידים שאין נוהגין כן. והביאור דרך רמז מדכתוב 'הליכות עולם לו', אל תקרי הליכות אלא הלכות, ר"ל אם הוא שונה הלכות על הדרך שביארנו, עולם לו" (עכ"ל המאירי סוף מסכת נדה).

הבהרות לציבור הלומדים

א. לשאלת רבים, הספר "תלמודו בידו" אינו זהה לספר "עיקרי השולחן", מכיון ששם הובאו הדברים בהרחבה וכאן בקצרה, ועוד ששם הובאו חלקים נוספים שלא הובאו כאן [כמפורט לקמן בהקדמה עמ' טז].
ב. אין תחליף ללימוד ההלכה באותה דרך שלמדו רבותינו מדורי דורות: מתוך עיון בגמרא, בראשונים, טור, בית יוסף, שולחן ערוך, רמ"א ונושאי כליהם עד לפוסקי הדורות האחרונים. עם זאת, לומדים המעוניינים בכלי עזר שיסייע לסדר את לימודם, יוכלו לאחר לימוד יסודי וחזרה על הספר "עיקרי השולחן", לחזור על תמצית הדינים המובאים כאן ב"תלמודו בידו", וב"שנתנים".

ו ז א ת ל מ ו ד ע י

ספר זה נועד לסיכום וסידור השיטות השונות של רבותינו ולא על מנת להורות הלכה למעשה.
בשאלת הלכה למעשה, יש לעיין במקור הדין ולפנות למורה הוראה מוסמך.
במידה וטעינו או נפלה טעות דפוס, אנא כתבו לנו בכדי שנוכל לתקן במהדורה הבאה.

סיוון התשע"ד

מען למכתבים, הנצחות והקדשות

מפעל "עיקרי השולחן"

ללימוד פסקי השר"ע ונושאי כליו
עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
בשיטה מאירת עיניים המקלה על הזיכרון

רח' בן ציון 24/8 א', ירושלים, 9542337

טל': 02-65-141-96

דוא"ל: ikarei613@gmail.com

כל הזכויות שמורות

היות ובספר זה הושקע הון רב ויגיעה של שנים רבות,
לכן על פי דין תורה ולהבדיל על פי הזכויות הבינלאומיות, אנו אוסרים בכל
תוקף כל הדפסה, צילום והעתקה מספר זה בכל אמצעי שהוא, בלא לקבל
בכתב את רשותו של הרב משה כהן, בעל הזכויות.

עיצוב כריכה ושערים: ג' ויסקופף

דפוס דורות בע"מ

עיקרי השולחן

שיטת לימוד מאירת עיניים המקלה על הזיכרון
שזכתה להסכמת גדולי הדור ולברכתם

מבנה העמוד

קנה **תלמודו** קיצור עיקרי השולחן **בידו** 155

הל' נדה ס' קצט - ההכנות לטבילה

סעיף ד
הל טבילתה במוצאי שבת, שאי אפשר לחוף מבעוד יום - תחוף בליל טבילתה. טהה: וזמל מקום מנהג יפה הוא שהלחץ היטב בערב שבת, ובנעלולו שבת החזור ותחוף והסמך מעט טהה.

נושא הסעיף: טבילה במוצאי שבת.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>נדה סח"א - ...שלה רבין באגרוניה אשה לא תחוף בערב שבת ותטבול במוצ"ש...הא דאפשר הוא דלא אפשר נ"ע"ע לעיל בסעי' ג</p> <p>ר"ל ש"ע - זה בין לשאלות ובין לשי"י.</p> <p>רמ"א [כסור] - מנהג יפה: שבערב שבת - תחמוף היטב, ובמוצ"ש - תחזור ותחמוף ותטרוק מעט.</p> <p>רמ"א [כסור] - מנהג יפה: שבערב שבת - תרחץ ותחמוף היטב, ובמוצ"ש - גם תרחץ ותחמוף.</p> <p>רמ"א [כסור] (ו. ט.) - תדון הוא: שבערב שבת - תרחץ ותחמוף היטב, ובמוצ"ש - גם תרחץ ותחמוף.</p> <p>פשוט לכ"ע - עשייה לעיני הלבדים את כל גופה ושערה שאין בהם חיצויה בשמנו לטבילתה (כספי"א, א' ט"ז ו').</p>	<p>מתי תחפות כשטבילתה הלה במוצ"ש?</p> <p>ר"ל ש"ע - די שתחמוף במוצ"ש.</p>

לשון השו"ע והרמ"א

נושא הסעיף

עיקר הסעיף
עיקר פסקי השו"ע והרמ"א בקצרה

הרחבה לסעיף
השתלשלות ההלכה מהמקור בגמרא (מסומן ברקע אפור) דרך שיטות הראשונים והאחרונים עד לפסקי השו"ע, הרמ"א ונושאי כליהם

סימונים

סימון למקל

סימון למחמיר

סימון לשיטה שאינה מקלה ואינה מחמירה

בעזרת סימונים אלה הלוכד מזהה מיד מי מחמיר ומי מקל וזכור את מסקנתה של כל שיטה.

הרב אשר זעליג זיסל
רב קהלת טשכנב רמות
אב"ד וראש ישיבת חתם סופר

הרב יצחק טובי' זי"ט
גאב"ד בד"צ העדה החרדית

הרב חיים פנחס שיינברג
ראש ישיבת "תורה אור"
ומורה הוראה דקריית מטטרדורף

הרב עובדיה יוסף
הראשון לציון
ונשיא מועצת חכמי התורה

הרב שמואל אליעזר שטרן
דומ"צ בבד"צ של מרן הגר"ש ואזנר
ראש ישיבת חוג הת"ר ורב מערב בני ברק

הרב משה שטרנברג
ראב"ד בד"צ העדה החרדית

הרב מנשה קליין הקטן
אבדק"ק אונגוואר
ור"מ דישיבת "בית שערים"

הרב מרדכי אליהו
הראשון לציון
והרב הראשי לישראל לשעבר

הרב שמאי קהת הכהן גאס
מו"צ דקהל מוזיקי הדת
דחסידי בעלזא בא"י

הרב משה הלברשטאם
חבר בד"צ העדה החרדית

הרב אליהו בקשי דורון
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

הרב מיכל יהודה ליפקוביץ
זכרון מאיר, בני ברק

הרב שריאל רוזנברג
רב שכונת רמת דוד, בני ברק
דומ"צ בבד"צ של הגר"ש קרליץ

הרב יצחק זילברשטיין
רב שכונת רמת אלחנן, בני ברק

הרב שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

הרב עזריאל אויערבאך
רב בית הכנסת "חניכי הישיבות",
בית וגן, ירושלים

* ההסכמות ומכתבי הברכה ניתנו לספרי "עיקרי השולחן", שמהם תומצתו ההלכות ל"תלמודו בידו"

הרבנים שהשתתפו בספר זה:

ראש מפעל "עיקרי השולחן" ועורך ראשי

הרב משה כהן

עורכים

הרב יהודה רזאל, הרב חנוך חלמיש, הרב דורון חביב

יעוץ וביקורת

הרה"ג בניהו דין, הרה"ג יעקב קרויזר,
הרב אביאל סליי, הרב יעקב קרנר הכהן, הרב יקותיאל אוהב ציון

הגהה

הרב אברהם בן שלום, הרב חנוך בן שלום, הרב ישי חנון

הגהה לשונית

הרב יצחק סזאד

איורים

הרב דניאל צ'סטר

פטרונות מפעל "עיקרי השולחן"

אשר התעטרו בכתרה של תורה
וצדקתם עומדת לעד

תלמודו בידו

הלכות מליחה ובשר בחלב

עיקרי השולחן

הלכות מליחה ובשר בחלב

ה"ה יצחק לייב ורות רעננערט הי"ו

תלמודו בידו

הלכות נדה

עיקרי השולחן

הלכות נדה

ה"ה ר' שלמה ומלכה לחמי הי"ו

תלמודו בידו

הלכות ביקור חולים ואבלות

עיקרי השולחן

הלכות ביקור חולים ואבלות

הרה"ג רבי משה ויעל סעדון שליט"א

מפתח מפורט לנושאי הסעיפים לפי סדר הסימנים ט

הקדמה [הסֵדֶר והמעלות שבספר, דגשים חשובים, שיטת הלימוד, דוגמאות להצלחה, הסכמות]. טו

ההבדל בין "עיקרי השולחן" ל"תלמודו בידו" וחלקים שנוספו שם והושמטו כאן טז

עיקרי הדינים כ

חלק א' תלמודו בידו/קיצור "עיקרי השולחן" - פסקי השו"ע והרמ"א עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים, ודברי נושאי הכלים בקצרה: 1

הלכות טומאת כהן	הלכות ביקור חולים ורפואה
99. על איזה טומאה הכהן מזהה. שסט	2. מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו. שלו
100. מי הוא החשוב כמת אע"פ שעודנו חי שע	5. דיני הרופא שלו
101. דין אהל היאך מביא הטומאה שעא	6. חולה שמת לו מת שלו
107. היתר טומאה במקום מצווה ודין קברי גויים שעב	7. יודיו החולה וכיצד אומרים לו [התוודח]. שלה
109. איזה כהן מזהה על הטומאה ולאיזה מתים ועד מתי מטמא שעג	8. דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [ומה הסימנים היפים למת]. שלט
115. טומאת כהן למת מצווה לנשיא ולרבו (סע' א-ג) ועל איזה מת מתאבלין (סע' ד-א). שעד	

הלכות אבלות [המתחילה אחר הקבורה]	הלכות משעת המיתה עד הקבורה
123. אימתי מתחיל האבלות ולמי שמפנין מקבר לקבר שעה	11. ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין שמ
132. מנהג המנחמים ודין מת שאין לו מנחמים שעו	39. מי שמתו מוטל לפניו בשבת או ב"ט דיני האונן. שמא
136. דין עבדים ושפחות ומנודה שיש להם אבלות שעז	מי שהכין צרכי חופתו ומת לו מת שחייב עליו אבלות [האם יקדימו את החופה וימי משתה או יקדימו את ימי האבל?]. שמב
137. דיני סעודת הבראה לאיש ולאשה שעה	43. מצוות הלוויית המת שמג
144. דין ברכת המזון בבית האבל שעט	46. חיוב ההספד וגודל שכרו וכיצד ועל מי מספידין שדמ
146. דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה שפ	47. דין המאבד עצמו לדעת ומנודה והרוגי ב"ד והפורשין מן הצבור שמה
160. איסור רחיצה וסיכה לאבל שפא	61. מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה שמו
165. איסור נעילת הסנדל לאבל שפב	62. שלא לעורר על מתו שלשים יום לפני הרגל שמו
167. איסור תשמיש המיטה לאבל שפג	63. דין שרפה על המת והאומר אל תקברוני שמה
169. האבל אסור בתלמוד תורה. שפד	64. איסור הנאה במת ותכריכיו שמת
173. דין שאלת שלום באבל שפה	66. דברים העשויים למת ואין בו משום דרכי האמורי שנ
176. עטיפת הראש באבל שפו	67. דין כלאים וציצית למת שנא
177. דין כפיית המטה [וישיבה ע"ג קרקע] שפז	68. באילו בגדים קוברין ואין האיש מלביש את האשה. שנב
179. אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין שפח	70. היאך מוציאים מת גדול או קטן ובאיזו מיטה שנג
180. אבל אסור בכביסת כסותו ודין גיהוץ שפט	73. עיר שיש בה שני מתים איזה קודם שנד
186. דין גלוש וסריקה באבל שצ	73. דברים שמשנים באשה יותר מבאיש. שנה
192. אבל אסור בכל מיני שמחה שצא	74. גבו לצורך המת והותירו שנו
198. אבל אסור כל לי' יום לישא אשה שצב	74. איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו שנו
203. מתי האבל יכול לצאת מביתו שצג	76. נושאי המטה פטורים מוקריאת שמע ומתפלה שנח
208. שלא להתקשות על המת יותר מדאי שצד	78. מקום יציאת המת והאבלים שנט
210. מקצת יום השבעה והשלשים ככולו שצה	79. מת וכלה [ברית] מילה, איזה [מהם] קודם. שס
213. דין אבל שלא נהג אבלות כל שבעה שצו	80. הליות המת ובטול ת"ת להליות. שסא
215. דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם שצז	83. לקבור בקרקע ואם קוברין שני מתים יחד שסב
217. אבלות יום ראשון דאורייתא [וי"א מדרבנן] שצח	85. איסור פנוי המת והעצמות ממקומן שסג
218. דיני אבלות ברגל בראש השנה וי"ט שני של גלויות שצט	88. איסור הנאה של קבר והאבן והבנין שסד
228. דיני אבלות בשבת ת	93. החופר קבר פטור מק"ש וכמה מרחיקין הקברות מהעיר שסה
230. דברים הנוהגים בחול המועד תא	94. דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה שסו
235. דיני שמועה קרובה ורחוקה תב	95. קוברים מתי גויים ושלא יחלך בביה"ק בתפילין וציצית. שסז
243. דיני המלקט עצמות תג	97. שלא לנהוג קלות ראש בביה"ק שסח

247. **סיכום דיני אבלות.**

250. **מתי אומרים הלכה כדברי המקל באבל**

253. **חלק ב' ושנתם -** ובו הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף ודינים, לשינון וחזרה בעל פה

297. **רמזים לשולחן -** ובו נוסריקונים לסימני השו"ע ומקורותיהם, לשינון וחזרה בעל פה.

299. **פענוח ראשי תיבות וקיצורים, ספרים שהוזכרו בספר זה**

מפתח עניינים אלפבתי - ראה ב"עיקרי השולחן" עמ' 503.

לזכרון עולם

"ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם..." (ישעיהו נוה)

<p>לע"נ הגאונים הגדולים עמודי ההוראה שזכינו להיכנס לקודש לפניהם ולקבל את הסכמותם לספר "עיקרי השולחן" והמריצונו למלאכת קודש זו הראשל"צ רבי מרדכי צמח אליהו זצוק"ל בן המקובל רבי סלמאן ומזל זצ"ל נלב"ע כ"ה בסיוון תשע"ע</p> <p>הרב הוסיף שספר זה הוא בגדר "הטוב והמטיב" ולע"נ נשיא מועצת חכמי התורה הראשל"צ רבי עובדיה יוסף זצוק"ל בן רבי יעקב וגורג'ה זצ"ל נלב"ע ג' במרחשון תשע"ד תנצב"ה</p> <p>"להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא" (ברכות ה/ב)</p>	<p>לע"נ הגאונים הגדולים עמודי ההוראה שזכינו להיכנס לקודש לפניהם ולקבל את ברכתם לספר "עיקרי השולחן" רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל נלב"ע כ"ח בתמוז תשע"ב רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל ראש ישיבת "תורה אור", ומורה הוראה דקריית מטרסדורף נלב"ע כ"ז באדר תשע"ב רבי מנשה [קליין] הקטן זצוק"ל אבדק"ק אונגוואר, ור"מ דישיבת "בית שערים" נלב"ע כ"ט באלול תשע"א רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל ראש ישיבת פנויב' לצעירים, מח"ס מנחת יהודה נלב"ע כ"ו בסיוון תשע"א תנצב"ה</p> <p>"להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא" (ברכות ה/ב)</p>
<p>לע"נ האשה הצדקת מרת תמר ליכטנשטט ע"ה בת ר' אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע בדמי ימיה בליל שבת קודש "חיי שרה" כ"ז במרחשון התשס"ז תנצב"ה</p>	<p>לע"נ איש האשכולות עורך שמירת שבת כהלכתה שפעל רבות להצלת רבים מפזורת ישראל בימי הזעם ועמל בכל מאורו ביסוד מערכות החינוך בא"י ה"ה ר' אשר וסרטיל ז"ל ב"ר שלום ותמר הי"ד נולד בכ"ג בשבת התרפ"א נלב"ע בש"ק ויצא, ט בכסלו התשס"ט תנצב"ה</p>
<p>לע"נ איש החסד, מוקיר ורחים ודחיל דרבנן רב פעלים לתורה ולומדיה אוהב ארץ קודשנו ר' רם (רמיי) ב"ר יששכר ושפרה בן-דוד ז"ל נלב"ע י"ז במנחם-אב תשע"א תנצב"ה</p>	<p>לע"נ ר' יששכר ב"ר יעקב צבי ובת שבע בן-דוד ז"ל נלב"ע ט"ו בטבת התשנ"ה ומרת שפרה בת הרב משה חן ורבקה מלהיוף ע"ה נלב"ע ליל שבת קודש כ"ה באדר אה התשנ"ה תנצב"ה יברך ה' את כל משפחתם ויוצ"ח בכל מילי דמיטב, אמן</p>
<p>לע"נ הקדוש ר' נתנאל עוזרי הי"ד בן הרב שמעון ואורה עוזרי הי"ו נרצח ע"י בני עוולה בביתו בקריית ארבע חברון, בליל שבת קודש ש"ו בשבט התשס"ג, תנצב"ה "ארץ אל תכסי דמו" יברך את הוויי יבלחט"א בכל מילי דמיטב, אמן</p>	<p>לע"נ ר' אברהם יצחק לחמי בן משה ורבקה ז"ל נלב"ע י' בסיוון התשמ"ו ור' יצחק אליעזר קורמן בן אברהם מרדכי ותנה שמחה ז"ל נלב"ע י"ז באב התש"ע ומרת רחל קורמן בת יהושע והסא להמן ע"ה נלב"ע י"א באייר התשס"ב תנצב"ה הנוצח ע"י ידידינו ר' שלמה ומלכה (מוליגדה) לחמי הי"ו</p>

לע"נ האשה הצנועה מרת סימי בת לידסיה הרוש ע"ה
נלב"ע ב' בניסן התשס"ו
תנצב"ה
הנוצחה ע"י בנה איש החסד ה"ה מרסל הרוש הי"ו

לע"נ
ר' רפאל יצחק בן אליהו ז"ל
נלב"ע כ"ד בניסן התשס"א
תנצב"ה
יברך ה' את כל משפחתו ויוצ"ח בכל מילי דמיטב, אמן

הלכות ביקור חולים ורפואה

סימן שלה - מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו

- א. מצוות ביקור חולים. 2
- ב. להרבות בביקור חולים, ובלבד שלא יטריח לו. 2
- ג. לא ישב במקום גבוה מהחולה. 2
- ד. באיזה שעות אין מבקרין את החולה? [מטרת הביקור - לבקש רחמים על החולה]. 3
- ה. באיזה לשון מבקש רחמים על החולה? 3
- ו. מהו נוסח התפילה על החולה? 3
- ז. אומרים לו שיתן דעתו על ענייניו [עשה ציוואה]. 4
- ח. חולים שאין מבקרים אותם [סימנך רע"מ]. 4
- ט. מבקרים חולי עכו"ם. 4
- י. 1. חולי מעיים, 2. ילך לחכם, 3. ניוחם קודם לביקור"ח. 4

סימן שלו - דיני הרפואה

- א. רשות לרפא. 5
- ב. שכר הרופא - האם הרופא רשאי לקבל שכר? 5
- ג. רופא שהתנה לקבל שכר גבוה - האם תנאו קיים? 6

סימן שלו - חולה שמת לו מת

סימן שלח - וידוי החולה וכיצד אומרים לו [התוודה]

- א. וידוי - חולה שנטה למות, אומרים לו התוודה. 7
- ב. סדר וידוי שכיב מרע. 7

סימן שלט - דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [ומה הם הסימנים היפים למת]

- א. דין הגוסס. 8
- ב. מי שהיה גוסס ג' ימים - מתאבלים עליו. 8
- ג. צידוק הדין וקריעה (ע"ע בס"י תא סע' ו). 9
- ד. לא להניח לבד את הגוסס למות. 9
- ה. שפיכת המים שבשכונת המת. 9

הלכות משעת המיתה עד הקבורה

סימן שמו - ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין

- א. חובת הקריעה. 11
- ב. מקום הקריעה. 12
- ג. שיעור הקריעה (ע"ע סע' כא). 12
- ד. קריעה על מת שמת לקרובו (ע"ע בס"י שעד סע' ו-ז). 13
- ה. 1. העומד בשעת יציאת נשמה - קורע. 1
- 2. האם מתאבלים [נקורעים] על מומרו? (רמ"א) 14
- ו. אדם כשר - האם קורעים עליו? 15
- ז. קריעה על חכם ות"ח. 15
- ח. קריעה על רבו. 16
- ט. כמה בגדים קורע, ומה שיעור הקריעה? 18

- י. אפקרסותו, איזה בגד אינו קורע על אביו ואמו? 19
- יא. קריעת אשה. 20
- יב. קריעת שפת הבגד. 20
- יג. מקום הקריעה - בפנים או בחוץ? [היכן עומד והיכן אוהז בשעת הקריעה?]. 21
- יד. 1. קריעה ביד. 2. המחליף בגדיו תוך ז' ימי האבל. 21
- 3. מהו להחזיר קרעו לאחוריו [בתוך ז']. 21
- טו. מתי מותר לשלול ולאחות את הקרע? 22
- טז. חליצת כתף. 23
- יז. אביו ואמו, נשיא, רבו מובהק וחכם שמתו - אלו דברים נוהג בהם? 24
- יח. עד מתי קורע? [כששמע על המיתה לאחר זמן, או מי שלא היה לו חלוק]. [וכן בס"י שצו סע' א, ובס"י תב סע' ד]. 24
- יט. קרע שאסור באיחוי - איסור הפיכתו ומכירתו. 25
- כ. הקורע [במקום שהיה קרוע ונתפר] רק כשקרע מאיחוי 25
- כא. אלכסנדר - יצא. 25
- בגד שקרע בו על מת אחד - כיצד ממשיך לקרוע בו על מת נוסף 25
- כב-כג. [שאינו אבין] (ע"ע בסע' ג). 26
- מתו אביו ובנו, האם יכול באותו קרע להוסיף ולקרוע על המת השני, או שצריך לקרוע קרע בנפרד על אביו וקרע בנפרד על בנו? 27
- כד. קרע על אביו ואח"כ נודע לו שאביו חי ובנו הוא המת - האם יצא ידי קריעה? [וכן להפך]. 28
- כה. קרע על חולה שרק אח"כ מת - האם צריך לקרוע שנית? 28
- כו. קרע ונהג קצת ימי אבלות, ואח"כ הטעו אותו בדבר תאריך המיתה. 29
- כז. קריעה לקטן. 29
- כח. הקורע בשבת - יצא. 29
- כט. הקורע בחלוק גזול - לא יצא. 30
- ל. על איזה קטן/תינוק לא קורעים? 30
- לא. האם קורעים ביו"ט וחול המועד? (ע"ע בס"י תא סע' ב) 31
- לב. קורע על שמועה קרובה בחול המועד (וע"ע בס"י תא סע' ג). 31
- לג. המראה את עצמו כאילו קרע. 32
- לד. בגד שאול - האם מותר לקרוע בו? 32
- לה. המשאיל חלוק לחברו - מתי יכול לחזור ולקבלו? 33
- לו. קורעים על שמועות רעות. 33
- לז. 1. השומע ברכת ה'. 2. הרואה ס"ת שנשרף. 34
- לח. קריעה על ערי יהודה/ירושלים בחורבן. 35
- לט. אלו הקרעים (הנ"ל בסע' לו-לח) - אסור לאוחזם לעולם, ומתי מותר לשוללן וכדו'? 35

סימן שמוא - מי שמתו מוטל לפניו בשבת או ביו"ט ודיני האונן

- א. דיני אונן [לעניין אכילה ופטור מהמצוות]: א. ביום חול. 39
- ב. בשבת ויו"ט 39
- ב. מי [שקרובו מת בשבת] שהיה אונן במוצ"ש, ומתו נקבר ביום א' - אלו מצוות עליו להשלים? 40
- ג. מת שמסרוהו לכתפים. 40
- ד. כשלא ניתן להתעסק בקבורת המת - אין דין אונן. 41
- ה. האם האונן אסור בדברים שהאבל אסור בהם? [דברים נוספים שהאונן אסור בהם פרט לסע' א]. 41

סימן שנט - מקום יציאת המת והאבלים

- א. היכן נשים הולכות בשעת ההלוויה? 78
- ב. יש למנוע מנשים מלצאת לבית הקברות. 78

**סימן שסז - קוברים מתי עכו"ם ושלח יהלך בבית הקברות
בתפילין וציצית**

- א. קוברים מתי עכו"ם ומנחמים אבליהם, מפני דרכי שלום. 95
- ב-ה דברים שאסור לעשות תוך ד' אמות של המת/הקבר. 95
- ו. מותר לקרוא ולהתפלל - חוץ לד' אמות של המת/הקבר. 96

סימן שס - מת וכלה ו[ברית] מילה, איזה [מהם] קודם . . . 79

סימן שסא - הלויית המת ובטול ת"ת להלוויתו

- א. מבטלים ת"ת להלווית המת, ועד כמה צריך לבטל? 80
- ב. מה ההבדל בין ת"ת לשאר מלאכות - שצריך לבטל לצורך המת? . . . 81
- ג. הרואה את המת - צריך ללוותו. 82
- ד. צריך לעמוד מפני מלווי המת. 82
- ה. ארון העובר ממקום למקום. 82

סימן שסח - שלא לנהוג קלות ראש בביה"ק

- א. שלא לנהוג קלות ראש בבית הקברות. 97
- ב. דין פירות האילנות שבבית הקברות. 98
- ג. דברים המותרים בקבר חדש ואסורים בקבר ישן. 98

הלכות טומאת כהן

סימן שסט - על איזה טומאה הכהן מוזהר. 99

סימן שע - מי הוא החשוב כמת אע"פ שעודנו חי. 100

סימן שעא - דין אהל היאך מביא הטומאה

- א. איסור טומאת אוהל. 101
- ב. ארובה שבין בית לעליה. 102
- ג. סוף טומאה לצאת. 102
- ד. חצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים - מה דין הבתים, ומתחת לזיזין? 103
- ה. כמה צריך הכהן להרחיק מהמת/מהקבר? 105
- ו. טומאת היסט. 106

סימן שעב - היתר טומאה במקום מצווה ודין קברי גוים

- א. מקרים שהתירו לכהן להיטמא בטומאה דרבנן: א. לצורך דבר מצווה. ב. להצלת ממון [מגויים]. ג. משום כבוד הבריות. 107
- ב. קברי גוים. 108

סימן שעג - איזה כהן מוזהר על הטומאה ולאיזה מתים מטמא ועד מתי מטמא

- א. אזהרה שלא לטמא את הקטנים. 109
- ב. איזה כהן מוזהר על הטומאה? 109
- ג. כהן וכהנת - מצויים להיטמא לקרובם. 110
- ד. מי הם שבעת הקרובים שהכהן מיטמא להם? 110
- ה. האם מותר לכהן להיטמא לקרוביו [קודם שנסתם הגולל] - אף שלא לצורך? 111
- ו. הכהן מטמא לקרוביו, רק עד שיסתם הגולל. 111
- ז. האם בעת שהכהן מיטמא לקרוביו, מותר לו להיטמא לאחרים? . . . 112
- ח. למי מהקרובים, הכהן אינו מטמא? (סימן: פ"ה סמ"ו). 112
- ט. אין הכהן מטמא לאבר מן החי של קרובו, ולא למת חסה. 113

סימן שעד - טומאת כהן למת מצווה לנשיא ולרבו (סע' א-ג) ועל איזה מת מתאבלין (סע' ד-יא)

- א. מצווה להיטמא למת מצווה. 115
- ב. נקרא מת מצווה - רק משימצא ראשו ורובו. 115
- ג. הגדרת מת מצווה. 116

סימן שסב - לקבור בקרקע ואם קוברין שני מתים יחד

- א. החובה לקבור בקרקע. 83
- ב. קבורה על הגבי. 83
- ג. אין לקבור שני מתים זה לצד זה. 83
- ד. קבורה זה על גבי זה. 84
- ה. אין קוברין רשע אצל צדיק. 84
- ו. שניים שהיו שונאים זה לזה - אין לקוברם יחד. 84

סימן שסג - איסור פנוי המת והעצמות ממקומן

- א. 1. איסור פינוי המת. 2. מקרים שמוותר לפנות מת. 85
- ב. 1. הולכת המת מעיר לעיר. 2. נתינת סיד על המת. 86
- ג. אין מלקטין עצמות - לקבור שם מת אחר, או לצורך המקום. 86
- ד. מי שנקבר באופן זמני - מותר לפנותו. 86
- ה. ארון שפינוהו - אסור בהנאה. 87
- ו. המוצא נסרים בביה"ק - לא יזיזם ממקומם. 87
- ז. איסור פתיחת קברה. 87

סימן שסד - איסור הנאה של קבר והאבן והבנין

- א. איזה קבר נאסר בהנאה [ומהו ליהנות מעפר המכסה את המת, וממצבת הקבר]? 88
- ב. קבר הנמצא וקבר הידוע. 89
- ג. מת מצווה. 90
- ד. הרוג - נקבר עם בגדיו ונעליו. 91
- ה. קבר המזיק את הרבים. 91
- ו. קבר שפינוהו - לא יעשה בו דברים שהם גנאי למת. 91
- ז. החוצב קבר לאביו. 92

סימן שסה - החופר קבר פטור מק"ש וכמה מרחיקין הקברות מהעיר

- א. החופר קבר למת - פטור מכל המצוות. 93
- ב. הרחקת הקברות מהעיר. 93

סימן שסו - דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה

- א. המוכר קברו. 94
- ב. אשה שירשה קבר ממשפחתה. 94
- ג. ליד מי האשה נקברת [כשאביה ובעלה כל אחד רוצה שתקבר אצלו]. . . 94
- ד. ליד מי האשה נקברת [כשאביה ובעלה כל אחד אינו רוצה שתקבר אצלו].. . 94

- ת. [אחר הקבורה] מותר לאכול בשר ולשתות יין. 141
 ט. במה מבררים? 141
 י. אין להרבות באנשים האוכלים עם האבל. 141
 יא. האם מבררים כשהאבלות נדחתה [מחמת יו"ט או שבת]? 142
 יב. אין מברין על שמועה רחוקה. 142
 יג. מי בוצע על הלחם בבית האבל? 142

סימן שעט - דין ברכת המזון בבית האבל

- א. נוסח הברכה הרביעית בברכה"ז בבית האבל. 144
 ב. נוסח הברכה השלישית בבהמה"ז בבית האבל. 144
 ג. נוסח הזימון בבית האבל. 145
 ד. ביום שבת - האם מברך ברכת אבלים? 145
 ה. אָבֵל מְצַטְרֵף לְתַפְלָה וְלִזְמִינָן. 145

סימן שפ - דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה

- א. דברים שהאבל אסור בהם - וסימנן: תישמ"ע כ"י מ"ת נאסר"ת, וב-30 אשל"ג. 146
 ב. מלאכה - מתי ואיזה אבל מותר בעשיית מלאכה? 147
 ג. איסור האבל במשא ומתן וסחורה. 148
 ד. האבל וכל מי שמעשה ידיו שלו [מגון בניו ועבדיו] - אסורים במלאכה ואפילו בדבר האבד. 148
 ה. דבר האבד - מותר לאבל לעשות ע"י אחרים. 149
 ו. 1. פירקמטיא בדבר האבד. 2. דין שיירות [הזדמנות לא מצויה]. 150
 ז. להלות לגוי ברביית. 151
 ח. האם גביית חובות מותרת? 151
 ט. מתי מותר לתבוע לדין? 151
 י. דברים שהתירו במועד, אולם אסורים באבל. 151
 יא. אבל ששדחו בידי אחרים באריסות/חכירות/קבלנות. 152
 יב. אריס שהוא אבל. 152
 יג. שכיר יום בשדה האבל. 152
 יד. חמור וספינה [מטלטלים] של אבל שהיו מוחכרים/מושכרים בידי אדם אחר. 153
 טו. חמור וספינה [מטלטלים] של אבל שהיו באריסות בידי אחר. 153
 טז. אבל שהיה מושכר. 154
 יז. אבל שמלאכת אחרים הייתה בידו. 154
 יח. דבר תלוש של האבל - שהיה בקבלנות בידי אחרים. 155
 יט. בנין של אבל שהיה ביד אחר בקבלנות. 155
 כ. שדה של אבל שהייתה בידי אחר בקבלנות - האם מותר לקבלן לחרוש ולזרוע בימי האבל של בעל השדה [כשכל הפירות מגיעים לאבל]? 156
 כא. שותפים שאירע אבל לאחד מהם. 156
 כב. טיפול בצרכי הבית בזמן האבלות, דברים שמותר לאבל לעשות - ואין בהם משום מלאכה. 157
 כג. ההולך ממקום למקום לסחורה. [המשך לסע' ג דמיירי באיסור סחורה, וכשאין דבר האבד]. 158
 כד. על מי צריך למעט בעסקו? [המשך לסע' ה-ו דמיירי בדבר האבד]. 158
 כה. אסור לצאת בשירא לסחורה. 158

- ד. על איזה קרובים מתאבל? 117
 ה. משפחה שנתגיירה [או עבד שנשתחרר עם אמו] - האם מתאבלים זה על זה? 117
 ו. האם מתאבל עם קרובו [שמת לו מת]? 118
 ז. מה שמתאבל עם קרובו, זה רק בקרבה של שאר. 119
 ח. תינוק - מתאבלים על תינוק רק כשיצא מכלל נפל. 120
 ט. תאומים שמת אחד מהם שוך 30 יום. 121
 י. אנינות ואבלות על רבו. 121
 יא. על נשיא - אין מתאבלים, בכור/בן ראשון שמת, שעת דָּבָר. 122

הלכות אבלות [המתחילה אחר הקבורה]

סימן שעה - אימתי מתחיל האבלות ולמי שמפנין מקבר לקבר

- א. מתי מתחילה האבלות? 123
 ב. כשהמת נשלח לקבורה בעיר אחרת - מתי מתחילים להתאבל ולמנות את ה'ו'? 124
 ג. מת שמפנים אותו מקבר לקבר - מתי מתחילים להתאבל עליו? 125
 ד. מת שלא ניתן לקבורו - מתי מתחילה האבלות? 125
 ה. הרוגי מלכות - שלא מניחים לקבורם. 126
 ו. מי שהתחיל להתאבל לפני הזמן. 126
 ז. מי שטבע או שהרגוהו ליסטים או שגררוהו חייה, או מצאוהו אברים אברים. 127
 ח. קרוב שבא באמצע השבעה מצטרף לאבלים למנין ז' ו-30, דוקא בקיום 5 תנאים. 129
 ט. קרוב שבא באמצע השבעה - מתי הוא מונה עמהם? (המשך סע' ח). 130
 י. אָבֵל שבתוך ז' מת לו מת נוסף. 131
 יא. מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום ושמוע שמת לו מת. 131

סימן שעו - מנהג המנחמים ודין מת שאין לו מנחמים

- א. הנהגות בניחום אבלים. 132
 ב. דברים שאין לומר אותם. 133
 ג. מת שאין לו אבלים להתנחם. 133
 ד. מה נוהגים לעשות לאחר הקבורה, דין הקדיש, יארציט (וע"ע בס' תב סע' יב). 134

סימן שעז - דין עבדים ושפחות ומנוחה שיש להם אבלות

- א. עבדים ושפחות [כנענים] שמתו. 136
 ב. אבל מנוודה. 136
 ג. מנוודה שמת. 136

סימן שעח - דיני סעודת הבראה לאיש ולאשה

- א. אבל אסור לאכול משלו בסעודה הראשונה. 137
 ב. הבראה לאשה. 138
 ג. אבל שרוצה לצום או שלא הברוהו. 139
 ד. צום ביום מיתת חכם. 139
 ה. מי שנקבר בערב שבת סמוך לחשכה. 140
 ו. אין מברין על נפל. 140
 ז. הנהגות בבית האבל. 140

- 184 1. מה נקרא גיהוץ?
- 184 2. גיהוץ אחר שבעה.
- 184 3. "א שכעת אין איסור גיהוץ לאחר השבעה..

סימן שצ - דין גלוח וסריקה באבל

- 186 א. איסור גילוח ותספורת.
- 187 ב. כשבאמצע התספורת נודע לו שנהיה אבל.
- 187 ג. ג' דרוגות באיסור תספורת.
- 188 ד. מתי האבל מותר בתספורת?
- 189 ה. איסור תספורת באשה.
- 189 ו. סירוק.
- 190 ז. נטילת ציפורנים.

סימן שצא - אבל אסור בכל מיני שמחה

- 192 א. לא יקה האבל תינוק בחיקו.
- 193 ב. מתי מותר להיכנס לבית המשתה או לסעודה?
- 196 ג. מהו להיכנס לחופה?

סימן שצב - אבל אסור כל ל' יום לישא אשה

- 198 א. אבל [שלא על אשתו] - מתי מותר לישא אשה?
- 199 ב. מתה אשתו - מתי מותר לישא אחרת?
- 201 ג. מתי התירו לאשה אבלה להתחתן אף תוך 30 יום?

סימן שצג - מתי האבל יכול לצאת מביתו

- א. האם מותר לאבל לצאת מביתו לצורך מת אחר [שא"צ להתאבל עליו]?
- 203 ב. כיצד נוהג האבל ב-4 שבועות הראשונים?
- 204 ג. האם מותר לאבל לצאת לבית כנסת? [ודין יציאה לדבר מוצוה].
- 205 ד. האם האבל מושג מוקומו בשבת?
- 206

סימן שצד - שלא להתקשות על המת יותר מדאי

- 208 א. אין להתקשות על מת יותר מדאי.
- 208 ב. על ת"ח שמת - כמה לבכי ולהספד?
- 208 ג. האם בודקים אם הקבור חי?
- 209 ד. כיצד צריך האבל להרגיש בימי אבלו?
- 209 ה. אחד מהחבורה שמת.
- 209 ו. מטרת האבל - לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה.

סימן שצה - מקצת יום השבעה והשלשים ככולו

- 210 א. דין מקצת היום ככולו.
- 210 ב. שמועה רחוקה...
- 211 ג. ביום האחרון של הי"ב חודש - לא אומרים מקצת היום ככולו.

סימן שצו - דין אבל שלא נהג אבלותו כל שבעה

- א. מי שלא התאבל או לא קרע בשבעה - עד מתי משלים את האבלות והקריעה?
- 213 ב. מי צריך להשלים את אבלותו?
- 213 ג. קטן שהגדיל תוך ז' או תוך 30 - האם חייב באבלות?
- 214

סימן שפא - איסור רחיצה וסיכה לאבל

- א. איסור רחיצה. 160
- ב. איזו סיכה אסורה? 161
- ג. מקרים שרחיצה מותרת: יולדת, ערבוביא [=לכלוך] בראשו, איסטניס. 161
- ד. מי שתכפוהו אבליו. 162
- ה. טבילה. 162
- ו. מתי אשה אבלה מותרת בכיחול ופירוקס? 163

סימן שפב - איסור נעילת הסנדל לאבל

- א. איסור נעילת סנדל עור. 165
- ב. יולדת. 165
- ג. סכנת עקרב. 165
- ד. הולכי דרכים. 165
- ה. חליצת הנעל לאחר הקבורה. 166

סימן שפג - איסור תשמיש המיטה לאבל

- א. איזו קירבה אסורה בין הבעל לאשתו, בימי האבל? 167
- ב. חתן או כלה - שארעו להם אבל, מתי אסורים ביחוד? 168

סימן שפד - האבל אסור בתלמוד תורה

- א. איסור אבל בתלמוד תורה. 169
- ב. כהן אבל, אסור לו לעלות לקראו בתורה. 170
- ג. שליח ציבור. 170
- ד. אבל מותר לתלמוד בדברים הרעים [כלומר העצובים - שיש בהם צער]. 171
- ה. בנים קטנים - אין לבטלם מת"ת. 171

סימן שפה - דין שאלת שלום באבל

- א. דין שאלת שלום באבל. 173
- ב. עד מתי מנחמים את האבל? 174
- ג. שאלת שלום בשבת, מהו לשלוח מנות [מתנות] לאבל? 175

סימן שפז - עטיפת הראש באבל [האם נוהגת בימינו?]

- 176

סימן שפח - דין כפיית המטה

- א. חיוב כפיית המיטה, ודין ישיבה ע"ג הקרקע. 177
- ב. עכשיו לא נהגו בכפיית המטה. 178

סימן שפח - אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין

- א. איסור הנחת תפילין ביום הראשון לאבלות. 179
- ב. לא יסיח דעתו מהתפילין. 179

סימן שפט - אבל אסור בכביסת כסותו ודין גיהוץ

- א. כמה ימים האבל אסור בכיבוס? 180
- ב. כיבוס בגדי קטנים. 181
- ג. לבוש - בגדים שאסור לאבל ללבושם [תוך ז', תוך ד' שבועות, תוך י"ב חודש]. 182
- ד. מהו לכבס ולהניח? 182
- ה. בגד מגוהץ, עד מתי אסור ללבוש? 183

- סימן שצז - דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם**
- א. מתאבלים אפילו על סמך עדות קלה. 215
- ב. כשיש ספק אם קרובו מת. 216
- סימן שצח - אבלות יום ראשון דאורייתא [ו"א מדרבנן] 217**
- סימן שצט - דיני אבלות ברגל בראש השנה ו"ט שני של גלויות**
- א. הקובר מתו קודם הרגל: 1. אם נהג אבלות קודם הרגל. 2. אם לא נהג אבלות קודם הרגל. 3. ימי הרגל עולים למניין ה-30. 218
- ב. הקובר מתו ברגל: 1. כיצד נוהג עד סוף הרגל? 2. כיצד נוהג אחר הרגל? 3. במקום שעושים שני ימים טובים - יו"ט שני עולה למניין הז'. 220
- ג. מתי הרגל מבטל גזרת 30? 221
- ד. הרגל [מבטל את גזרת 30, אך] אינו מבטל דין התלוי בגערה. 222
- ה. אם חל אחד מימי השבעה [חוץ מהיום השביעי] בערב הרגל [שבטלים ממנו דיני השבעה] - מתי מותר לכבס ולרחוץ? 223
- ו. ראש השנה ויוה"כ חשובים כרגלים. 223
- ז. נהג אבלות לפני פסח - כיצד מונה את ה-30 יום? 224
- ח. נהג אבלות לפני עצרת [=חג שבועות] - כיצד מונה את ה-30 יום? 224
- ט. נהג אבלות לפני יוה"כ - יוה"כ מבטל ממנו גזרת 30. 224
- י. נהג אבלות לפני יוה"כ - חג סוכות מבטל ממנו גזרת 30. 225
- יא. נהג אבלות לפני חג סוכות - מונה ח' ימים לאחר יו"ט שני של שמיני עצרת, ובכך משלים את 30 ימי האבלות. 225
- יב. הקובר מתו קודם הרגל - מיד לאחר הרגל מותר לשבת במקומו בביהכ"ס. 226
- יג. [בחול] אם קרובו מת ונקבר ביו"ט שני האחרון של גלויות - האם נוהג בו אבלות? 226
- יד. מי שבערב הרגל מסר מתו לקבורה ונהג אבלות - בטלה ממנו גזרת ז' אע"פ שנקבר ביו"ט. 227
- סימן ת - דיני אבלות בשבת**
- א. איזה אבלות נוהג בשבת? 228
- ב. מי שנתייash בשבת מלקבור את מתו - שבת עולה למניין ז'. 229
- סימן תא - דברים הנוהגים בחול המועד**
- א. מהו להניח את מיטת המת בחוה"מ ברחוב? 230
- ב. על מי קורעים בחוה"מ? 230
- ג. קורע בחוה"מ על שמועה קרובה. 231
- ד. חליצת כתף, סעודת הבראה - מתי מותר? 231
- ה. חוה"מ, חנוכה, פורים, ראש חודש - מתי מותר לנשים להיות מענות, מטפחות, מקוננות? 232
- ו. מתי לא אומרים צידוק הדין? 233
- ז. דין פורים - כשבת. 234
- סימן תב - דיני שמועה קרובה ורחוקה**
- א. הגדרת שמועה קרובה ושמועה רחוקה. 235
- ב. השומע שמועה רחוקה. 236
- ג. הבראה - על שמועה קרובה. 236
- ד. קריעה - האם קורע על שמועה רחוקה? 237
- ה. השומע שמועה קרובה בשבת/ברגל - ולמוצ"ש/מוצאי רגל נעשית רחוקה. 237
- ו. השומע שמועה רחוקה בשבת/ברגל. 238
- ז. השומע שמועה קרובה בשבת. 238
- ח. 10 ימים אחר שמיני עצרת - שמע שקרובו מת בערב חג סוכות. 239
- ט. השומע שתי שמועות. 239
- י. שמע שמועה קרובה בשבת בערב הרגל. 240
- יא. מי שהתפלל ערבית ועדיין יום הוא ושמע שמועה קרובה. 240
- יב. א. אין חובה לספר לקרובים שקרובם מת. ב. תענית ביום היארצייט. ג. שלא לאכול בסעודה בליל היארצייט. 241
- סימן תג - דיני המלקט עצמות**
- א. דין אבלות בליקוט עצמות. 243
- ב. דין קריעה. 243
- ג. דברים שאין עושים בליקוט עצמות. 244
- ד. במועד [דהיינו חול המועד] - אין מלקטין עצמות. 244
- ה. האם מתאבל על שמועה של ליקוט עצמות קרוביו? 244
- ו. העצמות והגידים. 245
- ז. מומתי מותר ללקט עצמות המת? 245
- ח. ליקוט עצמות שני מתיים. 245
- ט. המלקט עצמות - פטור מן המצוות. 246
- י. המטלטל עצמות - לא ינהג בהם מנהג בזיון. 246

הקדמה

"עֲזָרִי מִעַם ה' עֲשֵׂה שְׁמִים וְאֶרֶץ" (תהלים ככא), "ה' שִׁפְתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ" (תהלים נא).

בראשית עלינו להודות לה' על שזיכנו לשבת באוהלה של תורה, ולראות ברכה רבה בעמלנו לאחר הוצאת ג' הספרים הראשונים של עיקרי השולחן על הלכות מליחה, בשר בחלב, ונדה. נוסף להודות על כך שנתן לנו את הכוח גם הפעם לדבוק במשימה הקדושה של כתיבת הספר על הלכות ביקו"ח ואבלות במשך כ-6 שנים, שהתפרסו על פני אלפי שעות.

כשאנו נשאלים מניין אנו שואבים את הכוחות להתמיד במשימה זו? עומדים נגד עינינו דברי ה'חפץ חיים' זי"ע שעמל קרוב ל-25 שנה בכתיבת המשנה ברורה, וכשנשאל הרב "האם אנשים ידעו להעריך את כל ההשקעה הרבה והעבודה הרבה?" ענה ה'חפץ חיים': אנו משולים לסוללי מסילת רכבת, אשר בתחילה עובדים קשה וסוללים את הדרך ויגיעים להניח פסי ברזל, בכדי שאלפי הנוסעים יוכלו לנסוע ברכבת, כך אנו עמלים בהכנת המשנה ברורה, בכדי לסייע לאלפי הלומדים שיבואו אחרינו.

אף אנו הקטנים, כשעמלנו על הספר עיקרי השולחן, תחושת השליחות היא שליוותה אותנו בשנים בהן ישבו מספר תלמידי חכמים ללמוד, לנתח ולבאר את הסוגיות הסבוכות שבכל הלכה והלכה, בין לספרדים הנוהגים כשו"ע ובין לאשכנזים הנוהגים כרמ"א, וב"ה זכינו להעלות זאת על הכתב בשיטה מאירת עיניים וברורה! המקלה על הזיכרון. תחושת שליחות זו קיבלה משנה דחף ע"י העידוד שקיבלנו מגדולי הדור שראו את החשיבות והתועלת ונתנו את הסכמתם וברכתם לספרים אלו.

המניעים לכתיבת הספר:

התרומה לדורי דורות – כתב הרמב"ם (בפתיחה לספר מורה נבוכים): הכותב ספר, הרי הוא כאילו דרשו לאלפים, עכ"ד. משנוכחנו לראות את התועלת העצומה² שיש בספרי עיקרי השולחן לרבים שנעזרו בכך, התמסרנו לכך מכיון שיש כאן תרומה לדורי דורות.

ידועים דברי המהרש"א על הגמ' (ב"ב ב/א) – "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", כי עיקר הלימוד שנעשה בו רושם [לדורות], הוא הלימוד הבא מכתבת יד, אשר על כן נקראו החכמים "סופרים" עכ"ד. והוסיף ע"ז הגאון יעב"ץ בספר מגדל עוז (בית המדות, עילת הכתיבה, ע"ב אות ב, דף קטו ע"ב), שהכותב חידושי תורה ומוסרם לרבים, אין קץ לשכרו, וצדקתו עומדת לעד, שאין לך הרבצת תורה גדולה מזו, שע"י כך הוא מעמיד תלמידים הרבה, שכל הלומד בחיבורו נעשה בזה כתלמידו, וזכות הרבים תלו בו, שע"י זה ישוטטו הרבים ותרבה הדעת את ה'. והוסיף עוד הגאון יעב"ץ בהגהותיו לסנהדרין (א/טז): הכותב ומבאר את דברי התורה למען התלמידים שיעמדו על האמת ויסיפו לקח טוב, אין לימוד גדול מזה, ואין לך כבוד לתורה גדול מזה, ע"י ש. [וע"פ בפלא יועץ ערך אסופה - בטובה שעשו לנו בעלי האסופות בחיבור הספרים, וכן בספר כתר ראש לגר"ח מוולאז'ין (סימן נו) - שזה נקרא חידושי תורה, בין שהוא מחדש או אחר רק שיצא הדבר לאור (עולם)].

תגובות חמות מלומדים רבים - בס"ד אחר הופעת הספרים הקודמים, זכינו לקבל תגובות חמות מלומדים רבים בארץ ובעולם. עובדה זו נתנה לנו את הכוחות לאזור כוח ולהתמסר לכתיבת ספר זה, וב"ה עוד היד נטויה. כבספרים הקודמים גם הפעם, ניצבה מולנו מטרה אחת מרכזית והיא טובתו של הלומד. מטרה זו דרשה השקעה של מחשבה רבה בכדי שהשיטה הייחודית של הספר תישמר לכל אורכו. במקרים רבים הצלחנו לסכם כל סעיף מהשו"ע בעמוד נפרד, בכדי שהלומד "יצלם" בראשו ויזכור את עיקרי הדינים שבכל סעיף בשו"ע. סיוע נוסף ללומד, הוא העריכה היסודית והתמציתית, בשפה ברורה המאפשרת להתמצא בצורה קלה יחסית גם בהלכות סבוכות ומורכבות, וזאת בשל הַסְדָּר והמעלות שבספר זה כפי שנבאר להלן.

1. וכ"כ הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל: "עיקרי השולחן" ... הכל ערוך בצורה מסודרת ומאירת עינים, בלשון מסוכמת וברורה...
2. וכ"כ הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א: "...עיקרי השולחן' על הל' אבילות... דבר מתוקן נאה ויאה, והכל אצלו בלשון קל וצח ערוך כשו"ע... נראה בעליל שהספר יביא לתועלת מרובה ולכן אני מצטרף לרבנים הגאונים שממכו ידם והסכימו לספר, ונתגלגל לידו זכות להקל ללמוד הלכות אלו". וכ"כ הרה"ג שריאל רוזנברג שליט"א: "...עיקרי השולחן' נכתב ביחד עם צוות תלמידי חכמים... יהיה לתועלת גדולה... תחילת מעשהו בשו"ע הנוקק לת"ח הלומדים הוראה למעשה, והרבה תלמידים לא עלה בידם יפה לימוד זה מכיון שלא הלכו בדרך זו של לימוד ההלכות וטעמיהם ממקור הדין...".

הסדר והמעלות שבספר זה

- א. **סדר** - עריכת כל סעיף בסדר מיוחד³.
 - ב. **נושא** - הגדרת הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף.
 - ג. **עיקר הסעיף** - ובו פסקי השו"ע והרמ"א בקצרה, ובחזרות המהירות ניתן ללמוד רק חלק זה.
 - ד. **הרחבה לסעיף** - מובאת בצד השמאלי שבכל עמוד, במקביל לפסקים שבצד ימין.
 - ה. **השתלשלות ההלכה** - מהמקור בגמרא, שיטות הראשונים והאחרונים, שו"ע, רמ"א, נ"כ ופעמים מפוסקי דורנו.
 - ו. **סימונים**: סימון למהמיר.
 סימון למקל.
 סימון לשיטה שאינה מחמירה ואינה מקלה.
- המעלות שבסימונים אלה הן: 1. הלומד מזהה מיד מי מקל ומי מחמיר בסוגיא.
2. סימונים אלה מסייעים ללומד לזכור את מסקנתה של כל שיטה.
- ז. **סימנך** - יש מקומות שכתוב "סימנך...", ובו מילת קיצור למספר דינים, לסייע לזכירתם (כבערויבן נג-עוד ועוד).
 - ח. **שינון מהיר** - אפשרות לחזרה ושינון מהיר של הלימוד.
 - ט. **זכירת הלימוד** - שיטה מיוחדת שמסייעת לזכירת הלימוד.
 - י. **הכנה לבחינות "יורה יורה"** - לימוד ביסודיות וקידום הלומדים עד כדי הצטיינות בלימודם. דוגמאות להצלחה בזכות החזרות בספרים אלו – ראה לקמן.

ההבדל בין "עיקרי השולחן" ל"תלמודו בידו" ול"ושנתם"

בספרי ההלכה של מפעל "עיקרי השולחן", יש ג' רמות של סיכום ולהלן נמנה אותם מהרחב ביותר לקצר ביותר:

- א. **"עיקרי השולחן"** (ובו 552 עמודים) – הוא הספר העיקרי ובו ד' חלקים: א. מבואות לטור ולבית יוסף. ב. עיקרי השולחן. ג. ושנתם. ד. עיקרי מבחן השולחן. יש גם בן מפתח אלפביתי מפורט. **מבנה העמוד בחלק עיקרי השולחן**: בצד ימין עיקר הסעיף [כ"ל], ובצד שמאל הרחבה לסעיף [ובו השתלשלות ההלכה כ"ל]. בחלק זה - פעמים שהובאה גם הקדמה לסעיף, שמסייעת להבנת הסעיף.
- ב. **"תלמודו בידו"** (ובו 251 עמודים) – הוא קיצור "עיקרי השולחן", ובו עיקר הסעיף [כ"ל] והרחבה לסעיף. **אלא שכאן הושמט חלק גדול מההרחבה לסעיף, וכן הושמטו הקדמות רבות שהובאו ב"עיקרי השולחן", כדי לסייע לחזור על עיקרי השיטות. לכן מומלץ מאוד - שרק לאחר לימוד יסודי וחזרה על "עיקרי השולחן", לחזור על עיקרי השיטות בעזרת "תלמודו בידו".**
- ג. **"ושנתם"** (ובו 43 עמודים) - ובו עיקר הסעיף בלבד, ומטרתו שינון וחזרה בעל פה מדי יום/שבוע, שיהיו מחודדים בפיו.

דגשים חשובים

- א. בספר זה נדפסו רק החלקים "תלמודו בידו" ו"ושנתם" - וחשוב ללומדם לפי ההדרכה שהובאה לקמן ב"שיטת הלימוד".
- ב. כשיש הבדל בין "עיקרי השולחן" לדברינו ב"תלמודו בידו" או ב"ושנתם" – העיקר הוא לפי מה שהובא ב"עיקרי השולחן", כי בשאר המקומות מטרתנו לקצר יותר.
- ג. כותרות הסימנים שבראש כל עמוד – מטרתן להדגיש את הנושא העיקרי, ופעמים שהן קצרות מהמובא בשו"ע.
- ד. מטרתנו העיקרית בספר זה היא להציג את עיקרי השיטות ולא להורות, לכן אין להורות הלכה למעשה מספר זה – אלא לעיין במקור הדין ולשאול מורה הוראה מוסמך.

3. חז"ל למדונו שהצלחת הלומד בלימודו תלויה מאוד בסידור נכון של כל הפרטים שלמד, כמובא בגמ' תענית ח/א "ריש לקיש אמו: אם ראתי תלמיד שלמדו קשה עליו כבדול, שבביל משנתו שאינה סדורה עליו... מאי תקנתיה? ירבה בשיבה", ופרש"י שיסדירו בני השיבה משנתם. ועוד בגמרא (קדושין ל/א): "ושנתם, שיהו דברי תורה מחודדים בפיו, שאם ישאל לך אדם אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד".

שיטת הלימוד של "תלמודו בידו"

לא מעט מהלומדים חשים אכזבה הנובעת משכחת הלימוד. נראה שהמפתח להצלחה בלימוד הוא בקיומם של ד' תנאים לפחות: א. לימוד לפי הסדר [מהגמי ועד לפסיקת ההלכה]. ב. סיכום מסודר בכתב, ולא רק בעל פה. ג. התמקדות בעיקר. ד. חזרות על לימודו⁴ בחברותא ובקול (עייובין נג, נד, א), ולצורך כך כדאי להיעזר ב"עיקרי השולחן", ב"תלמודו בידו" וב"ושנתם".

הניסיון הוכיח שהלימוד במתכונת זו – "יוכל לשנן היטב, לזכור ולהבחין, ולזכות להצלחה גדולה, ובע"ה יקוימו בו דברי חז"ל: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (ב"ב ז/ב).

ברם חשוב שצורת החזרה תהיה לפי המתכונת המובאת ב"תלמודו בידו":

א. מהו נושא הסעיף העיקרי ומהם הנושאים המשניים בשו"ע והרמ"א.

ב. מהו המקור בגמרא.

ג. כמי פסק השו"ע וכמי פסק הרמ"א (כאיזה תנא, אמורא, או ראשון).

ד. מנהן הנקודות העיקריות שנוספו בדברי נושאי הכלים.

בשלב ראשון - יש להתמקד בנושא הסעיף, וב"עיקר הסעיף" שבצדו הימני של העמוד, לחזור על כך שלש פעמים בכדי לקבל תמונה כללית ול"צלם" את מבנה הסעיף בראש.

בשלב שני - ללמוד את ה"הרחבה לסעיף" שבצדו השמאלי של העמוד.

השיטה לחזרה ולשינון בעל פה

- א. לחזור על "תלמודו בידו" ואח"כ לשנן בעל פה את "ושנתם" - המודפס לקמן בסוף הספר.
- ב. על סיכום זה כדאי לחזור בעל פה, כל יום, לפחות בשבועיים הסמוכים ללימוד הראשון. אין חזרה זו צריכה לעכב את ההתקדמות בלימוד, מכיוון שחזרה זו צריכה לקחת עד רבע שעה.
- ג. רצוי שהחזרות יעשו בקול ובחברותא.
- ד. רצוי לקבוע תוכנית ללימוד ותוכנית לחזרות, ומדי פעם לחזור גם על הספר "עיקרי השולחן" [שם סוכמו הדברים בהרחבה].

דוגמאות להצלחה בזכות החזרות בעיקרי השולחן

- א. שינון בע"פ של נושאי הסעיפים בהל' איסור והיתר [מליחה, בב"ח, תערוכות] - ב-10 דקות.
- ב. שינון בע"פ של הל' מליחה [במתכונת של "ושנתם"] - בשעה ורבע.
- ג. חזרה על הלכות נדה [במתכונת המפורטת ב"עיקרי השולחן"] ב-14 שעות - הכוונה לאחד מהלומדים אשר הכין תוכנית חזרות על לימודו והגיע לרמה טובה שאפשרה לו להספיק 30 עמ' תוך שעה, ותוך 14 שעות הקיף 420 עמודים [מ"עיקרי השולחן" הל' נדה] ונבחן על כל לימודו.
- ד. חזרה על הלכות נדה [במתכונת של "ושנתם" המכילה 33 עמ'] ב-20 דקות - הכוונה לאחד האברכים אשר בתחילה הצליח לחזור על הלכות אלו בשעתיים, ומשהתמיד בחזרות אלו שוב ושוב, הצליח לחזור עליהן ב-20 דקות בלבד.

4. להתמקד בעיקר בבחינת מה שאמרו חז"ל (חולין סז, א): "לעולם ישנה אדם לתלמידו [ב]דרך קצרה", דהיינו התמקדות בעיקר. כמליצה על הפסוק "ויאמר בועז לקוצרים ה' עמכם", לאמור מי שידע לקצר ולהתמקד בעיקר - ה' עמו.

5. חזרה על לימודו, שכן אינו דומה מי שחזר על לימודו 100 פעם למי שחזר על לימודו 101 פעם, ונוכיר שהשו"ע כתב בהקדמתו לאו"ח שמטרת חיבורו, כדי שיחזרו על השו"ע כל 30 יום.

6. והדגש הוא ללמוד במתכונת של ד' התנאים הנ"ל ולא ללמוד קיצורים בלבד – בניגוד לאותם מקצרי דרכים, שרוצים ללמוד את כל התורה על רגל אחת, ונמנעים מלימוד המקורות בגמרא ובראשונים וכ"ו ועושים את הטפל לעיקר, ומסתפקים בלימוד ספרי הקיצורים. כבר התריעו והזהירו על כך רבותינו, יתכן שהלימוד בקיצורים בלבד יסייע לו להבחין על לימודו, אך סופו שישכח את לימודו, כיון שאינו יודע את שורשם של הדברים (גרי"א משלי יד).

7. שים לב שבשלב החזרה על הלימוד, נקודת המוצא בסיכום, היא דבריהם של השו"ע והרמ"א שבעיקר הסעיף, ורק אחרי שברור מהו עיקר הסעיף עוברים להרחבה לסעיף שבה מובאים הגמרא, הראשונים, האחרונים ונושאי הכלים על השו"ע והרמ"א. הפתיח בדברי השו"ע והרמ"א נעשה במתכוון, מפני שיש לומדים שזוכרים את הגמרא והשיטות השונות אך אינם זוכרים את פסקי השו"ע והרמ"א.

חשיבות לימוד הלכות אבלות

ידוע שיש שנמנעים מללמוד הלכות אבלות מחשש שימות אחד מקרוביהם ח"ו, כמו שחשש החת"ס⁸, ולכן ראינו לנכון להביא את דברי רבותינו בדבר חשיבות לימוד הלכות אלו, ובפרט דכל מאן דלא קפיד, לא קפדי בהדיה [כמובא בפסחים ק"ב, ובחתי"ס בסוף הערה⁹].

כתב בספר חסידים (סי' רסא) ז"ל – "אהוב לך את המצוה הדומה למת מצוה שאין לה עוסקים, כגון שתראה מצוה בזויה, או תורה שאין לה עוסקים, כגון שתראה שבני עירך לומדים [סדר] מועד וסדר נשים, תלמוד [אתה] סדר קדשים, ואם תראה שאין חוששים ללמוד [מסכת] מועד קטן ופרק מי שמתו, אתה תלמודם ותקבל שכר גדול כנגד כולם, כי הם דוגמת מת מצוה [שאין לו קוברים]. אהוב אותן מסכתות ואותן הלכות שבני אדם אין רגילים [ללמוד] בהם, שזה דומה לאחד שהיו לו בנות ותבעום בני אדם והשיאן להם, ונשארה בת אחת שלא תבעוה להינשא, אמרה לאביה: אחיותי יודעות אומנות נקייה, מעשה אורג, מעשה רוקם, לכך קפצו עליהם הכל והיו לאנשים, אבל למה נתת לי אומנות שהכל מרחיקים ממנה? לארוג בגדי אבל ותכריכי מותים, אילו היתה אומנתי בבגדי שמחה, הייתי [נישאת] לאיש כאחת מאחיותי. אמר לה אביה: אני משבח אותך שהכל ילכו אצלך, כך אמרה [מסכת] מועד קטן והדומה לה, רבונו של עולם למה אין עוסקין בי כשאר מסכתות? והקב"ה השיב לה: טוב, הרי כבר נאמר (קהלת ז', ב') "טוב לְלֶכֶת אֶל בֵּית אֶבֶל מִלְקָת אֶל בֵּית מִשְׁתֶּה בְּאֶשֶׁר הוּא סוּף פֶּלֶאָדֶם וְהָחִי יִתֵּן אֶל לְבוֹ". ועתה למה אומרים שהיא סכנה? לפי שכתוב (משלי ג, יא) "וְאַל תִּקֶּץ בְּתוֹכָהּ", הוא [=הוה] ממהר ולא ידקדק כמו [שלומד] בשאר מסכתות, ועוד לפי שכל דבר שתופסין אותו בחזקת סכנה – אפילו אינו מקום מסוכן, מזיק לפי שלשון בני אדם ועינים מזקת, אלא כך יעשה הרוצה ללמוד אותה, יתפלל להקב"ה שלא יארע דבר רע, וגם ילמדו הרב בחשאי, לא יפרסם, ולא יזיק ולא ינוק... וכתוב (שה"ש ז, ב) "חֲמוּקֵי יִבְכְּנוּ כְּמוֹ חֲלָאִים" (עיין מו"ק טו"א), תחלואי מיתות כמו [פרק] מי שמתו ו[מסכת] מו"ק – היא בסתר ולא ינוק, שנא' "חֲבִי כְּמַעַט רָגַע עַד יַעֲבוֹר יָעֵם" (ישעי' כו, כ), וגם שמעתי בב' דברים מלאך המות קרוב לשמוע, מי שדורש מעשה מרכבה ובמועד קטן, לכן נענה מלאך המות... [לא יכוין להיפרע ממנו], לכן יעסוק בכל לבו, לישר בלא קלות ראש בה...", עכ"ל. (ועי"ש בס"י קה, וסי' תתריב).

וכ"כ השיירי כנסת הגדולה (זו"ד סי' רמה אות ג) [בשם ספר חסידים] – דאסור להניח מללמוד מסכת מו"ק ובפרק מי שמתו מפני שהם דברים של מיתה. ומיהו ימהר ולא ידקדק בה כמו בשאר מסכתות... ויראה דאין נמנעים בכל אלו, אלא ללמוד עם חברים בישיבה, אבל לעצמו כל אחד ואחד צריך ללמוד, ועי"ש.

וכתב בספר יוסף אומץ [לרבי יוסף יוזפא האן נויילינג, רב דפרנקפורט] (עמ' 270) ז"ל – "כתיב מוסר ה' בני אל תמאס, לכן יש לזהר שלא לדלג בלימוד הלכות אבלות וחורבן וכיוצא, רק שראיתי רבותי מוקפדין שכשלמדו אלו הענינים קרא בכל פעם אחר סיום שיעורם שורה אחת מענין אחר [טוב], שלא לסיים בדבר רע, שכן מצינו בגמ' בשם נביאים הראשונים, ועל כן נהגו לכפול פסוקי יתק"ק [ישעיה, תרי עשר, קינות, קהלת], כדי לסיים בדבר

8. כ"כ החת"ס (זו"ד סי' שמו) לחמיו הגרעק"א – "יקרת קדושתו הגיעני ובקראי בו ב' קושיית בהלכות שמחות נרתעתי לאחורי כי גברא קפדנא אנא ואמרת העבר חרפתי אשר יגורתי כי משפטיך טובים ואמנם שגגה יצאה מלפני השליט הגדול קדוש מו"ח הגאון נ"י ונעשייתי אב"ל אם קודר שחותי ובהא אלי שמועה מאמי הצדקת זצ"ל תנצב"ה הריני כפרת משכבה, ובהתגולל בעפר קרני שבוע העברה, עיינתי בדברי קדשו ותמול קמתי נתעוררתי היום להשיב ולצרף אליו כל מה שעיינתי בימים האלו ומו"ח הגאון דלא קפיד ולא קפדי בהדיה, יעבור עינונו עליו בשבוע שמחות או יניח הדברים עד ט' באב, וכו'".

9. וראה לקמן בשיירי כנה"ג – שהקפידא היא רק כשלומד בישיבה, אך כשלומד בפני עצמו – אין קפידא כלל.

טוב. ועי"ש דמשמע מדבריו דקודם תחילת לימוד מסכת מו"ק בישיבה, יש לגזור תענית, כדי שלא יקטרג המשטין על תלמידי החכמים העוסקים בעניני מיתה.

והובא בספר מאיר עיני ישראל (ח"ב עמ' הלט) – שפעם אחת בעיירה ראדין נפטרו כמה אנשים בזה אחר זה תוך תקופה קצרה, וקרא החפץ חיים עצרת לבני הישיבה להתבונן על מה עשה ה' ככה ומה דורשים מהם, ועמד ואמר שמסכת מועד קטן באה לתבוע עלבונה היות ובני הישיבות אינם לומדים מסכת זו, והרי אבליים לומדים מסכת מו"ק, ולכן נפטרו כמה אנשים כדי שילמדו מסכת מו"ק עכ"ד. הרי מבואר שהלימוד בדינים אלו מרחיק את הסכנה, כי התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא.

חשוב לציין שהדברים אמורים לכלל הלומדים, ובפרט למתעתדים להיות מורי הוראה בישראל, דמחובתם ללמוד מראש את הדינים, כדי שידעו להשיב לשואליהם תיכף ומיד, בפרט שזה נושא שהרבה נשאלים בו, כמש"כ הילקוט יוסף בהקדמה לספרו כי ביום שהגר"ע יוסף נבחר לרבה הראשי של ת"א, הוא נשאל 10 שאלות ומתוכם 9 בהלכות אבלות, ל"ע עכ"ד.

אנו התמקדנו בעיקרי הדינים שהוזכרו בשו"ע, רמ"א ונו"כ, ופעמים שהוספנו דינים מפוסקי דורינו, בין האשכנזים ובין הספרדים, עד אשר ידיו יד כהה מגעת, אולם לא פרטנו את חילוקי המנהגים הרבים שיש בין העדות השונות, ובפרט בהלכות אבלות, כדי שלא להאריך יתר על המידה. לכן מי שאירע לו אב"ל ל"ע, ודאי שחייב ללמוד הלכות אלו, ולשאול מורה הוראה את מנהגי עדתו, בכדי שלא ישל בהלכה למעשה. יהי רצון שנזכה שיקוימו בימינו בקרוב ממש דברי הנביאים: "בְּלַעַת הַמְּנוֹת לְנֶצַח וּמָחָה ה' אֱלֹקִים דְּמָעָה יַעֲלֶה כָּל פְּנִים" (ישעיה כה, ח), "הַקִּיצוּ וְרַנְּנוּ שִׁכְנֵי עֶפְרָיִם, כִּי טַל אֹרֶת טִלְכֶם" (ישעיה כו, ט), "וְרַבִּים מְיֻשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרָיִם יִקְיָצוּ" (דניאל יב, ב), אכ"ר.

מטרות הספר:

- לסייע ללומדים לחזור על לימודם בשיטה מאירת עיניים המקלה על הזיכרון, ולהבחין עליו לקראת הוראה.
- לסייע למלמדי הלכה וראשי כוללים, ללמד הלכות מורכבות וסבוכות בצורה מאירת עיניים.
- לסייע לרבנים ומורי הוראה שרוצים לחזור על השיטות השונות שבהלכה.
- לפתוח את שערי ההלכה היהודית לעומקה בפני הציבור הרחב, שכן לימוד הלכה ביסודיות דורש השקעה עצומה ומונע רבים מלהגיע אליו, על כן התעוררנו להתמסר לעניין, ולהגיש בפני הלומדים ספר מסודר שיהיה כשולחן ערוך ויעיל לחזרה.

שלמי תודה

טרם צאתי מהקודש אפרוס כפי ו"אודָה ה' מאד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֶהְלֶנּוּ" (תהלים קט, ל), על כך שגלגל לידנו את הזכות, לזכות את הרבים בספרים אלו, ולראות במו עינינו ברכה רבה בעמלנו. למרנן ורבנן מאורי הדור שליט"א – שנתנו את הסכמתם וברכתם למפעל חשוב זה, ה' הטוב יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים.

נברשתא דדהבא לרבנים שסייעו בהכנת הספר והזכרו בראש הספר, ובפרט לרבנים שזכיתי ללמוד עמם ב"דיבוק חברים" וללבן את הסוגיות שבספר זה: הרב יהודה רזאל שליט"א, הרב חנוך חלמיש שליט"א, הרב דורון חביב שליט"א. לצוות ההגהה: ידידי וחביבי הרב יצחק סואד שליט"א אשר עמל רבות למען נוציא דבר מתוקן מתחת ידינו, וכן הרב ירון איתן שליט"א. להרה"ג רבי שלום חזן שליט"א, ראש כולל משכן מאיר להוראה ודיינות, שם זכיתי להכין חלק נכבד מחיבור זה, ולמסור שיעורים כסדרם על ה' אבלות בפני אברכי הכולל. לאכסניא של תורה שאני חוסה בצילה, בית המדרש לרבנים ודיינים "דרכי הוראה" מיסודו של מרן הגאון הגדול הראשל"צ רבי מרדכי אליהו זצוק"ל, אשר המרצני למלאכת קודש זו והוסיף שהספר "עיקרי השולחן" הוא בגדר "הטוב והמטיב", וכן לבנו ראש הכולל הרה"ג רבי יוסף אליהו שליט"א, אשר זכו להקים בית מדרש לאברכים בני עלייה, שם זכיתי ללבן סוגיות רבות, ולהתייעץ עם הרה"ג רבי בניהו דיין שליט"א (מו"ס שו"ת דברי בניהו כ' חלקים), ולברר את דבר ה', זו הלכה, ולהשלים את הכנת הספר. למסייעים בהפקת הספר במתכונת מפוארת זו: ר' שמעון אליהו זוהר הי"ו, הרב צבי ויסקופף הי"ו, דוד אבוקסיס הי"ו, יברכם ה' בכל מיילי דמיטב, אמן.

ברכות מאליפות לאנשי החסד תמכין דאורייתא שראו את הברכה שיש במפעל זה וסייעו לנו, ה' הטוב ישלם שכרם הטוב.

ביקר ובכבוד אשא עיני אל ההורים היקרים על כל הטוב שגמלוני - אאמו"ר ר' שלמה ומרת אמי יפה כהן הי"ו, אשר הניחו את העושר שהיה להם בגלות, ועלו לארץ ישראל, וחיו בה בדוחק רב, מתוך מסירות רבה, בזכות זאת זכיתי ללמוד בהיכלי התורה שבארץ קודשנו. וכן להורי רעייתי ה"ה ר' דב ורחל נחמני (קלופפר) הי"ו, על דאגתם ועזרתם התמידית וטוב לבם לכל יוצ"ח, יהי רצון שיזכו לבריאות איתנה ונהורא מעליא ונחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם עד עולם.

ההוד וההדר לנוות ביתי החשובה, אשת חיל עטרת בעלה, רעייתי מנב"ת תרצה תחי', שרק בזכות מסירותה לילדינו הי"ו ולצרכי הבית, הגעתי עד הלום, וזכיתי לברך על המוגמר, אשר "שלי שלה הוא", ובדין הוא שתטול שכרה, לרוות יחד חיי נחת דקדושה מכל יוצ"ח עד עולם. יהי רצון שנזכה שתקוים בנו הברכה: והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפנינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי צאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, אכי"ר.

בברכת התורה ולומדיה

משה ב"ר שלמה כהן הי"ו

ראש מפעל "עיקרי השולחן"

סיוון, ערב מתן תורה, תשע"ד – תהא שנת עלייה דרבנן

הסכמות
ומכתבי ברכה

עובדיה יוסף

הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה
ב"ה, ירושלים, יד תשרי התשנ"ז

הסכמה

הובאו לפני גליונות הספר "עיקרי השולחן" על הלכות איסור והיתר ונדה, מעשה ידי אומן נטע נאמן, יראת ה' היא אוצרו ועליו יציץ נורו, כש"ת הרב משה כהן שליט"א. וערך אותם הכהן בצורה תמציתית כדי להקל על הלומד, ע"י הקדמת מבוא לדברי הבית יוסף, וסיכום דעות הפוסקים בצורת טבלאות, כדי שיוכל הלומד לחזור על עיקרי הדברים בזמן מועט. וע"י כך הסוגיא הנלמדת תהרט ביוקרן. ולפעלא טבא אמינא איישר היליה לאורייתא.

ויהי רצון שחפץ ה' בידו יצלה ועוד יעלה מעלה מעלה לגאון ולתפארת "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פרויו יתן בעתו, ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח".

עובדיה יוסף

וב"ז אב תשס"ג, כתב הרב:

הסכמה

הובאו לפני מגילונות הספר "עיקרי השולחן" על הלכות שמחות, אשר נערך בטוב טעם ע"י צוות ת"ח בראשותו של הרה"ג רבי משה כהן שליט"א, והוא סיכום דעות ופוסקים וקיצור תמציתי של השו"ע והחוננים עליו, בעורת טבלאות, וע"י זה יוכל הלומד לחזור על לימודו, בזמן מועט. איישר חילם לאורייתא.

מצוה לסייע בידם כי ההוצאות רבות, מלבד הוצאות הדפוס, וכל המסייעים ישאו ברכה מאת ה', "כי עץ חיים היא למחויקים בה ותומיכה מאושר"...

עובדיה יוסף

הרב חיים פנחס שיינברג

ראש ישיבת "תורה אור"
ומורה הוראה דקריית מטרוסדורף
בס"ד, חודש כסלו תשס"ד

מכתב ברכה

הנה הביאו לפני ספר חשוב ונכבד, אשר הוא "עיקרי השולחן" יכונה, אשר ערכו הרה"ג רבי משה כהן שליט"א, והוא ליקוט ערוך ומבואר על שולחן ערוך יו"ד, הלכות איסור והיתר, נדה, והלכות שמחות, והמיוחד שבו שהינו ליקוט נרחב עם מקורות ההלכה מהש"ס והראשונים, ועד ניו"כ על השו"ע, בצורה מבוארת ומתמצתת בכדי שלומד דינים אלו יהיה לו אפשרות נפלאה לשינון וחזרה על מה שלמד ותלמודו יתקיים בידו והכל ערוך בצורה מסודרת ומאירת עיניים, בלשון מסוכמת וברורה, עם סיכום ההלכה היוצא מכל נושאי כלי השו"ע, בצירוף טבלאות מבוארות, ובודאי שיש בחיבור זה תועלת גדולה ללומדי עיניים אלו, לסיכום וחזרה ושינון ההלכה.

ואף שזה זמן רב שאני יוצא בהסכמות לספרים, מטעם שעמדי, ובפרט לספרים הנוגעים בענייני הלכה, וגם קשה עלי העיון מפאת טרדות הישיבה כי רבו עלי, מ"מ לא אמנע טוב מבעליו, ועל כן אברך את הרב המחבר שיזכה ויעלה ספרו זה על שולחנם של מלכים, מאן מלכי רבנו, ויתקבל באהבה ובשמחה לפני הלומדים, ויזכה לחבר עוד חיבורים נפלאים כאלו בתורה הקדושה, ולשבת באהלה של תורה כל ימי חייו מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת.

הכה"ח לכבוד התורה

חיים פנחס שיינברג

מרדכי אליהו

הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר
בס"ד, ז' אלול התשנ"ו

הסכמה

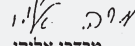
ראה ראיתי את הספר "עיקרי השולחן" על הלכות מליחה, בשר וחלב וכן על הלכות נדה אשר ערכו וחיברו בטוב טעם ודעת הרה"ג משה כהן שליט"א.

בספר זה הביא מקורות מש"ס, בית יוסף, ראשונים ואחרונים בצורה נאה ומסודרת ובשפה ברורה ובעניימה, וכדברי חז"ל "לעולם ישנה אדם לתלמידו בלשון קצרה".

ידוע מה שכתב מרן בעל השולחן ערוך שלא לפסוק הלכה מתוך ספרו השו"ע אם לא למדו את מקורו בבית יוסף, כל הלכה שאין אדם יודע את מקורה הוא איננו יכול ללמוד ממנה לדין אחר, לפיכך כל לימוד בעיקר לימוד הלכה צריך שיהיה מהמקור מהמסד עם הטפחות, וזאת מעשה המחבר הנ"ל.

ספר זה יהיה לעזר ללומדים לקראת הבחינות, וכן לאדם שכבר למד ישמש ספר זה כסיוע לשנן את הדברים בצורה תמציתית. ומאחר שכבר פעמים רבות כתב הרב המחבר הנ"ל ש"אין לפסוק הלכה למעשה מספר זה" עם כל זה יש בו הרבה מראה מקומות שאם יעין בהם הקורא יוכל לפסוק הלכה למעשה.

יה"ר שחפץ ה' בידו יצלה, ומשיך הלאה להגדיל תורה ולאידרה, וכל מן דין כתבו לנא. ובכל אשר יורנו ישכיל ויצליח ויהי ה' עימו, ויתברך בכל מידי דמיטיב, אכ"י"ר.

מרדכי אליהו

הראשון לציון
והרב הראשי לישראל לשעבר

משה שטרנובך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים
מח"ס מועדים זמנים וש"ת תשובות והנהגות
רב בית הכנסת הגר"א, ור"מ במרכז התורה הר-נוף
סגן נשיא העדה החרדית
בעיה"ק ירושלים ת"ו

בעזה"י ה' אלול תשס"ד

הובא לפני ספר "עיקרי השולחן" על הלכות אבילות מוהרה"ג
וכו' ה"ה הרב משה כהן שליט"א, והלכות אלו מצויין בעיה"ה,
והרב המחבר טרח עמל ויגע להוציא מתחת ידו דבר מתוקן נאה
ויהא, והכל אצלו בלשון קל וצה ערוך כשולחן ערוך, עם טעם
ומקור לכל הלכה ודעת גדולי הפוסקים, ויש כאן כחמה ומלאכה
וטעם לשבח.

ומרוב טרדות לא יכולתי לעיין בו כראוי, אבל נראה בעליל
שהספר יביא לתועלת מרובה ולכן אני מצטרף לרבנים הגאונים
שסמכו ידם והסכימו לספר, ונתגלגל לידו זכות להקל ללמוד
הלכות אלו.

ואבינו שבשמים ימהר לקיים הבטחתו ו"בלע המנות לנצח"
(ישעיה כה,ח), ונראה אור ה' וביאת משיח צדקנו במהרה
בימינו בקרוב.

והנני מצפה בכיליון לישועת ה' ורחמי שמים מרובים.

משה שטרנובך

משה הברשטאם

חבר הבד"צ העדה החרדית
ראש ישיבת "דברי חיים" טשאקאווע
מח"ס שו"ת "דברי משה"
פעיה"ק ירושלים תובב"א

והצטרף אליו

הגאון רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א

גאב"ד בד"צ העדה החרדית
רב ואב"ד לכל מקהלות האשכנזים
בעיה"ק ירושלים תובב"א

בס"ד

ראיתי גליגות הספר הנכבד "עיקרי השולחן" על נו"כ הלכתא
גבורתא בסדר השולחן ערוך אשר יהא לתועלת עצומה ונפרט
לצעירי צאן קדוש, דהאידיא הרגילים בשיתת לימוד כואת,
ולשינון וחזרה למען תהי' תורת ה' זו הלכה ברורה שגור"ה
ומשוגר"ת ומחודדת בפ"ה כדרז"ל.

ע"כ בואו ונחזיק טובה למע"כ הרה"ג מוה"ר משה כהן
שדעתו יפה שליט"א מש"ה ספרא רבא אשר העביר את
חילו וכוחו לאורייתא כדרכה של תורה, וניכרים דברי אמת
שהרבה מאד עמל וטרח בזה. ואמירה נעימה כתיבה יהיבא
ליה מינאי ותחזקה ידו להו"ל פרי עמלו לזכות את הרבים.

ויאמצהו הש"ת כהנה ולמדה ללמוד וללמד ולהפיץ מעיינותיו
חוצה, מתוך שפע רב מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן
ותירוש לאוישט"א.

ובעה"ח לכבודה של תורה והלכה בישראל, ביום ערש"ק
לסדר ואת יחודה שלח לפניו להורו"ת.

שנת אליכם אישים אקרא לפ"ק.

משה הברשטאם
חבר הבד"צ העדה החרדית
פעיה"ק ירושלים תובב"א

הריני מצטרף לדבר הגה"צ זצוק"ל שהוא ספר עזר ללומדי
הלכות אלה ולא בא לפסוק הלכות רק לסכם ולסדר את
הלימוד ולהקל על החזרה והריני מברך את הרב המחבר
שליט"א שיכח להרביץ תורה מתוך הצלחה ונחת.

יצחק טובי' ווייס

[גאב"ד בד"צ העדה החרדית בעיה"ק ירושלים תובב"א]

גם אני מצטרף לדברי הגאון שליט"א

יצחק זילברשטיין

רב שכונת רמת אלחנן בני ברק ת"ו

מיכל יהודה ליפקוביץ

זכרון מאיר, בני ברק

ד' ניסן תשס"ט

ראיתי שהצוות עשו דבר חשוב לחזור בקיצור על מה שלמדו בכדי שלא ישכחו ודבר מצוה רב שיעזרו להם בכל מה שאפשר.

מיכל יהודה ליפקוביץ

אליהו בקשי דורון

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ב"ה, טו תמוז התשנ"ו

מכתב ברכה

מרון הבית יוסף הגדיר את ספרו "שולחן ערוך" על יסוד דברי חז"ל על הכתוב "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא)... והנה בעוד מרון הב"י ערך ההלכות כשולחן ערוך, הרי ההלכות הנלוות של נושאי הכלים וגדולי הפוסקים נכתבו בספרים בהערות, באופן שקשה על המעיין למצוא את מבוקשו. על כן דבר בעתו מה טוב עשה הרב משה כהן שליט"א בספרו "עיקרי השולחן" שערך וסידר את כל פסקי ההלכות הנלוות לשו"ע, בסדר מופתי ברשימות ובטבלאות שיהיו השולחן ערוך ומוכן לאכילה, המאפשרים שינון וזכירה, ויש לדייק בדברי חז"ל שהבאנו לעיל שהסדר הטוב והעריכה הנכונה יש בהם לא רק להקל על הלומד, לשנון ולזכור הדברים, אלא גם להעמיק בהם ולהבין בטעמים, ככתוב "איני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשולחן הערוך", הא למדת שהסדר הנכון וניתוח הדברים יש בו בכדי להבין טעמי הדבר ופירושו...

(נוסח המכתב המלא ראה בספרנו על הל' מליחה).

אליהו בקשי דורון

הרב עזריאל אויערבאך

רב בית הכנסת "חניכי הישיבות", בית וגן
רח' הפסגה 53, בית וגן, ירושלים

ראיתי את ספרו היקר של הרה"ג ר' משה כהן שליט"א הנקרא "עיקרי השולחן" ערוך ומסודר על הלכות נדה דבר דבור על אופניו בטושו"ע ומפרשי השו"ע גדולי הפוסקים המיועד לאלו שלמדו את השו"ע לשנון לעצמם בדרך קצרה הלכות הנ"ל בפרטיהם ודקדוקיהם למען ידיעת ההלכה למעשה על בוריה אשר נערך ע"י הרב הנ"ל בצוותא עם חבר לומדים למען זיכוי הרבים ולתועלת הלומדים. חפץ ד' בידם יצליח להרבות כהנה וכהנה בזיכוי הרבים לדעת דבר ה' זו הלכה מתוך שמחת התורה ומנוחת הנפש.

עזריאל אויערבאך

שמואל אליעזר שטרן

דומ"צ בב"ד צ"צ של מרון הגר"ש ואזנר שליט"א

ראש ישיבת חוג חת"ס

ורב מערב בני ברק

רח' הרב קוק 1, בני ברק 51273

בס"ד, יום כ"ח ניסן תשס"ז

מפעל גדול וחשוב כוננו ידיו הטהורות של מעלת כבוד הגאון המופלג והמפואר, דייק וגמיר, רבי משה כהן שליט"א, ואתו עמו צוות תלמידי חכמים מופלגים אשר הגה לבם הטהור לערוך ספר נכבד ונעלה נקוב בשם "עיקרי השולחן", ובו ערוכות ומסודרות הדק היטב פסקי השו"ע ונושאי הכלים עם המקורות וכל המסתעף, בכדי להקל ולסייע ללומדים בפרט לצעירי הצאן למיחת לעומקה של הלכה בבהירות והבנה זכה וע"י זה יהיה תלומדם מתקיים בידם, למען יעמדו ימים רבים, חפץ ה' בידיהם יצליח להנחות את הלומדים במסילה העולה בית קל.

שמואל אליעזר שטרן

אשר זעליג וייס
רב קהלת טשכנוב רמות
אב"ד למונונת ירושלים
ראש ישיבת חתם סופר

ב"ה, כ"ז כסלו תשס"ד

הן ראיתי את הספר החשוב "עיקרי השולחן" על כמה מקצועות חשובים ביורה דעה (או"ה, נדה והל' שמחות), ראיתי ושמה ליבי כי מכל דף ודף בספר ניכר עמל התורה שהשקיע המחבר היקר הרה"ג ר' משה כהן שליט"א וחבר ת"ח מופלגים שעמו אתו עמלו בעומק הלכות אלו וברוחבן.

חשיבותו של ספר זה גם כספר הכנה להבנת הבית יוסף, וגם לסיכום דברי השו"ע ונושאי כליו, וגם לשינון פסקי האחרונים להלכה ולמעשה, ואף שלא היה בידי לעבור על כל הספר או רובו, אך מהמעט שראיתי בו, ראיתי שהולך מישרים הוא, בהבנה, בבהירות, ובסדר נכון. בטוחני שספר זה יהיה לתועלת גדולה לכל העוסקים בהלכות המורות אלה, וברכתי למחבר היקר שליט"א שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה ודבריו יתקבלו לרצון בין עמלי תורה והוגי תושיה.

י"ג אדר א"ת

הרב אשר וייס

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול
בס"ד, י"ז אייר, תשס"ט

אגרת ברכה

הובאו לפני גליונות מהספר "עיקרי השולחן" על הלכות איסור והיתר ונדה שערך וחיבר הרה"ג משה כהן שליט"א וערך אותם בצורה קלה ונוחה, וכן הביא מקורות מהש"ס ומהראשונים ועשה טבלאות כדי שהלומד יוכל לחזור בצורה קלה והדברים יהיו חרוטים על לוח ליבו.

ויהי רצון שישלים מלאכתו מתוך בריאות ורוב נחת ויהיו כל מעשיו לשם ה' ברוך הוא, ויתקבלו דבריו בחן וחסד על רבנן ועל תלמידיהון.

ובזכות עמלה של תורה נזכה לראות עין בעין בשבוע ה' שבות עמו ונחלתו בישועה וברחמים בב"א.

המצפה לישועת ה' ברחמים

בכרכה,

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרב שמאי קהת הכהן גראס

[מח"ס שו"ת שבת קהתית]

מו"צ דקהל מזויזק דהת דחסידי בעלזא בא"י
רח' דברי חיים 7, קרית בעלזא עיה"ק ירושלים תובב"א

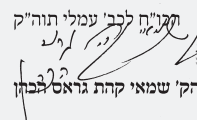
בס"ד, כ' טבת תשס"ז

לה"ו

באתי להמליץ ולחזק ידי הרה"ג המופלא והמופלג סדרן ודיקן ה"ה ר' משה כהן שליט"א שכבר אתמחי גברא בכמה ספרים שכבר הו"ל הנקרא "עיקרי השולחן" על או"ה, שמחות וכעת הו"ל על כל הל' נדה בעזרת תבורה של ת"ח מופלגים יראי שמים. והמטרה של ספרי המחבר אינה להורות הלכה למעשה אלא להקל על הלומדים ולהיות כלי עזר שיהא משנת הלומד ברורה ושגורה ומובנת יקל לחזרה ולזכור.

וניכר היטב יגיעתו ועמלו של הרה"ג המחבר שליט"א והשקיע הרבה כוחו ואונו כדי שיצא דבר מתוקן ליהנות מהפירות של השולחן ערוך שחברו מורן השולחן ערוך ומרן הרמ"א ויש כמה ומלאכה וטעם לשבת.

וע"כ הנני מאחל להרה"ג המחבר שליט"א ולכל הצוות העוזר לו בהכנת החיבור שיזכו לחבר עוד ספרים לזכות בני"ו יזכו ללמוד מתוקן הרבנות הדעת.

תק"ח לרב עמלי תוה"ק

הק' שמאי קהת גראס לביתן

שריאל רוזנברג

רב שכונת רמת דוד (פרדס ברמן)
רחוב חזון איש 66 (קרית משה)

בני ברק

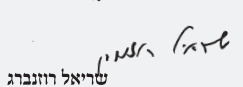
[דיין בבד"צ של הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א]

בס"ד, א' אייר תשס"ז

ראה ראיתי עלים לדוגמא מהחיבור הנקרא "עיקרי השולחן", אשר נכתב ע"י הרה"ג ר' משה כהן שליט"א ביחד עם צוות ת"ח, ומהות הספר הוא לסכם דברי השו"ע והגו"כ ומקורותיהם בצורה של טבלאות ובצורה של ציונים וסימנים לחדד הזכרון, וכבר שבחתי רבנן שהוא יהי לתועלת גדולה ובפרט לצעירי הצאן קדושים דהאידינא הרגילים בשיטת לימוד זאת. וכידוע לימוד פרטי ההלכות מבלי לדעת ולהבין שורש כל דבר דובר, הרי הוא מקשה מאוד על הזיכרון. ותחילת מעשהו בשו"ע י"ד, הנזקק לת"ח הלומדים הוראה למעשה, והרבה תלמידים לא עלה בידם יפה לימוד זה, מכיון שלא הלכו בדרך זו של לימוד ההלכות וטעמיהם ממקור הדין.

וגם אני מצטרף לברכת הרבנים המסכימים, המבורכים את הרה"ג הנ"ל והת"ח שעמו שיוכזו לברך על המוגמר, ויהא חיבורם לעזר לתלמידים הבאים בשערי היורה דעה, וכל המסייע בידם סיוע שיש בו ממש, הרי הוא שותף להרצבת תורה זו.

אבאגא אבאגא אבאגא

שריאל רוזנברג

בס"ד, כ"א תמוז תש"פ, 4-1413/פ'

דברי ברכה

הובאו לפני גליונות הספרים "עיקרי השלחן" סיכומים על הלכות חופה וקידושין, מקורות הדינים בתלמוד ובראשונים, הרמב"ם וש"ע, בתוספת הארות והערות, שכתבו וערכו תלמידי חכמים חשובים, בראשם הרב היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, משנתו ערוכה וברורה, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, יראת ה' היא אוצרו, חכו ממתקים וכולו מחמדים, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, הרב הגאון מעוז ומגדול מזכה הרבים רבי משה כהן שליט"א, ראש מפעל "עיקרי השולחן".

הרה"ג רבי משה כהן שליט"א שוקד באהלה של תורה מזה עשרות שנים וכחו גדול מאוד בלימוד ובסיכום ההלכה בשיטה מאירת עיניים, המפורסמת לטובה בקרב עולם התורה, בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מיליהם, ומאות אלפי אברכים נעזרו במפעלו החשוב הזה.

כמעשים בראשונה בסדרת הספרים שהוציאו לאור על הלכות מליחה ובשר בחלב, הלכות נדה, והל' אבלות, אשר נתקבלו בעונג ושמחה בהיכלי התורה, ובקרב לומדי ההלכה והציבור הרחב בארץ ובעולם, דבר נאה ויאה עשו, והדבר יועיל לחזרה ולשינוי, סיכומי ההלכות מקורות הדינים בש"ס, סיכום בהיר ותמציתי וסדר שיטתי, הגדרות הנושאים מפורטים עם דעות הפוסקים הראשונים, ודברי מרן הש"ע, ודעות האחרונים, והכל עשו בעיון ישר ונבון, בבהירות, בסדר נאה ונכון, בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשיכות כסף.

וניכר העמל הרב שהשקיע בכתיבת הספר, ומבין הדברים ניכר כח התמדתו ועיינו בחומר זה, ובלי ספק שרבים יהנו מהספר לזכירת הלימוד, ובפרט ת"ח המתכוננים למבחן בהלכות "יורה יורה", ויוכלו להיעזר בספר לידע ההלכה למעשה, ובפרט שהוסיף פסקים מרבני דורנו שליט"א, וממה שנתבאר בילקוט יוסף, ובס"ד התקבל בארץ ובעולם, ולפעלא טבא אמינא, איישר חילם לאורייתא.

וכמוכן ספר זה נועד רק לאותם שכבר למדו את הבית יוסף ש"ע ונו"כ, ואכן אברכים צריכים ללמוד בשקידה את הב"י מיד לאחר הנישואין, אחר שלמדו בישיבות הקדושות ללמוד בעיון והבנה, ויש להם יד ורגל בידיעת חלקים מהש"ס והראשונים, ולא להסתפק בלימוד הש"ע עם באר היטב בלבד. וגם צריכים לדעת, שכל גמ' שמציין אליה הב"י מן הראוי לפתוח את הגמ' לעיין בה היטב עם רש"י ותוס', ולחזור לב"י ואז תהיה לו הבנה נכונה בדברי הב"י.

וכ"כ הסמ"ע בהקדמתו לחו"מ, שכוונת הש"ע היתה שלא יפסקו דין מהש"ע מבלי ללמוד תחלה מקור הדין וטעמו ונימוקו בטור ובב"י, ובזמנינו רבים חושבים עצמם כאילו הם מדור דעה ומצפצפים ופוסקים מתוך דברי הש"ע, והם מחריבי עמנו, הפרו ברית עזבו חק, וגורמים רעה לנפשם. ע"כ. והובא ביד מלאכי (כללי השלחן ערך אות א').

וז"ל המהרש"א סוטה (כב): ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע, והרי הם אינם יודעים טעם הענין של כל דבר, אם לא ידקדקו מתחלה בדבר מתוך התלמוד [והראשונים], שהוא שימוש תלמידי חכמים, טעות נופלת בהוראותיהם, והרי הן בכלל מבלי עולם, ויש לגעור בהם. ע"כ. אלא צריכים לדקדק בידיעת מקורות ההלכה בתלמוד ובפוסקים, שהוא שימוש תלמידי חכמים.

ומאחר ויש בספר זה משום תועלת ללומדים, יש לברך על יוזמה זו, שיש בה משום הגדלת לימוד ההלכה במקורותיה, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, כי אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה.

וברכתי לרבנים ולראש המכון שליט"א שיהי רצון ויפוצו מועינותיהם חוצה, וחפץ ה' בידם יצלח לברך על המוגמר בסדרת הספרים שרוצים להוציא לאור, להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

עיקרי הדינים

[פרטי הדינים ומקרים שהקלו - ראה בסיומן המתאים]

אונן (ס' ס' ש"א)

משנודע לו על מות אחד מז' קרוביו ע'ד לאחר הקבורה [או עד שנמסר לכתפים (סעי' ג ע"ש)] - נקרא **אונן**. האונן אינו מיסב ואוכל, ואסור באכילת בשר ושתית יין, [ובאכילת לחם - נוטל ידיו בלא ברכה], ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון, ופטור מוק"ש, ומתפילה, ומתפילין ומכל מצוות עשה, ואפילו רוצה להחמיר על עצמו ולקיים מצוות ולברך או לענות אמן, אינו רשאי (סעי' א). ואסור לישב [ע"ג כסא] או לישן ע"ג מיטה [אפילו כפויח] - אלא יושב וישן על גבי הקרקע (סעי' ה)⁴. ו"א שהאונן אסור גם בדברים שהאבל אסור בהם בשבעה (רמ"א סעי' ה, ולפת"ש (ג) - זו גם דעת הש"ע, וכ"פ השלחן גבוה ס"ק לא, וחזו"ע ח"א עמ' קג). אולם האונן מותר לצאת מביתו וכן מותר בנעילת הסנדל [ואינו חייב בעטפת הראש וכפית המטה (סעי' ה)], לפי שהוא טרוד בעסקי המת (רמב"ן).

בשבת ויו"ט - אין אנינות ומותר בבשר ויין ומברך וחיוב בכל המצוות, אולם אסור בתשמיש המיטה [ולדעת פוסקים רבים אסור אף בכל דברים שבצינעא (דב"ס ס"ק לא)], כדין אבל. אולם יש אנינות בשבת/יו"ט, באחד מהמקרים הבאים: מהשתחיל ללכת להחשיך על התחום כדי להתעסק בצרכי המת, או כשרוצה לקבור מתו ביו"ט [ראשון - ע"י עממים, ביו"ט שני - יכול לקבור בעצמו] (סעי' א).

הספד (ס' ס' שדמ)

מצוה גדולה להספיד על המת כראוי - ולומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות כביה ולהזכיר שבחו, ואסור להפליג בשבחו יותר מדי.

הלווית המת (ס' ס' שסא)

מצוה ללוות את המת ולהתעסק בכל צרכי הקבורה [לשאת על הכתף, לילך לפניו, לספוד, לחפור ולקבור, ואלו הן גמ"ח שבגופו שאין להם שיעור (רמב"ם פ"ד הל' א)] - ואף מבטלים תורה כדי ללוותו [בהתאם לשיעור גדולתו בתורה של הנפטר, עיין בש"ע סעי' א]. **ומנהג ירושלים** שבניו ובנותיו ויוצאי חלציו - אינם הולכים אחר מיטת אביהם [וזקנים]⁵ אולם הולכים אחר מיטת אמם⁶ (חזו"ע ח"א עמ' דש). ברם חתני וכלותיו - מלוין אותו כמו אחיו ושאר קרובים (גשה"ח ח"א פ"ב סעי' א). וכל הרואה את המת ואינו מלווהו, עובר משום לועג לרש, ובר נידוי הוא, ולפחות ילוונו ד' אמות (ש"ע סעי' ג).

(ולרמ"א כל 30 יום), ועל אביו ואמו - 30 יום, והאשה - שוללת לאלתר משום כבודה. **אסור לאחות את הקרע** [היינו תפירה שוה]; על שאר קרובים - 30 יום, ועל אביו ואמו - לעולם (ס' שמ סעי' טו).

- אולם עתה יש שנהגו להקל בכך לאונן, כיון שירדה חולשה לעולם (חזו"ע ח"א עמ' קנת, פני ברוך הל' אנינות סעי' ז, וע"ע בצרור החיים פ"ב סעי' ח).
- והטעם לכך ראה לקמן בס"י שסא בסוף ההרחבה לסעי' א.
- אולם מנהג חב"ד - "דבעת הלויח, אין הבנים, בנות, נכדים ונכדות הולכים אחרי המיטה, הן לאב והן לאם" (ספר המנהגים חב"ד עמ' 77).

דיני ביקור"ח ורפואה, והנוטה למות (ס' שלה-שלט)

מצוה לבקר חולים - וכל המוסיף היה זה משובה, ובלבד שלא יטריח לו (ס' שלה סעי' א-ב), ויבקש עליו רחמים (סעי' ה), ויש חולים שאין מבקרים אותם והם חולי: ראש, עין, מעיים [נסמנו: רע"מ], וכן כל חולה שהדיבור קשה לו [או שחלה במחלה מדבקת (חזו"ע ח"א עמ' יז)] - אין מבקרים אותו בפניו אלא נכנסים בבית החיצון ושואלים ודורשים בו (ס' שלה סעי' ה וע"ש).

ומצוה לרופא שירפא - ובכלל פיקוח נפש הוא, ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים (ס' שלו סעי' א).

וידוי - חולה שנטה למות אומרים לו התוודה... [וסדר הודיו הוא: "הטאתי, עייתי, פשעתי" וכו' (ס' שלה סעי' ב)] וכל המתוודה יש לו חלק לעוה"ב. אולם אין אומרים דברים אלו בפני עם הארץ, נשים, וקטנים, שמא יבכו וישברו לבו של החולה (שם סעי' א).

הגוסס - חשוב כחי לכל דבר, ואסור לעשות לו את מה שרגילים לעשות למת [כגון סיטנו, הדחתו, ועצימת עיניו], ואף אין שומטין את הכר מתחתיו, כי ע"י כך מקרב את מותו, והרי זה שופך דמים... [וכן אסור לגרום לו שימות מהרה (רמ"א)] (ס' שלט סעי' א).

הנוטה למות - אין רשאי לפרד ממנו [שישאר לבדו], כדי שלא תצא נפשו והוא יחיד, ומצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה (שם סעי' ד).

יציאת נשמה

אחר יציאת נשמה - ז' הקרובים¹: אומרים צידוק הדין, וקורעים ב"דיין האמת" (ס' שלט סעי' ג), [ודרום יש שנהגו לומר צידוק הדין לאחר הקבורה, והמנהג לגבי הקריעה - ראה לקמן]. והעומדים בשעת יציאת נשמה [אף שאינם מז' הקרובים] חייבים לקרוע (ס' שמ סעי' ה), אולם היום לא נהגו שאר אנשים לקרוע בשעת יציאת נשמה, שמא לא ימצא מי יסיכים לעמוד שם, מחשש שיצטרך לקרוע בגדי, ומנצא האדם מת יחידי בעגמות נפש (שלחן גבוה ח"א עמ' ס"ק טו, גשה"ח ח"א פ"ד ס"ק טו).

קריעה (ס' שמי)

אם לא קרע בשעת יציאת נשמה (ס' שלט סעי' ג) - קורע אח"כ קודם שיסתום פני המת בקבר (ס' שמ סעי' א וע"ש)².

ומנהג האשכנזים - לקרוע קודם הוצאת המת לקבורה [מהם לפני ההספד ומהם אחר ההספד (בדה"ש ע)]. **ולספרדים** - היותו נכון שכל האבלים יקרעו מיד אחר יציאת נשמה, או אחר ששמעו על הפטירה, אבל המנהג לקרוע אחר הקבורה קודם סעודת ההבראה, ויש להם על מה שיסמוכו (חזו"ע ח"א עמ' רכו).

איסור שלילת הקרע ואיחוי - ראה בהע' 3.

- ז' הקרובים הם: אביו, אמו, אחיו, אחותו, בנו, בתו, אשתו/בעלה (ס' שעד סעי' ז, וע"ש).
- ויסומו ההבדלים דיני קריעה - בין השו"ע לרמ"א, ובין על אביו ואמו לשאר קרובים, ראה בדבריו בסוף ס' שמי.
- אסור לשלול את הקרע [היינו תפירה בלתי שוה]; על שאר קרובים - כל שבעה

טומאת כהנים (סי' שסט-סי' שעד סעי' ג)

אסור לכהן להיטמא למת - בין במוגע, בין במושא ובין באוהל (רמב"ם הל' טומאת מת פ"א ה"א ע"ש), וי"א אף בהיט' (שם ה"ה, שו"ע סי' שעא סעי' ו), [ואסור להיטמא לכל הטומאות הפורשות מהמת, לא לגולל ולא לדופק, לא לאבר בנת (סי' שסט)]. אולם מיטמא לז' קרוביו [ולמת מצוה (סי' שעד)], [ואסור להיכנס לביה"ק לקבורת קרוב, והמקל בכך יל על מי לסמוך (עיין בדברינו בסי' שעג סעי' ז). ומקרים שאינו מיטמא לקרובי - ע"ש בסוף סי' שעג]. חלל וכהנת - מותרים להיטמא אף לשאר מתים (סי' שעג סעי' ב).

אבלות (סי' שעד סעי' ד-סי' תג)

לאחר הקבורה חלים עליו דיני אבלות, ויש להבחין בין היום הראשון, לשבעה, לשלושים, ול"ב חודש [על אביו ואמו]. כדלהלן.

[למנחה האשכנזים וספרדים הנוהגים כהגר"מ אליהו - אחר הקבורה חולץ את נעלי העור, ויכול להקל להניח עפר במנעליו עד שיגיע לביתו, אולם לספרדים הנוהגים כהגר"ע יוסף - א"צ לחולצם עד שיגיע לביתו (נ"ע בדברינו בסי' שעא סעי' א)]. ואומרים צידוק הדין, וקדיש דהוא עתיד לחדתא עלמא (סי' שעו סעי' ד), [ויהא שלמא], והמנחמים עומדים בשורה¹⁰, ומנחמים את האבל העובר בפניהם, ומי שהיה בלוי או היוצא מביה"ק - צריך ליטול דיו קודם שיכנס לביתו או לבית אחרים (וכרוך יצחק פ"א סעי' כו-לא).

סעודת הבראה - אסור לאכול לאכול [ביום הראשון לאבלות] סעודה ראשונה משלו, ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם (סי' שעח). ואם לא הברוהו ביום הראשון עד הלילה - מותר לאכול בלילה משלו, וא"צ הבראה (רמ"א סעי' ג, ע"ש).

[אמנם לפני הקבורה - אסור באכילת בשר ושתיית יין משום שהוא אונן, אולם אחר הקבורה [הוא] אָבֵל - מותר באכילת בשר ושתיית מעט יין בתוך הסעודה כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות [שו"ע סי' שעח סעי' ה, וכ"כ החו"ע ח"ב עמ' שטו, ופני ברך סי' י"א].¹¹

נוסח הזימון וברכת המזון בבית האבל, בחול ובשבת - ראה בסי' שעט.

ביום הראשון [שהוא יום מיתה וקבורה] - אסור בהנחת תפילין (סי' שפח)¹².

בימי השבעה^{13, 14} - האבל אסור במלאכה (סי' שפ), רחיצה וסיכה (סי' שפא), נעילת הסנדל [מערך] (סי' שפב), תשמיש המיטה (סי' שפג), תלמוד תורה (סי' שפד), אינו שואל בשלום אחרים ואין שואלים בשלמו (סי' שפה), חייב בעטיפת הראש (סי' שפז) [אולם בימינו לא נוהגים בכך (רמ"א)], חייב בכפיית המיטה (סי' שפז) [אולם בימינו לא נוהגים בכך (שו"ע סעי' ב)], יושב ע"ג הקרקע [בהפסקת בגד] (סי' שפז), אסור בכיסוי [לכנס וללבוש המכוס (סי' שפט)], אינו יוצא מביטו (סי' שצג), ובאים בני אדם לנחמום¹⁵.

בימי השלושים - אסור לשאול בשלמו ולא לתת לו מתנות (סי' שפה סעי' ג, א), אסור בגיהוץ [דהיינו אסור ללבוש בגד לח"ם-לבן, חדש, מגוהץ (סי' שפט סעי' ה)¹⁶, ובדין גיהוץ שבמועצו - נחלקו החו"ע והדב"ס, עיין לקמן בסי' שפט סעי' ח]. אסור בגילוח ותספורת (סי' שצג)¹⁶, אסור ליטול ציפורנים בכלי (סי' שצ סעי' ז), אסור בשמחה [ובכניסה למקומות שיש בהם שמחה, כגון בית המשתה ונישואין (סי' שצא סעי' ב) ושלא לשמוע נגינה], אסור לצאת לסחורה בשיירא גדולה למקום רחוק [מכיוון ששמוחים הרבה בדרך (סי' שפ סעי' ה)¹⁶, אסור בנישואין [אם קיים מצות פרו רבו (סי' שצב)]¹⁷, אינו יושב במקומו בביהכ"ס עד השבוע השלישי (סי' שצג).

ועל אביו ואמו, יש ג' דינים שאסורים עד שיגיעו בו אחר 30:

א) גיהוץ [שיעברו 30 יום ויגיע הרגל ויגערו בו (סי' שפט וע"ש פת"ש ד)].

ב) גילוח ותספורת (סי' שצ).

ג) יציאה לסחורה בשיירא [שיגערו בו חבריו ואמרו: לך עמנו (סי' שפ סעי' ה), וע"ש].

ולרמ"א נהגו איסור גם ב' הדינים הבאים:

א) לשנות מקומו בביהכ"ס 30 יום (רמ"א סי' שצג).

ב) איסור רחיצה 30 יום (רמ"א סי' שפא).

ג) כיסוי [דהיינו שלא ללבוש בגדים מכוסים (רמ"א סי' שפט) 30 יום].

ד) שלא ללבוש בגדי שבת ובגדים חדשים 30 יום (רמ"א סי' שפט סעי' ג)¹⁸, אולם לרדב"ז וכן הסכמת האחרונים - בשבת ואפי' תוך השבעה [לבוש בגדי שבת] [שלא לנוהג אבלות בפרהסיא], וכן המנהג.

על שאר קרובים - האבלות מסתיימת ביום ה-30, אולם על אביו ואמו - האבלות היא י"ב חודש¹⁹.

13. ופשוט: זמא שאסור בשבעה - אסור גם ביום הראשון, ומה שאסור בשלושים
14. אסור גם בשבעה, ומה שאסור בי"ב חודש - אסור גם בשלושים. ומונים את השבעה וזה- 30 יום הקבורה [כי ידוע דאין נעשה שום עליה ותקון ומיתוק לשמה, כי אם עד אחר קבורה כוונתו] (רעב פלמ"א ח"א י"ד סי' נא), ואת הי"ב חודש מונים [לש"ך ומש"ב - מיום הקבורה, ולט"ז והרב פעלים (שם) - מיום המיתה (נ"ע בס' תב סעי' י)].
15. וג' ימים הראשונים הם המורים יותר מהשבעה - דוגמ' לכך ראה: סי' שפ סעי' ב, ה, סי' שפ סעי' א, סי' שצג סעי' א, ג, סי' שצא סעי' א, ה.
16. מצות ניוחם אבלים: [לדבינו יונה (ברכות א/א) - היא מהותורה, ולרמב"ם (פ"ד ה"א) - מדרבנן].
17. ועל אביו ואמו - אסור עד שיעברו בו אחר 30, כדלקמן.
18. ואם מותר אשתו - אסור להינשא עד שיעברו ג' הרגלים, ואם מת בעלה - אסורה להינשא עד שיעברו ג' חודשים (ועיין בסי' שצב מתי מקלים).
19. ברם כל ד' דינים אלו שלרמ"א רק מצד המנהג אסורים [אחר השבעה] כל 30 יום - מותרים ביום ה-29 שלא בערב שבת מושם כבוד שבת (רמ"א סי' ט סעי' ב).
20. ויסיים ההבדלים בידיני אבלות - על אביו ואמו לשאר קרובים, ובין איש לאשה, ראה בדברינו לקמן אחר סי' תג, ובדיני קריעה - עיין לעיל הע' 2.

מי שנהג אבלות קודם הרגל [כדן קודם ר"ה וכיפור] ואפי' רק שעה אחת [אפי' כל שהוא ש"ך א.] - הרגל מבטל ממנו גזרת ז', ואם נהג אבלות ז' ימים והרגל פגע בו ביום ז' [או בח' והלאה] לאבלות - בטלה ממנו גזרת 30, [אולם הרגל לא מבטל ג' דינים התלויים בנהגה, ולא גזרת י"ב חודש] (סי' שצט סע' א, ג-ד).

קטן שהגיע לגיל חינוך (ראה בדבריו בסי' שמו סע' כז), וכן קטן שהגדיל תוך ז' או ל' (סי' שצו סע' ג) - יש מ"ח אם חייב באבלות, ומ"מ קורעים לקטן [אף שלא הגיע לחינוך], מפני עגמת נפש שיבכו הרואים (סי' שמו סע' כז).

על שמועה קרובה [דהיינו שמע על מות קרובו תוך 30 יום מהמיתה²³] - חייב לנהוג אבלות ז', ל' וי"ב חודש.

על שמועה רחוקה [דהיינו שמע על מות קרובו אחר 30 יום מהמיתה²³] - נוהג אבלות שעה אחת ודיו, ודיני י"ב חודש.

בסוף י"ב חודש - הסתיימו דיני אבלות. [מונים את ה"ב חודש: **י"א** - מיום הקבורה, **י"ב** - יום י"א - מיום המיתה (עיין לעיל הע' 13, ולקמן בסי' תב סע' יב)].

בהל' אבלות - קי"ל הדלהק כדברי המקל באבל (מור"ק יח/א), והרחבה לדין זה, ראה לקמן בדבריו אחרי סי' תג.

יום היארציית [זמן השנה/יום הזכרון (סי' תב סע' יב)]

בכל שנה לעולם ביום שמתו²⁴ אביו ואמו - מצוה לעשות דברים לע"נ המת, והם: תענית, להרבות בתורה ובמעשים טובים, אמירת קדיש, לעבור לפני התיבה, להדליק נר נשמה, לתת צדקה, לעלות לתורה, להפסיד נביאי בשבת שלפני היארציית, לעלות לקבר (וע"ע סי' תב סע' יב).

לרמ"א:

א) נהגו להוסיף את יום היארציית הראשון על אביו ואמו, לנהוג בו גם דין י"ב חודש (סי' שצט סע' ג).

ב) בכל שנה בליל היארציית על אביו ואמו, לא יאכל בסעודה [של חתונה] (רמ"א סי' שצא סע' ג עפ"י פת"ש ס"ק ה, רמ"א סי' תב סע' יב), וכן דעת כה"ח (סי' תקס"ח פ"א), והגר"י אליהו אמר לי בשם אביו הגר"מ אליהו - שאין להיכנס בליל היארציית ובימנו לסעודת נישואין.

אולם לחזו"ע (ח"ג עמ' רד) - בליל היארציית:

בשנה הראשונה - אין להשתתף בסעודת נישואין. ובשאר שנים - מותר אפילו בסעודת נישואין (וכ"כ הר"ג בניהו דין בשו"ת דברי בניהו ח"ו סי' מב).

כל י"ב חודש על אביו ואמו - אין אחרים שואלים בשלמו ואין נותנים לו מתנות (סי' שפה סע' א, ג), אסור בשמחה [ובניסה למקומות שיש בהם שמחה, כגון בית המשתה ונישואין (סי' שצא) ושלא לשמוע גינת²⁰].

ולרמ"א נהגו איסור גם ב' הדינים הבאים:

- א) שלא ללבוש בגדים חדשים (סי' שפט סע' ג, ובמנהג הספרדים - ע"ש).
- ב) תספורת.²¹
- ג) לא לאכול בשום סעודה בעולם חוץ לביתו (רמ"א סי' שצא סע' ב).
- ד) לשנות מקומו בביתו²² (רמ"א סי' שצג סע' ב).

אומר קדיש ועובר לפני התיבה [בי"ב חודש על אביו ואמו] - ואחר י"א חודש [מיום הקבורה]: מנהג האשכנזים - להפסיק לומר קדיש ולהיות ש"צ (רמ"א סי' שנו סע' ד), אבל רשאי להתפלל לפרקים בחודש ה"ב ש"ת שבט הלוי, דב"ס סי' שנו ס"ק קו). ומנהג הספרדים - בסיום י"א חודש עושים לימוד יותר והולכים על הקבר... ופוסקים לומר קדיש במשך שבוע, ואח"כ ממשויכים לומר קדיש עוד ג' שבועות עד סוף י"ב חודש לאבלות (בא"ח שנה א' ויחי סע' יז, חזו"ע ח"א עמ' שלו, וח"ג עמ' קצ-קצט וע"ש).

כל דיני אבלות - נוהגים בין ביום ובין בלילה (רמ"א סי' שפ סע' א), והמקל בשבעה לצאת בלילה מפני הצורך - לא הפסיד (רמ"א סי' שצג סע' א).

נוהג באבלות עד סמוך לשבת (פת"ש סי' ת ס"ק א ע"ש), וע"ע בהערה 22.

בשבת ויו"ט - אינו נוהג אבלות בפרהסיא אלא בדברים שבצינעא (סי' שצט-ת), [וסימנ"ך תר"ת: ת"ת, הריצה וסיכה, תמישי המטיה, אולם יש שהתירו ח"ת ביו"ט]. ולדעת פוסקים רבים - דין זה מתייחס אף לבריה הנוהגים בשלושים ובי"ב חודש (סי' ת בהרחבה לסע' א). ובמוצ"ש חזר לנהוג אבלות אף בדברים שבפרהסיא, עד יום ז' לאבלות.

מקצת היום ככולו [מקצה"כ] (סי' שצח):

ביום השביעי וביום ה-30 - אומרים מקצה"כ, וכיון שנהג במקצת מהיום אבלות - קם מואבלות (סע' א). **ולט"ז** - אף ביום ז' לאבלות של בשבת - אומרים מקצה"כ (וע"ע בדבריו בסי' תב סע' ז, **לבית**, ובעת שאול).

ביום האחרון של י"ב חודש - **ש"י** (סי' שצח סע' ג) - אין אומרים מקצה"כ, אולם **לרדב"ז** - אומרים מקצה"כ.

20. ובניסה לסעודת מצוה שאין בהם שמחה [הנערכות מחוץ לבית] - בני אשכנזי מחמירים עפ"י הרמ"א (סי' שצא סע' ב), אך יש ספרדים שמקלים עפ"י הברכ"י (שם ס"ק ב), וע"ע **בחו"ע** ח"ב עמ' שנא, ובילקוי"י סי' לח סע' כד-כה, **ובצור** החיים פ"ג סע' קצא, ובישמה משה סי' ח סע' ז.

21. דהיינו אם לא גערו בו - אינו מסתפר י"ב חודש, ואם עברו ג' חודשים והכביד שערו וכו' - יש להקל אף שלא גערו בו (רמ"א סי' שצ סע' ד עפ"י הפני ברוך סי' יט סע' כא-כב), **אולם לספרדים** - כל שעברו ב' חודשים [ומנהג ירושלים - כל שעברו 32-33 יום (נתיב עם סי' שצ) מיום הקבורה, מותר בתספורת אף שלא גערו בו (חזו"ע ח"ג עמ' ק, קב), ובשיעור הַקָּן - אם עברו 30 יום מותר לגלחו אף לבני אשכנז ואף שלא גערו בו (פת"ש סי' שצ ס"ק ד, פני ברוך שם).

22. **כתב** **צרוז החיים** (בהקדמה לפ"א) - סמוך לשבת מפלג המנהג [שהוא כשעה ורבע לפני השקיעה] - יחליף האבל את בגדיו החיצונים, אך לא את בגדיו הפנימיים וילבש בגדי שבת, ינעל נעלי עור ויכול לשבת על כסא רגיל... (וכיז"ב) **בפני ברוך** סי' נב סע' ג-ה ע"ש, **אולם לחזו"ע** (ח"ג עמ' פ-פז) - **רק בשעה שמקבל שבת סמוך לשקיעת החמה** - יחליף בגדיו לבגדי שבת וינעל נעלי עור וישב על כסא וספסל, והנכון שיקבל שבת אחר פלג המנהג (שהוא שעה ורבע קודם הלילה (וע"ע במש"ב סי' רסא ס"ק כה)) - ואז יפסיק האבלות (חזו"ע שם עמ' פג), וע"ש, **ובדיו הריצת פניו ידו ורגליו בע"ש** - **צרוז החיים** (פ"א סע' קנח) - הקל אף במיום חמים [וכן אמרו לי הגר"מ אליהו]. אך **סתומת השו"ע והפוסקים** - שירחץ בצונן (וע"ע לקמן בסי' שפא סע' א).

תלמודו בידו

קיצור "עיקרי השולחן"

ובו יבוארו פסקי השו"ע
והרמ"א עם מקורותיהם
בש"ס ובראשונים ודברי
נושאי הכלים בקצרה

סימון שלה ובו י' סעיפים
מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו

סעיף א

מצוה לבקר חולים. הקרובים והחברים נכנסים מיד; והרחוקים, אחר ג' ימים. ואם קפץ עליו החולי, אלו ואלו נכנסים מיד. (טור בקיצור מספר ת"ה להרמב"ן).

נושאי הסעיף: מצוות ביקור חולים.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א סוטה יד/א - ... "אחרי ה' אלוקיכם תלכו" ... הקב"ה ביקר חולים, דכתיב "וירא אליו ה'..." [בראשית יח/א], אף אתה בקר חולים ... בבא מציעא ל/ב - "והודעת להם את הדרך ילכו בה" (שמות יח/ג). "ילכו" - זה ביקור חולים והלוויית המת (פרישה ג).</p> <p>^ב ירושלמי פאה (פי"ג יח/א) - ... דרך הארץ [של ביקור חולים], הקרובים נכנסים אצלו מיד והרחוקים נכנסים אצלו לאחר ג' ימים, אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין אצלו מיד...</p> <p>^ג כיון שנכנסים תדיר גם כשאנו חולה, הלכך כשנכנסים מיד לבקר לא מורגש כל כך שהוא חולה (בי"ח, ט"ז א).</p> <p>^ד כדי שלא יוטל עליו שם חולה ויורע מזלו (בי"ח, ט"ז א).</p> <p>^ה כיון שהחולי כבר הכביד עליו והוטל עליו שם חולה, לכן אף לרחוקים מותר לבקר מיד (בי"ח).</p>	<p>1. מצווה לבקר את החולה.^א</p> <p>2. מתי נכנסים לבקר את החולה?^ב</p> <p>הקרובים והחברים - נכנסים מיד.^ג</p> <p>הרחוקים - אחרי ג' ימים.^ד</p> <p>אם קפץ עליו החולי - כולם נכנסין מיד.^ה</p>

סעיף ב

אפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו. וכל המוסיף ה"ז משובח, ובלבד שלא יטריח לו. הגה: י"א דאנון יכול לילך לבקר חולה (מהרי"ל קצ"ז), ולא נראה לי, אלא לא יבקר חולה, ולא ינחם אצל שואו שנוא, אלא יחשב ששמה לאידו, ואינו לו אלא צער, כן נראה לי (ש"ס פ"כ"ג).

נושאי הסעיף: להרבות בביקור חולים, ובלבד שלא יטריח לו.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א נדרים לט/ב - תניא ביקור חולים אין לה שיעור, מאי אין לה שיעור? ... אמר אביי אפילו גדול [ילך לבקר] אצל קטן, רבא אמר אפילו מאה פעמים ביום. אמר רבי אחא בר חנינא כל המבקר חולה - נוטל אחד ממששים בצערו ... כעישורייטא דבי רבי ובבן גילן [שנוטל בשעתו - נוטל 1/60 מחלו, וכן השני נוטל 1/60 ממה שהראשון שייר. (ט"ז ג)].</p>	<p>1. אפילו הגדול יבקר את הקטן - ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו, וכל המוסיף לבקר הרי זה משובח,^א ובלבד שלא יטריח לו (כל בו סימן ק"ב).</p>
<p>^ב מכיון שאם ילך, זה יראה ששמה לאידו ואינו אלא צער. [ובי"ח ו:] בביקור'ח ובניחום - הכל לפי מה שהיא השנאה ולפי מה שהם שונאים. ולהלוויית - השונא יכול ללכת, דאין הוא שמח לאידו באשר הוא סוף כל האדם (ש"ד ג).</p>	<p>2. האם יכול לבקר חולה שהוא שונאו? (רמ"א)</p> <p>י"א (מהרי"ט) - יכול לבקר חולה שהוא שונאו.</p> <p>רמ"א - לא יבקר חולה שהוא שונאו ולא ינחם אָבֵל שהוא שונאו.^ב</p>

סעיף ג

המבקר את החולה לא ישב ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל, אלא מתעטף ויושב לפניו, שהשכינה למעלה מראשותיו. הגה: ודוקא כשהחולה שוכב על הארץ, להיטות גבוה ממנו, אבל כששוכב על המטה מותר ליטות על כסא וספסל (בי"ח בשם הר"ן והגהות מיימוני ותוס') וכן נוהגין.

נושאי הסעיף: לא ישוב במקום גבוה מהחולה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א שבת יב/ב - תניא נמי הכי: הנכנס לבקר את החולה לא ישב לא על גבי מטה [ולא ע"ג ספסל (נדרים מ/א)], ולא על גבי כסא, אלא מתעטף ויושב לפניו [ע"ג קרקע (נדרים מ/א)] מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי [וכן בנדרים מ/א].</p> <p>^ב כתבו התוס' [די"ה לא שם] - נראה דדווקא כשחולה שוכב בנמוך שלא ישב גבוה ממראשותיו של חולה.</p>	<p>שו"ע - המבקר את החולה לא ישב ע"ג מטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל, אלא מתעטף ויושב לפניו [על הארץ, רמ"א] משום ששכינה למעלה מראשותיו של החולה.^א</p> <p>וביאר הרמ"א - שדין זה הוא דווקא כשהחולה שוכב על הארץ שאז היושב גבוה ממנו, אבל כשהחולה שוכב על המיטה, מותר ליטות ע"ג כסא וספסל (בי"ח בשם הר"ן, ותוס').^ב</p>

סעיף ד

אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות של יום, מפני שכל חולה מיקל עליו חלוו בבקר, ולא יחוש לבקש עליו רחמים. ולא בג' שעות אחרונות של יום, שאז מכביד עליו חלוו ויטיאש מלבקש עליו רחמים. וכל שציקר ולא ביקש עליו רחמים, לא קיים המלוה (ב"י בשם הרמב"ן).

נושא הסעיף: באיזה שעות אין מבקרין את החולה? (השעות הנזכרות כאן - הם שעות זמניות) (אהבת חסד ח"י"ג פ"ג, דב"ס כ"ב).

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
אין מבקרין החולה בג' שעות ראשונות ^א ובג' שעות אחרונות ^ב . [ואם אינו יכול לבקר אלא בשעות הנ"ל - יבקר את החולה ולא יבטל מצווה זו (דב"ס כ"ב)].	נדרים מ"א - אמר רב שישא בריה דרב אידי: לא ליסעוד איניש קצירא נלא יבקר אדם את החולה [לא בתלת שעי קדמייתא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא , כי היכי דלא ליסח דעתיה מן רחמי, תלת שעי קדמייתא - רווחא דעתיה, בתרייתא - תקיף חולשיה]. ^א מפני שבבוקר מקל חוליו ולא יחוש לבקש רחמים על החולה. ^ב מפני שבערב מכביד חוליו ויטיאש מלבקש רחמים על החולה. ולרמב"ם (פ"י"ד ה"ה) - מפני שבאותם שעות מתעסקים בצרכי החולה.
כל שביקר ולא ביקש רחמים על החולה - לא קיים מצוות ביקור חולים (רמ"א). ^ג	^ג מכיוון שמטרת ביקור חולים בכדי שיבקש רחמים על החולה (רמ"א ובי"י בשם הרמב"ן, עפ"י נדרים מ"א).

סעיף ה

כשמבקש עליו רחמים, אם מבקש לפניו, יכול לבקש בכל לשון שירצה. ואם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקדש.

נושא הסעיף: לשון - באיזה לשון מבקש רחמים על החולה?

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
כשמבקש לפני החולה - יכול לבקש בכל לשון. ^א	שבת י"ב - ראה בהערה ¹ . ^א מכיון שהשכינה נמצאת עם החולה וא"י"צ למלאכים שיכניסו את תפילתו (רש"י, ט"ז ג, ש"ך ג). ^ב מכיון שצריך את המלאכים, ואינם מכירים כל לשון אלא את לשון הקודש (ט"ז ג, ש"ך ג). ^ג טור או"ח סימן קא בסופו.
כשמבקש שלא בפני החולה - יבקש רק בלשון הקודש. ^ב	
אם מתפללים בצבור - מתפללים בכל לשון שירצו אף שזה לא בפני החולה (ב"ס). ^ג	

סעיף ו

יכלול אותו בתוך חולי ישראל, שיאמר: המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. ובשבת אומר: שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא.

נושא הסעיף: נוסח התפילה.

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
מהו נוסח התפילה על החולה? ביום חול - יכלול אותו בתוך חולי ישראל, ויאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל. ^א	^א שבת י"ב - אמר רבי חנינא: מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל. ופרש"י - שמתוך שכולו עם האחרים - תפילתו נשמעת בזכות של רבים (ש"ך ד). [ורבי חנינא מיידי - ביום חול ולא בשבת (ב"י)]. ^ב שבת י"א - תנו רבנן: הנכנס לבקר את החולה [בשבת] אומר: [פ"ק] - שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבא... [ולפי שבנא מוסיף: "ורחמיו מרובין, ושבתו בשלום" (אפשר ששבנא לא חולק על ת"ק אלא מפרש את דבריו (ב"י)]. ^ג

¹ **שבת י"ב** - אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי אלעזר לשיולי בתפוחא [לבקר את החולה (ב"י)]. זימנין אמר "המקום יפקדך לשלום" [בלשון הקודש], וזימנין אמר [ל"ה] "רחמנא ידכרינך לשלום" [בארמית]. היכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי! ואמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי - אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי! - **שני חולה, דשכינה עמו**... שנאמר "וה' יסעדנו על ערש דוד" (תהלים מא.ד)...

² **מהו להתפלל בשאר לשונות שלא בפני החולה?**

ר"ף - לא יתפלל, כי המלאכים אינם מכירים את שאר הלשונות.

ר"ש - יכול להתפלל בשאר לשונות, כי דינם כלשון הקודש שמלאכים מכירים אותם.

הטור פסק כר"ף ולא כאב"י הרא"ש - משום שחולה צריך הרבה רחמים, ולכן יתפלל בלשון הקודש, בכדי שיעשה אליבא דב"י (ט"ז ד).

³ **ובש"ע או"ח** (סימן רפ"ג) - **ביום שבת** - לא יאמר כדרך שאומר ביום חול [המקום ירחם עליך בתוך שאר חולי ישראל (כאן דב"י כ"ב)]. אלא אומר לו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים, ושבתו בשלום [כשבנא]. רמ"א - י"א ד"א צ' לומר ורחמיו מרובים וכן הגו [בת"ק].

סימן שמ ובו ל"ט סעיפים
ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין

סעיף א

מי שמת לו מת, והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם - חייב לקרוע עליו. וצריך שיקרע מעומד; ואם קרע מיושב - לא יצא, ולכך לחזור ולקרוע נתייץ גיאת, הגהות מיימוני, רמב"ן, מרדכי ורא"ש, ולב"י - אפשר שכן דעת הראש"ד (רי"ן). ולכחילה - לכך לקרוע קודם שסחוס פני המת (כ"י בשם סמ"ק).

נושא הסעיף: חובת הקריעה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א <u>מו"ק כד/א</u> - ... אמר שמואל: אבל שלא פרע ושלא פירס - חייב מיתה, שנאמר [לאחר] ובניו אלעזר ואיתמר, אחר מיתת נדב ואביהוא, ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא תמתו וגוי' ויקרא ט', <u>הא אחר</u> [שמת לו מת] <u>שלא פרע ושלא פירס - חייב מיתה.</u></p> <p><u>האם חיוב קריעה מדאורייתא או מדרבנן?</u></p> <p>ב <u>רמב"ן</u> (ע"מ סב) - <u>חיוב קריעה מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא</u> [וכן פסקו: השו"ע (לפי הגר"א ה) והש"ך ב].</p> <p>ג <u>שלא כראב"ד</u> - <u>חיוב קריעה מהתורה.</u></p>	<p>1. <u>חייב לקרוע - על שבעת קרוביו</u>¹, שראוי להתאבל עליהם.^א</p>
<p>א <u>מו"ק כב/ב</u> - אממיר שכיב ליה בר בריה [נכדו], קרע עילויה. אתא בריה - קרע באפיה, אידכר [אממיר] דמיושב קרע - קס קרע מעומד. ...</p> <p>ב <u>מו"ק כא/א</u> - אמר רמי בר חמא: מנין לקריעה שהיא מעומד - ... אלא מהכא: <u>ויקם המלך</u> [דוד] <u>ויקרע את בגדיו</u> [במות אמנון, שמואל ב יג].</p> <p><u>האם קריעה מעומד לעיכובא?</u></p> <p><u>לכתחילה</u> - מוסכם שקורע מעומד.²</p> <p><u>אך בדיעבד - כשקרע מיושב:</u></p> <p>ג <u>שו"ע</u> ורמ"א כרוה"פ - <u>שלא יצא וצריך לחזור ולקרוע מעומד.</u> [כ"פ: הר"י גיאת, הרשב"ן, הרא"ש, הגהמ"י בהסבר הרמב"ם, דב"פ (א) והב"ח].</p> <p>ד <u>שלא כראב"ד בתירוץ ב'</u> - שיצא אם קרע מיושב.</p>	<p>2. <u>קורע מעומד - ואם קרע מיושב לא יצא,</u> וצריך לחזור ולקרוע מעומד (רמ"א).²</p>
<p>א <u>המנהג בימינו:</u></p> <p><u>לאשכנזים</u> - לקרוע קודם הוצאת המת לקבורה. [מהם לפני ההספד ומהם אחר ההספד (בה"ש ט)].</p> <p><u>לספרדים</u> - לקרוע לאחר הקבורה קודם סעודת ההבראה [חיים וחסד פיז סעי ד].</p> <p>[ובין לאשכנזים ובין לספרדים] <u>המנהג לברך "דיין האמת" בשם ומלכות</u> [לא בשעת יציאת נשמה אלא] <u>בשעה שקורע מעומד</u> [ברכי יוסף (א), חיים וחסד פיז סעי ב, ד, ועל ברוך ס"א סעי ה].</p>	<p>3. <u>זמן הקריעה</u> (עפ"י דב"ס ח):</p> <p><u>מעיקר הדין</u> [לכתחילה]:</p> <p><u>תחילת זמן קריעה</u> - בשעת יציאת נשמה כשאומר צידוק הדין ומגיע ל"דיין האמת", <u>קורע</u> [סימן שלט סעי ג].</p> <p><u>סוף זמן קריעה</u> - קודם שישתום פני המת [בקב"ר, ש"ך ג].</p> <p>[סמ"ק, ב"י ורמ"א סימן שמ].</p> <p>המנהג בימינו - עיין בהרחבה.³</p>
<p>א <u>בדיעבד</u> - אם לא קרע בזמן החיוב, אינו קורע אלא תוך שבעה, חוץ מעל אביו ואמו שקורע עליהם אף לאחר שבעה, לעולם (שו"ע להלן סעי יח ובסי' שצו סעי א).</p>	

מי קורע לאבל את הבגד?

הרב יעקב מולכו - טוב שהקריעה תהיה ע"י **אחר** [דמתייש ממנו ואיכא עגמת נפש טפי שאחר קורע כסתו והוא שותק ומקבל עליו את דינו יתברך (כ"פ): הברכי יוסף (ב) והפתי"ש (א)].

ערך השולחן (ב) - צריך שהקריעה תהיה ע"י **האבל עצמו** ולא ע"י אחרים [דמיונה בו יותר מבשולחן].

ארץ חיים (לרב שיתנון סי' ש"מ סעי ד) - מנהג צפת שאדם **אחר מתחיל לחתוך** בשפת הבגד בסכין, ואח"כ **האבל קורע** בידו את השיעור החליב בקריעה [והטעם למנהג זה - שעי"כ כך גם **אחר קורע** וגם **האבל עצמו** (וכ"כ צורר החיים פ"ו והורכון יצחק פיז סעי א)].

מה הטעמים למצוות קריעה? (דברי סופרים ד)

ספר הלכות קטנות (ח"א סי' קטו) - **כדי שישחית את דעתו** מהרעה הגדולה שבהול על מתו ועי"כ כך לא תטרף דעתו.

בית יהודה עייאש (שו"ת ניד"ס סי' כו) - **כדי שיעורר עצמו בבכי ולהפליג צער, ולא יסח דעתו מן האבלות.**

שולחן גבוה (נ) - **כדי להרבות עגמת נפש לרואים** [כדלקמן בסעי' כז לגבי קריעה לקטן].

אג"מ (או"ח ח"ה סי' לו ס"ק ב) - אין טעם הקריעה והאבלות לעורר צער, אלא **מדיני כבוד המת.**

¹ **שבעת קרוביו הם:** אביו, אמו, בנו, בתו, אחיו, אחותו מאביו הבתולה, ואשתו [הנשואה לו כדת], וחכמים הוסיפו עוד קרובים (ראה סימן שע"ד סעי ד).
² **וחולה** [או נכה] שאינו יכול לעמוד - **קורע בגישה או בשכיבה** (פני ברוך ס"א סעי ט. וברור החיים (פיז סעי טג) - כתב שקורע בברכה).

סעיף ב

מקום הקריעה - בכל מקום בבית הצואר לפניו; אבל אם קרע לאחוריו, או בשולי הבגד (טור) או מן הצדדין - לא יצא. הגה: וי"א שזולא אם קרע בשולי הבגד, וכן נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד (מנהגים אלו תמצא בהנהגות הסמ"ק, במהרי"י וי"ל, בחידושי אגודה ובכל בו), כשקרועין על שלח מתים שאינן מתאבלין עליהם; אבל על המתים שהם קרוביו, ומתאבלים עליהם – אינו יוצא בקריעה זו ולכך לקרוע בבית הצואר, וכן נהגו.

נושא הסעיף: מקום הקריעה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^אמו"ק כ"ב - [ר"ב] רבנן תניא: הקורע מלמטה [=בשולי הבגד] ומן הצדדין [=שמתחת בתי הידים] לא יצא... [ובביי - כן נהגו כרבנן].</p> <p>^בולרבי יהודה - יצא (שמחות פ"ט הל' יז, סמ"ק, מהרי"י וי"ל ובחידושי אגודה).</p> <p>^גוסמכו בזה על רבי יהודה הנ"ל בשמחות, כמש"כ רבינו פרץ בהגהות הסמ"ק.</p> <p>^דוכן כשקרע לרוחב הבגד - לא יצא מפני שאין ניכר שקרע לצורך אבלות ונראה שנקרע מעצמו (כחמת אדם, פתי"ש ב).</p> <p><u>ובגדים שלנו [שפתוחים לגמרי מלפנים] - מקום הקריעה הוא למעלה כנגד הלב [ערוה"ש ד].</u></p>	<p>ש"ע - מקום הקריעה, בכל מקום בבית הצואר לפניו, אבל אם קרע לאחוריו [רמב"ם פ"ח ה"א] או בשולי הבגד או מן הצדדין, לא יצא.^א</p> <p>ו"א ברמ"א - שיוצא ידי חובה, אם קרע בשולי הבגד.^ב</p> <p>אך לרמ"א - נהגו:</p> <p>כשקורע על שאר מתים שאינו מתאבל עליהם - נהגו להקל לקרוע בשולי הבגד.^ג</p> <p>וכשקורע על קרוביו, שמתאבל עליהם - אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר.^ד</p>

סעיף ג

שיעור קריעה - טפח. ואם קרע על מת, ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר, אם אחר ז' - סגי בכל שהוא. ואם הוא בתוך ז' - צריך טפח. ועל אביו ואמו, אפילו אחר ז' - קורע עד שיגלה את לבו.

נושא הסעיף: שיעור הקריעה [ע"ע סעי' ס"א].

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^אמו"ק כ"ב - על כל המתים כולן - קורע טפח, על אביו ועל אמו - עד שיגלה את לבו. אמר רבי אבהו: מאי קרא? "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם" (שמואל ב, א), ואין אחיזה פחות מטפח.</p>	<p>1. שיעור הקריעה: על שאר קרוביו - טפח. על אביו ואמו - עד שיגלה את לבו.^א</p>
<p>^במו"ק כ"ב - ... תניא נמי הכי, רבי יוסי אומר: תחילת קריעה טפח ותוספת כל שהו.</p> <p>^גכיון שאם יקרע רק כל שהוא [על המת השני], זה יהיה נראה שהוסיף קרע על המת הראשון ולא יהיה ניכר שקרע זאת על המת השני, לכן צריך לקרוע טפח נוסף.</p> <p>^דכיון שסיים את ז' ימי האבל של המת הראשון, כל קריעה שקורע, זה ניכר שהוא קורע על מת השני, ולכן די בתוספת קרע כל שהוא וא"צ לקרוע טפח, [כבשע' כא להלן ומו"ק כ"ב: "...כל שבעה קורע [טפח], לאחר שבעה מוסיף [ככל שהוא]"].</p> <p>^הואינו יכול להוסיף על קרע שקרע על מת אחר, בכדי לקרוע על אביו או אמו כבשע' כ"ב, (וש"ד לה-לז).</p> <p><u>באיזה צד נוהגים לקרוע? (רש"י, בי"ח (ב), סי' ז)</u> על אביו ואמו - בצד שמאל [כדי שיגלה את לבו]. על שאר קרובים - בצד ימין.</p> <p><u>ואם שינה בין בזה בין בזה - יצא כיון שחילוק זה הוא מצד המנהג ולא מעיקר הדין (ערך השלחן ח).</u></p>	<p>2. הוספה - כשקרע על מת, ורוצה באותו קרע לקרוע על מת נוסף, כמה מוסיף לקרוע?^ב</p> <p>- אם מת אחד משאר קרוביו: בתוך ז' [ימים למת הראשון] - צריך לקרוע טפח [על שאר קרוביו].^ג</p> <p>אחר ז' [ימים למת הראשון] - די בתוספת קרע כל שהוא [על שאר קרוביו].</p> <p>- ואם מתו אביו או אמו - אף אחר ז' [ימים למת הראשון] קורע עליהם [קריעה אחרת] עד שיגלה את לבו [כסעי' ט].^ה</p>

סעיף ד

כשם שקורע על קרובו שמתאבל עליו, כך קורע בפני קרובו על מת שמת לקרובו, כיצד, הרי שמת בן בנו או אחי בנו או אָם בנו, - חייב לקרוע בפני בנו. וכן קורע על חמיו וחמותו. והאשה - קורעת על חמיה וחמותה. ואין טריגין עכשיו כן, וכמו שיתבאר לקמן סי' קע"ד לענין אכלות.

גוּשָׁא הַסַּעִיף: קְרִיעָה עַל מַת שְׁמַת לְקָרֹבָו (ועיי' לקמן סי' שע"ד סעי' ו-ז).

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כ"ב – ... וחכמים אומרים: כל שמתאבל עליו - מתאבל עמו ... [חלק מדיני הגמי עסקו בעניין אבלות (בבסי' שע"ד), ואעפ"י למדים משם לענין קריעה]... אמימר שכיב ליה בר בריה, קרע עילויה. אתא בריה - קרע באפיה, איזכר דמיושב קרע קם קרע מעומד [כלומר אמימר קרע על נכדו שלא בפני בנו, וחזר לקרוע על נכדו בפני בנו].</p> <p>ש"ע כרמב"ם והרמב"ן - שקורע דווקא בפני קרובו. [כדמוכח מאמימר שקרע על נכדו שלא בפני בנו, וחזר לקרוע בפני בנו].</p> <p>שלא כרא"ש (סי' לה) – שקורע על מת של קרובו, מיד בשעת מיתה או מיד ששמעו, אף שלא בפני קרובו [כמו שאמימר קרע על נכדו שלא בפני בנו מכיון שעיקר הקריעה היא בשעת חימום].</p>	<p>1. קורע על מת שמת לקרובו דווקא בפני קרובו.^א</p>
<p>ש"ע כרמב"ם - קורע אף על קרובי קרוביו (ש"ד 1). [בפני קרוביו – קורע על כל קירבת שאר [=ילודה] של קרובו כגון על בן בנו, אחי בנו, ולא על קירבת קידושין של קרובו כגון אשת בנו. [בפני אשתו – קורע רק על חמיו וחמותו מפני כבוד אשתו].</p> <p>שלא כרא"ש – שקורע רק על חמיו וחמותו, אך א"צ לקרוע על שאר קרובי קרוביו.</p>	<p>2. קורע על קרובי קרוביו [כגון על בן בנו], וכן על חמיו וחמותו.^ב</p>
<p>כיון דאין זה אלא משום כבוד המתאבלים, ועכשיו נהגו כולם למחול... וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים... ומי"מ קרובי המת הפסולים לו לעדות מראים קצת אבלות (רמ"א בבסי' שע"ד סעי' ו' ועיי"ש).</p>	<p>3. אך המנהג היום – שלא לקרוע ולא להתאבל [לא על קרובי קרוביו ולא על חמיו וחמותו] (רמ"א).^א</p>

סעיף ה

העומד בשעת יציאת נשמה של איש, או אשה מישראל - חייב לקרוע (טור בשם רמב"ן ובי"א אף לעת רש"י). ואפילו אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון, או שמניח לעשות מצווה בשביל טורח. הנה: אבל רגיל לעשות עבירה - אין מתאבלין עליו (מרדכי סוף מ"ק). וכל שכן על מומר לעבודת כוכבים (שם ופוסקים וכן מוכח משי"ס פרק נגמר הדין וכמה דוכתי). וי"א שמומר שנהרג בידי גוים - מתאבלין עליו (נהגת אשיר"י פרק אי"מ נא"י). וכן מומר קטן שהמיר עם אביו או אמו, דהו כאלנוס (מרדכי ה"א בשם ר"י ומביאו ב"י סימן שמ"ה) וי"א דאין מתאבלין, וכן עיקר (שם בשם ר"י). הפוסקים מדרכי צבור - אע"פ שאין מתאבלין עליהם, מתאבלין על בניהם (א"י"ז). וע"ל סימן שמ"ה (סעיף ה).

נושא הסעיף: 1. העומד בשעת יציאת נשמה, קורע. 2. על מי לא מתאבלים (רמ"א)

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א מו"ק כה"א - רבי שמעון בן אלעזר אומר, העומד על המת בשעת יציאת נשמה - חייב לקרוע. למה זה דומה - לספר תורה שנשרף, שחייב לקרוע... (וכן בשבת קה"ב).</p> <p>ויש ג' פירושים ברש"י לדימוי בין הנשמה לס"ת - ראה בעיקה"ש.</p> <p>ב אולם לרבינו יונה - אין לקרוע בשעת יציאת נשמה של רשע וחשוד.</p>	<p>1. העומד בשעת יציאת נשמה [של איש או אשה]³ - קורע.^א</p> <p>אולם לשלחן גבוב - היום לא נהגו לקרוע בשעת יציאת נשמה].</p> <p>שו"ע (מנה"ש מרוטנבורג) - אפילו אם לפעמים עשה עבירה לתיאבון או שהניח לעשות מצווה בשביל טורח, קורעים עליו.²</p> <p>וביאר הרמ"א (כמד"כ) - אבל מי שרגיל לעשות עבירה [אף לתיאבון,⁴ אין קורעים (שי"ד ח)1] אין מתאבלים עליו.</p>
<p>האם מתאבלים על בן שנשתמד?</p> <p>רבינו גרשום - נתאבל על בנו שנשתמד ומת - י"ד יום, דקל וחומר לשכינה י"ד יום (ט"ז ד).</p> <p>אך לדרכי משה (ב) בשם המרדכי - אין ללמוד מרבינו גרשום, דאפשר שעשה כן, כיון שהיה לו צער גדול על בנו שלא זכה לחזור בתשובה לפני מותו, ולכן פסק הרמ"א שאין להתאבל על המומר.</p> <p>שלא כר"י - שמתאבל עליו [כיון שנשתמד בעל כרחו עם הוריו והיה אנוס].</p>	<p>2. על מי לא מתאבלים [ולא קורעים] (רמ"א)</p> <p>א. על מי שרגיל לעשות עבירה - [אף לתיאבון,⁴ אין קורעים (שי"ד ח)1] אין מתאבלים.</p> <p>ב. על מומר לעבודת כוכבים - כל שכן שאין מתאבלים.³</p> <p>ג. על מומר קטן שהמיר עם אביו ואמו - אין מתאבלים (רמ"א).⁷ [וכן השו"ע בסי' שמה סעי' ו' כ"ר"י].</p> <p>ד. על הפורשים מדרכי ציבור - אין מתאבלים (או"י).</p>
<p>הגהות אשר"י (מו"ק פ"ג סי' נט) - מומר שנהרג בידי גוים, מתאבלים עליו מכיון שמת שלא כדין, הו"ל מיתתו כפרה.</p>	<p>3. על מי לא מתאבלים:</p> <p>א. על בניהם של הפורשים מדרכי ציבור - מתאבלים.</p> <p>ב. על מומר שנהרג בידי גוים - מתאבלים⁸ (רמ"א לפי הסבר שי"ד ט).</p>

³ א) כשעומד בשעת יציאת נשמת אשה: ב) שו"ע כרמב"ן - קורע. ג) שלא כרש"י על הרי"ף במו"ק (ט"א) - דמשמע שאין לקרוע.

ב) כשעומד בשעת יציאת נשמה של קטן: ג) רדב"ז (חי"ג סי' תמ"ט) - קורע (בחי"ס ח). ד) ב"ח (ו) - אינו קורע אא"כ זה על קטן הלומד תורה (ט"ז ב, שי"ד ז).

א) כשעומד בשעת יציאת נשמה של קטנה (פתי"ש): ב) רדב"ז - אינו קורע (באר ה"טב ח). ג) תפארת למשה - קורע.

⁴ אולם לשבט יהודה (יא) - אם רגיל לעבור עבירה לתיאבון - מתאבלים עליו ואין מונעים ממנו כל דבר, ודוקא במשומד להכעיס - אין מתאבלים עליו. והדין בזמן הזה לגבי עובדי עבירה - ראה בדברינו בעיקרי השולחן סי' שמה סעי' ה, עמ' 125 הע' 22.

⁵ דבכל סעיף זה כשהוזכר אבלות - הוא הדין לענין קריעה, דחד דינא להו (דבי"ס לג) בשם הר"מ (ז) ושי"ד ח).

סעיף ו

על אדם כשר, שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, ולא סני שומעניה, אע"פ שאינו גדול בתורה אע"פ שלא עמד בשעת יציאת נשמה - חייב לקרוע עליו; והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה; ותלמידי חכמים - פטורים מקריעה זו. הגה: וי"ל דלון חייב לקרוע על אדם כשר, אלא אם כן עומד עליו בשעת יציאת נשמה; אבל חייב לנכות ולהתאבל עליו (ר"ן פי האורג והתוחת מיימוני פ"יא בשם ראב"ה), וכן נהגו להקל.

נדושת הסעיף: אדם כשר – האם קורעים עליו?

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
<p>האם חייב לקרוע על אדם כשר?</p> <p>ש"ע כרמב"ם ורוה"פ – חייב לקרוע על אדם כשר^א, [ספח (רמב"ם פ"ט)] אף שלא היה לידו בשעת יציאת נשמה, והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה, ורק תלמיד חכם פטור מלקרוע (כרמב"ן^ב). [אולם לשי"ד (ג) בשם הראב"ד והרא"ש – אף ת"ח חייב בקריעה זו.]</p> <p>רמ"א: נהגו להקל כראב"ה – שא"צ לקרוע על אדם כשר^ג [אא"כ עומד עליו בשעת יציאת נשמה] אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו.</p>	<p>הרחבה לסעיף</p> <p>^א מ"ק כה"א – ... ואי אדם כשר הוא - חיובי מיחייב למיקרע, דתניא: מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים - ... אלא: מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר. שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר - מוחלין לו על כל עונותיו שבביל כבוד שעשה לו! [נ"ע שבת קה"ב].</p> <p>^ב אולם האידינא נהגו להקל בכל עניין [שי"ד יב, ביב"א ח"ד יו"ד סי' לה].</p> <p>^ג ולפי גירסת הראב"ה - בגמ' לא כתוב "למיקרע".</p>

סעיף ז

על חכם ועל תלמיד חכם ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה - קורעין עליו אפילו לאחר קבורה, ביום שמועה, אם הוא תוך ל' יום. וקורע עליו בשעת הספדו. לא קרע ביום שמועה, וכבר עבר זמן הספדו, ולא קרע – קוב חילו קורע (כך משמע בטור וב"ש). וקורעין עליו עד שמגלין את לבם. וכבר נהגו תלמידי חכמים בכל מקום - לקרוע זה על זה טפח, אע"פ שהם שוים ואין אחד מהם מלמד את חברו. הגה: וי"ל שאין קורעין על חכם, אלא א"כ הוא רבו או שידעין משמועותיו שקדק, להיניי רבו, (הרא"ש והגמ"י בשם הר"ם), וכן נהגו להקל במדינות אלו.

נדושת הסעיף: קריעה על חכם ות"ח.

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
<p>א. הגדרת תלמיד חכם – ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה^א.</p> <p>ב. זמן הקריעה – הוא אפילו לאחר הקבורה אם הוא תוך 30 יום וביום השמועה^ב, או בשעת ההספד. [אך לאחר 30 יום – אינו קורע אפילו בשעת הספד (שי"ד ד)].</p> <p>ג. מהו שיעור הקריעה שצריך לקרוע על חכם? (רמב"ם פ"ט)</p> <p>כל אדם – קורע על חכם עד שמגלה את לבו.</p> <p>תלמידי חכמים – נהגו לקרוע זה על זה טפח^ג.</p> <p>אע"פ שהם שווים ואין אחד מהם מלמד את חברו (רמב"ם (פ"ט הי"א) ונ"ע לקמן סעי' ח).</p> <p>ד. על איזה חכם קורעים?</p> <p>ב"י כרא"ש - קורע אף על חכם שלא יודע משמועותיו [וכן פסק הב"ח (ט), וכן משמע מסתימת הש"ע].</p> <p>רמ"א כרבינו מאיר – קורע רק על רבו או חכם שידוע משמועותיו, אך א"צ לקרוע על חכם שאין יודע משמועותיו [וכן פסק הש"ד (סי"ק טו)].</p>	<p>הרחבה לסעיף</p> <p>^א מ"ק כה"א – (והתניא חכם שמת - ... הכל כקרוביו; הכל קורעין עליו, והכל חולצין עליו, והכל מברין עליו ברחבה: ירושלמי (מ"ק פ"ב ה"ז י"א) - כשם שקורעין על החכמים כך קורעין על תלמידיהן, אי זהו תלמיד חכם...</p> <p>^ב שבת קיד"א - ... ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם - כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה... [וכן לענין קריעה (נ"ע בני ע"פ הרמב"ן ע"מ נד והרא"ש)]. [ובגדר ת"ח - ע"ע בירושלמי שם].</p> <p>^ג מ"ק כה"א - כי נח נמשיה דרב ספרא לא קרעו רבנן עליה. אמרי: לא גמרין מיניה. אמר להו אב"י: מי תניא הרב שמת? חכם שמת תניא. ועוד: להו יומא שמעתתיה בפומין בני מדרשא. סבור: מה דהוה הוה. אמר להו אב"י: תניא: חכם, כל זמן שעוסקין בהספד - חייבין לקרוע. סבור למיקרע אלתר. אמר להו אב"י, תניא: חכם כבודו בהספדו.</p> <p>^ד ב"מ ל"א - ... אמר עולא: תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה, וקורעין זה על זה...</p> <p>^ה דיוקא ת"ח שווים קורעים זה על זה - אבל ת"ח גדול א"צ לקרוע על הקטן ממנו אא"כ למד ממנו שום דבר (כ"י בשם הרמב"ם, הרמב"ן והר"ן).</p> <p>^ו על איזה חכם קורעים? [שורש המחלוקת בהספד הגמרא (מ"ק כה"א)] "אמר להו אב"י: מי תניא הרב שמת? חכם שמת תניא. ועוד: כל יומא שמעתתיה בפומין בני מדרשא."</p> <p>^ז כר"ש - אב"י אמר ב' תשובות: (א) הברייתא כתבה "חכם שמת" ולא כתבה "רב שמת", (ב) ועוד על "חכם שמת" צריך לקרוע אף שלא יודעים משמועותיו, כפי שסתם אב"י בתשובה הראשונה. וכתב הב"י - "דברי הרא"ש מבוארים בטעמם ומינה לא תאז וכן נראה מהרמב"ם (פ"ט הי"א)".</p> <p>^ח כרבינו מאיר - אב"י אמר תשובה אחת, שרבנן היו צריכים לקרוע על רב ספרא, כיון שנאמר "חכם שמת" ועוד ששמועותיו בפייהם, ולכן א"צ לקרוע על חכם שאין יודע משמועותיו.</p>

⁶ דלרמב"ן - כשם שת"ח פטור מלקום בפני מי שקטן ממנו, כך פטור מלקרוע על אדם כשר, [אולם ת"ח שבבבל עומדים וקורעים זה על זה, מפני שלומדים זה מזה (ב"מ לט)].

⁷ **מתי קורע על חכם?** **ש"ע כרמב"ם** הרא"ש והסבור - קורע עליו אף לאחר קבורה ואפילו בעיר אחרת, ביום שמועה ורק אם לא קרע ביום שמועה קורע בשעת הספד.

שלא כרמב"ם (פ"ט הי"ג) - חכם שבא שמועתו שמת אין קורעין עליו אלא בשעת הספד וזהו כבודו...

סעיף ח

על רבו שרוב חכמתו ממנו; אם מקרא, מקרא; ואם משנה, משנה; אם גמרא, גמרא - קורע כל בגדיו עד שמגלה לבו. וי"א שאינו קורע אלא טפח, ואינו מאחה לעולם. ואפילו משמועה רחוקה - קורע עליו לעולם. ואם לא למד רוב חכמתו ממנו - אינו קורע עליו, אלא כדון שאר מתים שהוא מתאבל עליהם. ואפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד, בין קטן בין גדול - קורע עליו. הגה: וי"א דקרע שעל רבו שאינו מובהק - נמי אינו מתאחה (טור בשם הרא"ש). תלמידי חכמים שזושים ביחד ומקשים ומפרקין זה לזה ולומדים ביחד - וי"א שקיין כרב שאינו מובהק, וי"א שקיין כרב מובהק (אלו שני הסברות בטור). וי"א דאין לריכין לקרוע אלא על רבו שלמדו רוב חכמתו, אבל חכמים הלומדים זה עם זה, או שהאיר עיניו בדבר אחד - אינו אלא חומלא בעלמא, והיכא דנהוג נהוג, והיכא דלא נהוג ואין מורין כן. (מרדכי ב"א בשם השאלות והגמיי בשם הר"ם), ולכן נהגו להקל במדינות אלו.

נושא הסעיף: קריעה על רבו. (ודין אינות ואבלות על רבו - לקמן בסי' שעד סע' ז)

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א ודכשם שהגמ' במייק כ"א - השוטה בין רבו לאביו ואמו לעניין איסור איחוי, כן יש להשוותם לעניין זה שצריך גלות את הלב.</p> <p>ב מכיון שלא הושווה רבו לאביו ואמו אלא לעניין איחוי, ולא לעניין שיעור הקריעה (כמייק כ"ב), ועוד שגילוי הלב, נאמר דווקא על הוריו רמז שבטלה ממנו מצות כיבוד (ירושלמי תענית פ"ג הי"ח).</p>	<p>1. על רבו המובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו - קורע כעל אביו ואמו ולכן:</p> <p>א. קורע כל בגדיו עד שמגלה את לבו [כרמ"ם] כרמ"ם</p> <p>ב. אין מאחה לעולם.</p> <p>ג. קורע לעולם, אף בשמועה רחוקה [שאחר 30 יום] (רמב"ן ומרדכי).</p>
<p>ב"מ לג"א - ... שמואל קרע מאניה עליה ההוא מרבנן דאסבריה... [שמואל קרע על אחד החכמים אף שלימדו רק דין אחד].</p> <p>ד כן משמע ממשי"כ השו"ע - על רבו שאין רוב חכמתו ממנו, אינו קורע עליו אלא כעל שאר מתים, משמע שמתר לאחות את הקרע (טי"ז סי' רמב"ם ס"ז).</p>	<p>2. על רבו שאינו מובהק דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו נאפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד טפח - קורע כעל שאר מתים ולכן:</p> <p>א. קורע רק טפח בבגד העליון (כבסעי' ט).</p> <p>ב. קורע רק בשמועה קרובה [תוך 30 יום] אך אינו קורע בשמועה רחוקה [אחר 30 יום] (גרוה"ש כג).</p> <p>ג. האם מותר לאחות?</p> <p>מהשו"ע משמע - מותר לאחות את הקרע [למחרת יום הקריעה, כדון קרע שעל חכם דסעי' יז (בדח"ש צא)].</p> <p>י"א ברמ"א - אסור לאחות את הקרע לעולם [רא"ש].</p> <p>אך מסקנת הרמ"א - להקל [ברבו שאינו מובהק] כדלקמן.</p>
<p>ב"מ לג"א - ... אמר עולא: תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה מפני זה, וקורעין זה על זה... [פרש"י - כדון תלמיד לרב, לפי שהיו יושבין תמיד בבית המדרש יחד ומקשיין ומפרקין, וכולם למדים זה מזה].</p> <p>וכתב הב"י - ת"ח נהגו לקרוע זה על זה, קרע שאינו מתאחה, וכן פסקו: רש"י, תוס', רא"ש, ר"ן, נמוק"י, וראבי"ה, ולעניין הלכה כיון דרובא דרבנותא סברי דאינו מתאחה, הכי נקטינן.</p> <p>מסקנת הרמ"א להקל כשאלות, מרדכי ורבינו מאיר (הגמיי פ"י).</p>	<p>3. תלמידי חכמים שיושבים ולומדים ביחד ושואלים ומתריצים זה לזה (רמ"א):</p> <p>י"א (רמב"ן וכן נראה מהרמב"ם) - שדינו כרבו שאינו מובהק. [לשבת יהודה - כן דעת הב"י בסי' רמב"ם (ד"ב"ס סד)].</p> <p>י"א (רש"י, רא"ש והר"ן) - שדינו כרבו המובהק.</p> <p>מסקנת הרמ"א [בד"ס 3-1] - נהגו להקל כ"א שאין חובה לקרוע אלא על רבו המובהק, אבל חכמים הלומדים זה עם זה, או שהאיר עיניו בדבר אחד, אינו אלא חומלא בעלמא, ובמקום שנהגו לקרוע - יקרע, ובמקום שלא נהגו לקרוע - אין להורות להם שיקרע.</p>

⁸ מייק כ"א - ואלו קרעין שאין מתאחין: הקורע על אביו, ועל אמו, ועל רבו שלימדו תורה, ועל נשיא... אביו ואמו ורבו שלימדו תורה...

בבא מציעא לג"א - יש מחלוקת מי נקרא "רבו", ולהלכה קי"ל כרבי יהודה - שכל שרוב חכמתו ממנו נקרא רבו [וכן פסקו: הרא"ש (ב"מ פ"ב סי' ט), הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ה הי"ט), והשו"ע סי' רמב"ם סעי' ז].

אבלות על רבו שלימדו חכמה - יושב עליו יום אחד או שעה אחת (רוקח, ט"ז (סי' שמ"ס"ד), שו"ע סי' רמב"ם ס"ב, סי' שעד סעי' ז).

כדאמרנו במייק כ"א - שאני רבנו, כיון דמדכרי שמעתתייהו [במדרשא], כשעת חימום דמי.

סיכום ההבדלים בקריעה בין רבו המובהק לרבו שאינו מובהק
[עפ"י סימן שמ סעי' ח, וסימן רמב סעי' כה-כו, ל']

מה שיעור הקריעה?	האם קורע בשמועה רחוקה?	האם מותר לאחות?
<p>☞ שו"ע סתם – קורע עד שמגלה את לבו [כרמב"ם].</p> <p>☞ שו"ע י"א – קורע רק טפח [כרמב"ן].</p>	קורע אף בשמועה רחוקה שהיא אחר 30 יום	אסור לאחות לעולם ⁸ [מיו"ק כו"א]
<p>☞ שו"ע – קורע רק טפח.</p>	<p>☞ מהשו"ע משמע – קורע רק בשמועה קרובה שהיא תוך 30 יום [נרוה"ש כג].</p> <p>[א"א לרמב"ן – קורע לעולם אף אחר 30 יום].</p>	<p>☞ מהשו"ע משמע – מותר לאחות [למחר כדיון קורע שעל חכם דסעי' יז, בדה"ש צג].</p> <p>☞ י"א ברמ"א (סימן שמ) – אסור לאחות לעולם.</p>
<p>☞ מסקנת הרמ"א – חברים הלומדים זה עם זה או מי שהאיר עיניו בדבר אחד, במקום שנהגו לקרוע – יקרעו, ובמקום שלא נהגו לקרוע – אין להורות להם שיקרעו ונהגו להקל.</p>		

ת"ח האם צריכים לקרוע זה על זה? (סעי' ז-ח)

- ☞ **שו"ע (סעי' ז)** – ת"ח נהגו לקרוע זה על זה טפח [ואסור לאחות את הקרע לעולם (ביי סי' שמ בהגהות והערות לט)].
- ☞ **י"א ברמ"א (רמב"ן)** – שת"ח דינו כרבו שאינו מובהק.
- ☞ **י"א ברמ"א (רשי"י, רא"ש והר"ן)** – שת"ח דינו כרבו המובהק.
- ☞ **מסקנת הרמ"א (סעי' ח)** – ראה לעיל.

סיכום סעי' ה-ח

סעיף	על מי קורע?	מתי קורע?
ה	על אדם סתם	כשעומד בשעת יציאת נשמה, [א"כ לשלוח גבוה (טו) – היום לא נהנו ביד].
ו	על אדם כשר שאינו חשוד על עבירה	קורע בין מיתה לקבורה.
ז	על חכם ות"ח	קורע אף לאחר קבורה ביום שמועה עד 30 יום, ואם לא קרע ביום שמועה, קורע בשעת הספד [תוך 30 יום (שי"ך יד)].
ח	על רבו שאינו מובהק	קורע רק תוך 30 יום שזה שמועה קרובה [נרוה"ש כג], [אולם לרמב"ן – קורע לעולם].
ח	על רבו המובהק [שרוב חכמתו ממנו]	קורע לעולם אף בשמועה רחוקה שהיא אחר 30 יום.

רמ"א – נהגו להקל שלא לקרוע על אדם כשר (סעי' ו), על חכם (סעי' ז), על רבו שאינו מובהק (סעי' ח).

וכיום סומכים על הרמ"א [וכן שלא לקרוע כשעומד בשעת יציאת נשמה, מכיון שאם יצטרך לקרוע, לא ימצא אדם שיצטרך בשעת יציאת נשמה (שלחן גבוה סי' שמ ס"ק טו)].

ובתב גשה"ח (פ"ד סעי' ה) – **ומ"מ על רבו המובהק שלמד רוב חכמתו ממנו, משמע גם מהרמ"א שצריך לקרוע** [וכן לברך הברכה], **וב"כ החזו"ע** (ח"א עמי רכז) – דסמכו על הרמ"א שנהגו שאין קורעים על חכם, **א"כ הוא רבו או שידועים הלכה משמועותיו דחשיב כרבו** [וצריך לקרוע עליו] (שלחן גבוה), **ות"ח מופלג בדורו, אע"פ שלא למד ממנו כלום, אפילו אינו גדול הדור, חשיב כרבו** (חזו"ע עמי קכ ועיי"ש).

סעיף ט

על כל המתים - קורע עליו טפח בגד העליון, ודיו. ועל אביו ואמו - קורע כל בגדיו, אפילו הוא לבוש י', עד שמגלה לבו. ואם לא קרע כל בגדיו - לא יצא, וגוערים בו, וכל זמן שאותו הבגד עליו, אומרים לו: קרע, אפילו לאחר שלשים.

נושא הסעיף: כמה בגדים קורע, ומהו שייעור הקריעה?

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כ"ב - על כל המתים כולן - קורע טפח, על אביו ועל אמו - עד שיגלה את לבו. אמר רבי אבהו: מאי קרא? (שמואל ב, א) "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם" ואין אחיזה פחות מטפח.</p> <p>על כל המתים כולן, אפילו לבוש עשרה חלוקין - אינו קורע אלא עליון. על אביו ועל אמו - קורע את כולו, ואפיקרסותו אינה מעכבת אחד האיש ואחד האשה (חייבים לקרוע, רש"י).</p> <p>^אהטעם הוא מפני שבטלה ממנו מצוות כיבוד [התלויה בלב (פני משה על הירושלמי מו"ק פ"ג הי"ח)].</p> <p>^בכפי שדייק הראב"ד מהגמ' שדווקא אפרקסותו אינה מעכבת, משמע שאם לא קרע את שאר בגדיו על אביו ואמו זה מעכב וצריך לחזור ולקרועם [רמב"ן (עמ' נח) ורא"ש (סי' מ)].</p> <p>^גאך על שאר קרובים - קורע רק תוך ז' (סעי' יח, ס"י שצו סעי' א).</p>	<p>על אביו ואמו - קורע כל בגדיו עד שיגלה לבו,^א ואם לא קרע לא יצא^ב וגוערים בו, וכל זמן שהבגד עליו, קורע אף לאחר 30 יום [לעולם].^ג</p>
<p>^דבדיעבד - האם יצא ידי חובה כשקרע [על שאר קרובים] את הבגד התחתון במקום את הבגד העליון? (רעק"א)</p> <p>תורת חסד (סי' נח) - לא יצא ידי חובה וצריך לחזור ולקרוע את הבגד העליון.</p> <p>פת"ש (ח) - יצא ידי חובה.</p> <p>באיזה צד קורע? (רש"י, בי"ח יב, ט"ז, ו, ש"ד יט).</p> <p>מנהג: על אביו ואמו - קורע בצד שמאל [מכיון שצריך לגלות לבו, לכן נהוג לקרוע בצד שמאל (בי"ח וט"ז ו)].</p> <p>על שאר קרובים - קורע בצד ימין.</p> <p>ואם שינה בין בזה בין בזה - יצא כיון שחילוק זה הוא מצד המנהג ולא מעיקר הדין (ערוך השולחן ח).</p> <p>מי שחס על בגדו - רשאי להחליפו ולקרוע בגד אחר (מהרי"ל סי' קצח, גליון מהרש"א, ברכי יוסף יא).¹⁰</p>	<p>על שאר קרובים - די בקריעת טפח בגד העליון.^ד [וקורע עליהם רק כשמע תוך 30 יום, שזו שמועה קרובה] (סי' שמ סעי' יח, סי' תב סעי' ג).</p>

¹⁰ **ומעשה עם הגר"ש אלישיב - שהחליף את בגדו לבגד חשוב יותר כדי לקרוע על בתו** (אשת הגר"ע אויערבוך), וכשנשאל הרב אם אין בכך משום "בל תשחית"? ענה הרב שהיא ראיה לכך! [בפרט שטיפלה בו במסירות רבה כל חייה].

סעיף י

אפרקסותו - אינו צריך לקרוע, יש מפרשין שהוא בגד הזיעה הדבוק לבשרו, ויש מפרשים דהיינו בגד העליון שקורין קאפי"ה;
ופשט המנהג - שלא לקרוע הקאפי"ה על שום מת, אפילו על אביו ואמו, ולקרוע על אביו ואמו גם החלוק שקורין קאמיז"ה (כל
בו בשם רבותי הפוסקים וסמ"ק לפי הערוך). הגה: ובמדינות אלו אין נוהגין כן, אלא אין קורעין החלוק של פשתו שהוא בגד הזיעה. ולא הסתכל העליון; אבל שאר
בגדיו, קורע לבגדיו ולתו; ובשאר מתיים, המלכודש העליון תחת הסתכל (סמ"ק בשם רבותי הצרפתים).

נושא הסעיף: אפרקסותו - איזה בגד אינו קורע על אביו ואמו?

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
א. אף לכתחילה א"צ לקרוע את אפרקסותו [כרמב"ן ורוה"פ]. ^א	מו"ק כ"ב - ... על אביו ועל אמו - קורע את כולו, ואפיקרסותו אינה מעכבת. א"צ שלא כראב"ד - ש"ו ואפיקרסותו אינה מעכבת, הכונה אינה מעכבת בדיעבד, אך לכתחילה צריך לקרועה.
ב. מעיקר הדין - מהי אפרקסותו שא"צ לקרוע? דעה א' בשו"ע (הערוך) - בגד תחתון לזיעה הדבוק לבשרו. ^ב דעה ב' בשו"ע (סמ"ק) - בגד עליון [לצניעות/לכבוד]. ^ג	^ב [הנקרא קאמיז"ה], כן פירשו: הערוך, רמב"ם, רמב"ן והרא"ש. ^ג [הנקרא קאפי"ה], כן פירשו: הסמ"ק, רבני צרפת (בסמ"ק).
ג. לפי המנהג - איזה בגדים נהגו שלא לקרוע על אביו ואמו? א"צ שו"ע - נהגו (כסמ"ק) שלא לקרוע את הבגד העליון [שנקרא קאפי"ה] על שום מת [אפילו על אביו ואמו], אך קורע על אביו ואמו את הבגד התחתון [שנקרא קאמיז"ה, וכן את שאר בגדיו].	^ד ירושלמי (מפשה שני, פי"ה ה"ב) - במקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג (כפי עמי קפט).
ד. רמ"א - על אביו ואמו נהגו שלא לקרוע את הבגד העליון (כסמ"ק) ולא את הבגד התחתון (פערדן), אך שאר בגדיו קורע. ובשאר מתיים - קורע את המלבוש העליון שתחת הסתכל.	

הרחבה לסעיף י

א. מה נקרא בגד עליון (והשו"ע קראו - קאפי"ה, והרמ"א - סתכל העליון) **שא"צ לקרוע על אביו ואמו?** [מחלוקת עקרונית מה נקרא "בגד" - לענין זה שצריך לקרוע]

ט"ז (ה) - אף בגד עליון עצמו [שנקרא ראי"ק] **א"צ לקרוע, ופשוט שא"צ לקרוע את השו"ל מנטי"ל** שנמצא מעל הראי"ק.¹¹
[לש"ך - רק מה שאדם לובשו תמיד אף בביתו, נקרא "בגד" - ולכן הראי"ק שאין אדם לובש בביתו - א"צ לקרוע, ואף אין ראוי להחמיר לקרוע את הראי"ק על אביו ואמו, כי זו חומרא שבאה לידי קולא, כי יבוא לטעות ולקרוע בשאר מתיים את הראי"ק במקום לקרוע את הבגד שמצד הדין חייב לקרוע].

ל"ד (ב) [ומשאת בנימין] - רק מה שמעל הבגד העליון [שנקרא שו"ל מנטי"ל]¹¹, **א"צ לקרוע, אך בגד עליון עצמו** [=הראי"ק] **חייב לקרוע.**
[לש"ך - רק בגד שהוא לא יוצא מלבושו מביתו נקרא "בגד", לכן צריך לקרוע את הראי"ק, כי אין דרך אדם לצאת מביתו כגון לשוק ולבית הכנסת בלא ראי"ק, אולם אף לש"ך א"צ לקרוע את השו"ל מנטי"ל כיון שאינו חולק בו אלא לכבוד ה' ודבר מצווה כגון בבית הכנסת ובית הקברות, ואינו נקרא מלבוש (ע"ע בנקודות הספק)].

ב. למחלוקת הני"ל, יש נפק"מ וסופסת באדם שלובש חולצה וחליפה - **מהו הבגד העליון שצריך לקרוע על שאר מתיים?**

ט"ז - על שאר מתיים יקרע את החולצה ולא את החליפה [מכיון שרק החולצה שלובשה תמיד אף בביתו, היא נקראת בגד (ע"ע פני ברוך שפינא א הערה מז)].
ש"ך - על שאר מתיים יקרע את החליפה ולא את החולצה [מכיון שאינו יוצא לשוק בלעדי החליפה, נחשבת החליפה לבגד העליון].

ג. ז'קט של חליפה או סוודר - האם בזמן הזה נוהגים לקרוע על אביו ואמו? (צדור החיים פרק ג סי' עז)

מנהג הספרדים - שאין קורעים את החליפה או הסוודר על אביו ואמו. [כשו"ע שאין קורעים את הבגד העליון הנקרא קאפי"ה, וכן בחו"ע (דיני קריעה סי' ח) וביבי"א (ח"י עמי רב), ואין חילוק בין מעיל ארוך לבין מעיל קצר שהוא חלק מהחליפה].

מנהג האשכנזים - לקרוע את החליפה או הסוודר על אביו ואמו. [כש"ך ומשאת בנימין שנהגו לקרוע את הראי"ק (וכן משמע מפני ברוך סי' א ע"י יו. ובגש"ח פי"ד - טוב להוריד את ה'קט כדי לצאת ידי הספק)].

ד. מה המנהג בזמן הזה לגבי בגד תחתון העשוי לזיעה [=גופיה] - האם צריך לקרועה על אביו ואמו?

לרמ"א - פשוט שאין קורעים את הגופיה (כפי שכתב שאין קורעין את הבגד העשוי לזיעה (התחנות)).

לשו"ע - נראה שצריך לקרוע את הגופיה על אביו ואמו.

[כן משמע ממש"כ השו"ע לקרוע על אביו ואמו גם החלוק שקורין קאמיז"ה (=בגד תחתון), וכן הורה הגר"מ אליהו (צדור החיים פי"ו ע"ד). אולם החו"ע (דיני קריעה ע"י רלב) כתב - שמנהג בני עדות המזרח שלא לקרוע את הגופיה].

ה. טלית גדול - ודאי שא"צ לקרוע על אביו ואמו [מכיון שאינו מלבוש אלא שמתעטף בו בתפילה ועדיף מסתכל העליון שכתב הרמ"א ש"א"צ לקרוע (דברי סופרים ע"ה)].

ו. טלית קטן - האם צריך לקרוע על אביו ואמו? (דברי סופרים ע"ה)

לצני"ב - א"צ לקרוע את הטלית קטן. [מכיון שאינו מכוון ללבושה, אלא לשם מצוות צניעות. ופ"ב: היבי"א (ח"י, דף רב), גש"ח (פי"ד ע"י יו) וצדור החיים פי"ו ע"ד].

מהרש"ם - חייב לקרוע את הטלית קטן, כשמתו אביו או אמו.

[דאע"י שלובש רק לשם מצווה, מ"מ הלא צריך שיהיה לו הנאה דאלי"כ אינו חייב בצניעות, ולכן חייב בקריעה. ופ"ב: הגר"ב א"צ אבא שור (ורח"ן יצחק פי"ו הערה 39)].

ז. כתונת לילה [פיג'מה] - א"צ לקרוע כיון שאין הולכים בה ברחוב (ורח"ן יצחק (פי"ו ע"י טו), בשם ורח"ן בצלאל עמי לט, לרב דבלצק).

¹¹ **ביאור מילים:** רא"ק - הוא מעיל של חליפה כענין ז'קט של חליפה של ימינו (ואין חילוק בין מעיל ארוך למעיל קצר). **שו"ל מנטי"ל** - זה מעיל לבית כנסת, העשוי לכבוד שלובשים אותו מעל הראי"ק.

סעיף יא

אחד האיש ואחד האשה - שוים לענין קריעה, אלא שהאשה - קורעת התחתון ומחזירתו לאחריה, וחוזרת וקורעת העליון.
נושא הסעיף: קריעת אשה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כב/ב - ...אפילו לבוש עשרה חלוקין... על אביו ואמו קורע את כולן... [ת"ק] - אחד האיש ואחד אשה [חייבים לקרוע]. רבי שמעון בן אלעזר אומר: האשה [שמתו אביה או אמה] קורעת את [החלוק, רשי"י] התחתון ומחזירתו לאחריה [משום צניעות], וחוזרת וקורעת את העליון [והתחתון מכסה את לבה]. (הביאורים מרשי"י). ש"ע כרבי שמעון ב"א וטור - שאשה מסובבת את הבגד התחתון לאחר הקריעה [מכיוון דיש לחוש להרהור עבירה של אנשים שאינם אבלים, דלדידם זו לא עת צרה]. שלא כמרדכי - שדין אשה כאיש [וקורעת כל בגדיה על אביה ואמה], ואינה מסובבת את הבגד התחתון לאחר הקריעה [שאין לחוש להרהור עבירה, דאין יצר הרע מיגרי בשעת צרה, וכן נראית דעת הרמב"ם (פי"ח ה"ג)].</p>	<p>דין אשה - שווה לאיש לענין חיוב קריעה, אך כשמתו אביה או אמה וצריכה לקרוע את כל בגדיה (ש"ד כב), היא קורעת תחילה את הבגד התחתון ומסובבתו לאחר^א וחוזרת וקורעת את הבגד העליון. כיצד נוהגות הנשים בימינו לענין קריעה – ראה בהערה¹².</p>

סעיף יב

על כל המתים - אם רצה מניח שפת הבגד שלימה, וקורע מהשפה ולמטה. ועל אביו ואמו - צריך לקרוע כל השפה. וי"א חף על שאר מתים - לריך לקרוע הספה (מרדכי) וכן נוהגין (מהרי"ו סימן ו').
נושא הסעיף: קריעת שפת הבגד.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק כב/ב: ^א[ת"ק] - על כל המתים כולן - רצה מבדיל קמי שפה שלו, רצה אינו מבדיל. על אביו ועל אמו - מבדיל. ^ברבי יהודה אומר: כל קריעה שאינו מבדיל קמי שפה שלו - אינו אלא קרע של תיפלות [ולא יצא ידי קריעה (שולחן גבוה לט)]. אמר רבי אבהו: מאי טעמא דרבי יהודה - דכתיב (מלכים ב ב) ויחזק בגדיו ויקרעם לשנים קרעים, ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שחן לשנים: אלא: שנארו קרועים כשנים.</p>	<p>על איזה מתים צריך לקרוע את שפת הבגד? ^אש"ע (כת"ק) - רק על אביו ואמו צריך לקרוע את שפת הבגד אך על שאר המתים זו רשות. [ד"מ: רמב"ם פי"ח ה"ג, נמוקי"י, ריב"ש סי' סח].^א ^ברמ"א (כרבי יהודה) - על כל המתים צריך לקרוע את שפת הבגד, וכן נוהגין (מהרי"י ווייל סי' ו, וכן בפני ברוך סי' א סעי' ג).</p>

¹² כיצד נוהגות הנשים בימינו לענין קריעה?

ערוה"ש נ - בימינו שאינה יכולה להחזיר את בגדיה לאחריה, א"צ לקרוע כל בגדיה על הוריה (אלא את הבגד העליון). [וב ציצ"א אלו"ה ברמת הרצל סי' לז].

שו"ת רב פעלים (ח"י יו"ד סי' כז) - מנהג הנשים בבגדא שאינן קורעות כלל.

יביע אומר (ח"י יו"ד דף רמט ע"א) - האשה חייבת בקריעה, ומה שנהגו הנשים בבגדא שאינן קורעות כלל, מנהג טעות הוא ואין להם על מה שיסמוכו.

ובצרו"ח (פרקו סעי' סא) - האשה לא תקרע בפני גברים אלא מעט ולאחר מכן תשלים את הקריעה בחדר צדדי ותהדק את הקרע עם סיכת ביטחון מטעמי צניעות, או שתקרע בחדר צדדי בגד פנימי ולא חיצוני. ויש עדות שהנשים אינן קורעות כלל, וראוי לנהוג כן בכל מקום שיש לחוש למריצות ובפרט בבגדים קצרים שהקריעה תוסיף פריצות.

סימן שעא ובו' סעיפים
דין אהל היאך מביא הטומאה

סעיף א

אסור לכהן ליכנס תחת אהל שהמת תחתיו, אפילו הוא גדול הרבה, ואפילו לבית אחר או לעליה אחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח, ובית לאותו בית, עד עולם; ואם סתם הנקב - מותר לו ליכנס לבית אחר, שהסתימה חוצצת, אפילו לא בטלו להיות שם עולמית. והני מילי, שסתם כל הנקב; אבל אם לא סתם כל הנקב אלא מעטו מטפח - אם נתנו להיות שם עולמית, ממעט וחוצץ בפני הטומאה שלא תעבור; ואם לאו, אינו ממעט. הגה: וכל דבר המקבל טומאה - אינו חוץ בפני הטומאה (הגהת אלפסי פרק בני העיר ובבבלי טומאה הרי"ף ורמב"ן ורא"ש ומדרכי דוש פרק לא יחפור). ולכל מיקרי סתימה בחלון, אלא"כ יכול לעמוד בלא סתימה (מי"ז שם).

נושא הסעיף: איסור טומאת אוהל (מדאורייתא (במדבר יט, טז) +)

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
<p>1. טומאת אוהל - אסור לכהן להיכנס תחת אוהל שהמת תחתיו אפילו הוא גדול הרבה, וכן לבית אחר או עליה אחרת הפתוחים לאהל המת בנקב של טפח על טפח.¹ (הטומאה הבאה מאהל המת אפילו לאלף בתים הפתוחים זה לזה - כולם טומאת מדאורייתא (שבט יהודה ס"י שעב ס"ק ב).)</p>	<p>במדבר יט, יד - זאת התורה אדם כי ימות באהל כל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים. א הדין הובא (בהל' טומאה) ברי"ף וברא"ש (סי' ט) עפ"י המשנה באהלות (פיג' מי"ז, ופרק ט, ואם אין טפח על טפח במקום אחד, אלא בצירוף הרבה נקבים קטנים (כגון רשת/סורגים)² אין הטומאה עוברת (טי"ז א, ט"ז ב).</p>
<p>2. אם סתם את הנקב - מותר לכהן להיכנס לבית שהמת לא נמצא בו, והסתימה מועלת (לפנעו מהטומאה לעבור) רק בקיום ג' תנאים:</p> <p>א. כשסתם את כל הנקב (אף בסתימה עראית), או שמיטע את הנקב מגודל טפח (על דעת שהסתימה תהיה שם לעולם) (ש"ר).³</p> <p>ב. כשסתם בדבר שאינו מקבל טומאה (כ"ב יט"ב, רמ"א).</p> <p>ג. כשהסתימה יכולה לעמוד בלא סתימה (רמ"א).</p>	<p>ב תוס' (שבט קנ"א), הרי"ף (הל' טומאה דף ב/א) והרא"ש (הל' טומאה ס"י ח-ט). ואם סתם באוכלים - אף שסתם את כל הנקב, צריך לבטלם שיהיו שם לעולם (פתי"ש ג).</p>

הרחבה לסעיף

א. מדוע צריך שהסתימה תוכל לעמוד בלא סתימה? (טי"ז ג עפ"י תוס' ב"ב סוף דף י"א).

- מכיון שכל דבר שצריך סתימה מקרי סתימת עראי.
- אם סומך בדבר המקבל טומאה, זה נחשב כאילו הסתימה עצמה היא מדבר שמקבל טומאה.

ב. מה שאינו יכול לסמוך את החציצה, זה דיוקא כשסומך ע"י דבר אחר - אך כל שמושבי באותו חלון (חלל) עצים ואבנים כל כך הרבה עד שכותלי החלון מחזיקים אותם, זה ודאי מהני חוצץ, ואין זה בכלל סתימה ככלל ופשוט הוא (טי"ז ג).

ג. האם פרוכת התלויה על טבעות ברזל - מועילה לחצוץ מפני הטומאה? (טי"ז ג)

היה מורה הוראה - שהורה להקל.

ט"ז ג (ג) - אותה פרוכת אינה חוצצת בפני הטומאה מכמה סיבות:

- הפרוכת (מקבלת טומאה) אינה עשויה כאהל, וגם אין שם כותל, לכן אינה חוצצת.
- הפרוכת תלויה בטבעות ברזל המקבלות טומאה, ודבר שנסמך ע"י כלי המקבל טומאה אינו חוצץ.
- הפרוכת לא יכולה לעמוד בפני עצמה - ולכן אינה חוצץ בפני הטומאה.

ד. דלת (או חלון) שאינה יכולה לעמוד בפ"ע, אלא ע"י צירי ברזל (או שאר דברי ברזל) המחזירים לקרקע - האם חוצצת בפני הטומאה?

ט"ז ג (ג) (סוף סי' ג) - הדלת אינה חוצצת בפני הטומאה. (כיון שאינה יכולה לעמוד בפני עצמה, אלא רק בעזרת הצירים (וזה סתימת עראי)).

נקה"ב (וכן בש"ד טז) - הדלת חוצצת בפני הטומאה (כיון שכל שחוזר לקרקע - נחשב כקרקע (אינו מקבל טומאה) ולא סתימת עראי (כ"כ שבט הלוי (ח"ח ס"י רנח)).

ה. סורג ברזל (שיש בו נקבים פחות מטפח על טפח) - האם חוצץ בפני הטומאה?

ט"ז ג (ג) - אינו חוצץ בפני הטומאה (כיון שהברזל מקבל טומאה ואינו עשוי כאהל).

נקה"ב - חוצץ בפני הטומאה (כיון שכל דבר שחוזר לקרקע, אינו מקבל טומאה). **ופסקים רבים הורה בזה נקה"ב**, (הביאם החזון עובדיה (ח"ב עמ' לה-לו).

ז. דין כהן שישן בבית שיש בו מת/גוסס - ראה לקמן בס"י שעב סוף סי' א, ובעיקרי השולחן עמ' 196.

האם לאשת כהן מעוברת מותר להיכנס לאוהל מת? (פתי"ש א)

הרוקח (סו"ס שט) - מותר משום דספק ספיקא הוא: ספק נפל ספק חי, וא"י העובר חי, יש ספק שמא זכר שמא נקבה (ש"ד א).

מנ"א (א"ח"ס ס"י שמג' ס"ק ג) - גם בלא הס"ס מותרת להיכנס לאוהל המת, דהרי טהרה בלועה אינה מטמאת.

שבט הלוי (ש"ת ח"י י"ד ס"י קעח) - מותר לאשת כהן להיכנס לביה"ח ללדת שם, למרות שידעת באופן ברור ע"י בדיקת אולטרה סאונד שהיא מעוברת בבן זכר.²

¹ **ויש לחלק** בשיעור הנקב המעביר טומאה (פתי"ש ג): **נקב העשוי לתשמיש** - שיעור הנקב טפח על טפח.

ונקב העשוי לאורה (כגון שפתח לאייר) - שיעור הנקב כפונדיון, **זהו שיעור כמלא מקדח** (טי"ז א).

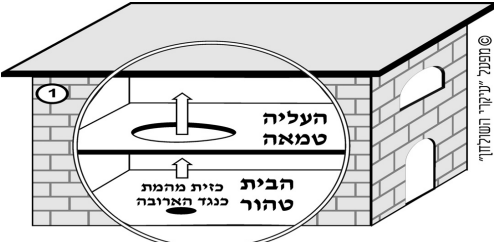
² ובדיון סורג מברזל - ראה להלן בס"ק ה מח' **ט"ז ג** ו**נקה"כ**.

³ **ומ"מ עדיף** שאשת כהן לא תעשה בדיקת אולטרה סאונד לדעת אם יש לה עובר זכר - כדי שישאר הספק ספיקא כראוי כדברי הרוקח (ח"ב עמ' סז).

סעיף ב

ארובה שבין בית לעליה ואין בה פותח טפח, וכזית מהמת למטה בבית כנגד הארובה - הבית טהור והעליה טמאה.

נושא הסעיף: ארובה שבין בית לעליה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מקור הדין – ברא"ש הל' טומאה (דף בא) עפ"י אהליות (פ"י).</p> <p>בית יוסף - אף שבמשנה באהליות יש עוד דינים, הטור השמיע לנו דין זה לפי שהוא דבר חידוש שמוטר [לכהן] להיכנס לבית שהמת בתוכו, ואסור להיכנס לעליה שאין המת בתוכו [הואיל והטומאה בוקעת ועולה].</p> <p>^א כלומר מאחר שהטומאה מונחת תחת הארובה, הטומאה עולה כנגדה, ומטמאה את העליה. אבל הטומאה אינה חוזרת ויורדת לטמא את הבית, מאחר שפתח הארובה הוא פחות מטפח על טפח (שי"ד, ד, וט"ז ד).</p> <p>המקרה - כשיש בית ועל גביו עליה, ויש ארובה (הוא חור שבגג, דב"ט) המחברת ביניהם עם פתח של פחות מטפח על טפח, וכזית מהמת מונח בבית כנגד הארובה.</p> <p>הדין - הבית טהור והעליה טמאה.^א</p>	 <p>המקרה - כשיש בית ועל גביו עליה, ויש ארובה (הוא חור שבגג, דב"ט) המחברת ביניהם עם פתח של פחות מטפח על טפח, וכזית מהמת מונח בבית כנגד הארובה.</p>

סעיף ג

שני חדרים פתוחים לבית - ובכל אחת חצי זית מהמת, ודלתותיהם נעולים, הבית טמא והם טהורים; ואם נפתחו, גם הם טמאים.

נושא הסעיף: סוף טומאה לצאת.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>^א מקור הדין באהליות (פ"ח מ"ז) והרא"ש בהל' טומאה (ועי' באהליות פ"ז מ"ז).</p> <p>בית יוסף - גם דין זה כתב הטור מבין כל שאר הדינים השנויים במסכת אהליות, לפי שהוא דבר חידוש [שהחדש שיש בו חצי זית מהמת - טהור, והבית שאין בו טומאה - טמא, הואיל וסוף טומאה לצאת דרך אותו בית (פרישה ד)].</p> <p>^ב הבית טמא – אע"פ שהדלתות נעולות, הואיל דסוף טומאה לצאת [מהחדרים דרך הבית], רואה אני כאילו שני חצאי הזיתים מונחים בבית, ואסור לכהן להיות בו.</p> <p>^ג מכיון שהטומאה חוזרת מן הבית לחדרים (שי"ד ו).</p> <p>^ד כיון שיש בכל חדר, רק חצי זית מן המת [הוא חצי שיעור], ואין הטומאה נכנסת בחדרים כיון שדלתותיהן נעולות.^ד</p>	 <p>מקרה - שני חדרים פתוחים לבית, ובכל חדר יש חצי זית מהמת [ובבית אין מת].^א</p> <p>הבית – טמא.^ב</p> <p>החדרים: <u>אם דלתותיהם פתוחות - אף החדרים טמאים.^ג</u> <u>ואם דלתותיהם נעולות - החדרים טהורים.^ד</u></p>

^ד והדין שאם הדלתות נעולות, שהחדרים טהורים - זה רק כשכלל חדר יש פתח בפני עצמו לבית, אולם כשיש שני חדרים זה לפני זה [יש חצי זית מהמת בכל חדר (מאור מס' 3 דלהן)] - אסור לכהן לעמוד בחדר החיצון, שהרי הטומאה שבחדר הפנימי, סופו לצאת דרך חדר החיצון ורואה אני כאילו שני חצאי זיתים מונחים בחדר החיצון, ונטמא הכהן אע"פ שדלתותיהן נעולות (בי"ח ג).

סעיף ד

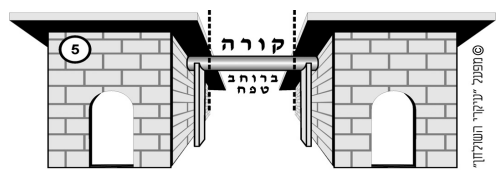
חצר המוקפת זיזין ואכסדראות, וטומאה באחד מהבתים - אם כל פתחי הבתים והחלונות נעולים, טומאה יוצאת לתחת הזיזין והאכסדראות; והטעם, משום להואיל וסוף הטומאה לאלת דרך שם, ורחץ כליהו ילאה; ולכן יק מתחמיקו לכהנים לילך דרך שעב העיר סוף המת לאלת משם (פסקי מהרא"י סימן כ"ה ב"ה ב"ה), ויק מתחיקו (שם הביא בשם י"א), והמקול לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיק; ואם נפתח חלון או פתח מצד האחר, ואותם של צד החצר כולם נעולים - אין הטומאה יוצאת לתחת הזיזין. ואם נפתח גם כן אחד מהם לצד הזיזין - הטומאה יוצאת מהבית לתחת הזיזין. וכן אם טומאה תחת הזיזין - נכנסת מתחתיהן לבית; לכן גגים הבולטים למעלה לחוץ על פתחי הבתים, וטומאה באחד מהבתים - כל הבתים שפתחיהם פתוחים, טמאים. הגה: כ' גגין שאין נוגעין זה בזה, אע"פ שאין ביניהם רק פחות מג' - לא היו חצור לטומאה, ללא אמרינן לצד להמיקו לצד להמיקו (מהרי"י בפסקיו). ואם היו זה למעלה מזה, אע"פ שאין נוגעין, אמרינן: הובט רמז, וכאילו נוגעין (נ"י בהלכות טומאה להרי"ף). הבהנים אינן יכולין לכוף לקרובי המת שזיאלו המת ממקומו כדי שם היו רשאים לניסם, אם לא במקום שדק להואיל כל המתים (תשובת מהרי"ל סימן ס"ה).

נושא הסעיף: חצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים - מה דין הבתים, ומתחת לזיזין?

<p>הרחבה לסעיף</p>	<p>עיקר הסעיף</p>
<p>^א דין זה הובא ברי"ף (הל' טומאה דף בא, ובר"מ"ש (הל' טומאה סי' ט), דגורו רבנן על כל המקומות שסוף טומאה לצאת באחד מהם ואין ידוע דרך איזה פתח יצא (שאנו רואים את הטומאה כאילו היא כבר שם [תחת הזיזין] [שי"ד ח], [פרישה ז]).</p>	<p>חצר המוקפת זיזין ואכסדראות וטומאה באחד מן הבתים: ^א אם כל פתחי הבית והחלונות שהמת בו נעולים (טי"ז ג, שי"ד ח) - טומאה יוצאת לתחת הזיזין.²</p>
<p>^ב כשנפתח פתח (או חלון) של ז' על ד' [טפחים], בצד האחורי של הבית שהמת נמצא בתוכו - אנו אומרים שהמת יצא דרך אותו פתח האחורי, ולא דרך הפתח הפונה לחצר כיון שהוא נעול (שי"ד י"א) עפ"י אהלות פי"ז מ"ג [הם חובא שאפילו רק חשב דרך איזה פתח להוציא את המת - שאר פתחים טהורים].</p>	<p>^ב ואם [בבית שהמת בתוכו] נפתח חלון או פתח מצד האחר (האחורי שלא מתחת לזיזין) וכל הפתחים [של הבית שהמת נמצא בתוכו] (טי"ז ג, שי"ד ח) הפונים לצד החצר כולם נעולים - אין הטומאה יוצאת תחת הזיזין.³</p>
<p>^ג כל שנפתח [הבית שהמת בו] לצד הזיזין - הטומאה נכנסת מתחת הזיזין, אף שפתחי שאר הבתים נעולים (טי"ז ח).</p>	<p>^ג אם [בבית שהמת בתוכו] נפתח פתח גם לצד האחורי [שלא תחת הזיזין], וגם לצד החצר (תחת הזיזין) - הטומאה יוצאת מהבית, גם לתחת הזיזין.⁴</p>
<p>^ד כל שנתפח [הבית שהמת בו] לצד הזיזין - הטומאה נכנסת מתחת הזיזין, אף שפתחי שאר הבתים נעולים (טי"ז ח).</p>	<p>^ד ואם יש טומאה תחת הזיזין - הטומאה נכנסת [גם] לכל בית הפתוח לצד הזיזין (טי"ז ט, שי"ד י"ב).</p>
<p>^ה כלומר כיון שיש גגות על פתחי הבתים, הטומאה יוצאת דרך פתח הבית הטמא לתחת הגגים (הנומקו זה לצד זה עפ"י הרמ"א) ונכנסת לבתים אחרים שהם פתוחים תחת גג שלהם (טי"ז ט).</p>	<p>^ה וכן אם יש טומאה באחד הבתים, ויש גגים [נגות בתים] הבולטים לחוץ על פתחי הבתים - כל הבתים שפתחיהם פתוחים [תחת הגג שלהם] (טי"ז ט) טמאים.⁵</p>

הרחבה לס"ק ה [בדין טומאה שכנסת לבתים הפתוחים]

טומאה עוברת מבית לבית דוקא בקיום ב' התנאים הבאים (א) יש פתח פתוח של טפח על טפח, הן בבית המת והן בבית השני. ב) יש דבר המאחיל באופן רצוף ברוחב טפח, מע"ג פתח בית המת עד ע"ג פתח הבית השני. כאמור מסי' 5 - שבו הטומאה עוברת מפתח בית המת, לתחת הקורה, ומשם נכנסת לבית ב'.

⁵ תאור החצר המוקפת זיזין ואכסדראות - היא חצר שסביבה יש בתים [מגן רוחותיה (רש"י סוכה י"א)] ויש לכל בית ב' פתחים, א' לצד החצר וא' לצד האחורי שאין שם זיזין ואכסדראות, (ובכל פתח צריך שיהיה בו חלל ד' טפחים על ד' טפחים, דאליכ אין זה פתח כלל, (ערוה"ש כא)) וזיזין ואכסדראות (בלבולין טפח (ערוה"ש כ"ה) מקיפין את החצר ומאחילים על הפתחים, אך לצד השני [האחורי] אינו מוקף בזיזין ואכסדראות [ועיקר היציאה היא דרך פתח הבית שלצד הזיזין והאכסדראות (ערוה"ש כא, להלן בה"ע 6) דמשם הם יוצאים לחצר, ומחצרו הם יוצאים למבוי או לרשות הרבים דרך פתח החצר (בדח"ש ל"ד)].

⁶ ובאר ערוה"ש (כא) - "דכדל הדברים: דכשאין הוכחה, אמרינן מטמא יוציא המת דרך הפתח שלצד הזיזין ששם הוא עיקר היציאה [ולכן מטמאים את תחת הזיזין - מדין סוף טומאה לצאת], ורק כשיש הוכחה שיוציאוהו מהצד השני [בגון שנפתח פתח מפתח האחורי שאינו מוקף בזיזין], אז טהור תחת הזיזין".

⁷ למעט מקרים מסויימים שאף נקב הקטן מטפח מעביר את הטומאה כמבואר לעיל בה"ע 1, ובדרישה א.

הרחבה לסעיף ד' (חלק ה בשי"ט)

א. **איורים מס' 11-6** – ראה בעיקרי השולחן עמ' 201-200 (ושם ביאור לשי"ט, בי"ד ד, דרישה ה-ה, שי"ד יד, ט"ז ט).

ב. **כשיש מת בבית הסמוך והטומאה מגיעה לפתח בית הכהן, האם מותר לכהן לסגור את דלתות הפתחים והחלונות ולהישאר בביתו?**

דרישה (ה), שי"ד (ט) – **מותר לכהן לסגור את פתחי ביתו והחלונות ולהישאר בביתו, ולא יצא מביתו עד אחר הוצאת המת**.⁸

ט"ז (ט) – **אין להתיר לכהן להישאר בביתו אף לאחר שסגר את הדלת והחלונות, (אמשעם שלטי"ז - הכהן צריך לצאת מביתו).**

ג. **דלת לפני מדרגה - כתב הנודה ביהודה (וי"ד צד) כשיש מת בבית הסמוך, יכול הכהן לעשות דלת לפני מדרגה כדי שיוכלו להביא לו איזה דבר, וטרם יפתחו דלת פנימית ויסגרו החיצונה (פתי"ט).** [ובי"ט לשיטתו שפסק כשי"ד שדלת שתלויה בצירי ברזל - חוצצת מפני הטומאה, שלא כטי"ז שחמ"ר].

ד. **דלת מזכוכית - חוצצת במני הטומאה** [מכיון שהמחומר לקרקע אינו מקבל טומאה, ועוד שהזכוכית אינה כלי קיבול, ופשוטי כלי זכוכית אינם מקבלים טומאה (ובי"ט)].

ה. **מרתף שיש בו מת - האם מותר לכהן להיות בבית שמעליו?**

אם בדלת המרתף יש פתח של טפח – מוסכם שהטומאה יוצאת לצד חוץ ואינה בוקעת למעלה לבית, ומותר לכהנים להיות בבית שמעל המרתף.

אולם במקרה שדלת המרתף אין נקב של טפח, יש מחלוקת האם מותר לכהנים להיות בבית שמעל אותו מרתף:

ו. **דרישה (ה) – הקל בדלת שיש בה כמה חורים קטנים, ואף שאין חור אחד בשיעור של פותח טפח, מ"מ כיון שיש בצירוף החורים יחד פתח של כמה טפחים, יש להקל שהוא בכלל פותח טפח, והטומאה שבמרתף יוצאת לצד חוץ ולא בוקעת לבית, ומותר לכהנים להישאר בבית.**

ז. **ט"ז (ט) – רק אם יש נקב של טפח במקום אחד, הטומאה שבמרתף יוצאת החוצה ולא בוקעת למעלה לבית שהכהנים נמצאים בו, אבל אם אין נקב של טפח במקום אחד, הטומאה אינה יוצאת מהנקבים, ודינו כקבר סתום ומטמא עד לרקיע.**

ח. **חידושי הגרשוני – התייר אף במקרה שאין בדלת המרתף חורים כלל, דהכהנים יכולים להישאר בבית שמעל המרתף, הואיל ודלת המרתף לצד חוץ והפתח עומד להיפתח, לכן הטומאה יוצאת לצד חוץ ואינה בוקעת ועולה (ועיי'ש בדבריו). [וכן פסקו: החכמת אדם (סי' קנט סי' ט, ד) (בדי השלחן).**

המשך סעיף ד רמ"א:

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א. אהלות (פי"ז מ"ג) - המת בבית, ובו פתחין הרבה - [אע"פ שכולם עולים, ר"ע מברטנורא] כל טמאין [מכיון שגזרו רבנן על כל המקומות שסוף טומאה לצאת באחד מהם] ואין ידוע דרך איזה יצא. נפתח אחד מהן - הוא טמא [דאמרין שדרך אותו פתח יצא (פרישה ה)] וכל טהורין... [נשם באהלות חובא - שאפילו רק חשב דרך איזה פתח להוציא את המת - שאר פתחים טהורים].</p>	<p>א. שערי העיר - האם יש לאסור לכהנים לצאת דרך שער העיר [שאמורים להוציא בו את המת] מדין סוף טומאה לצאת? [רמ"א בשם תרומת השרן, ועיי' בהערה 9].</p> <p>יש מחמירים (ר' מאיר), ועיי'ש מתירים (ר' שלם). הלכה - המקל לא הפסיד במקום שלא נהגו להחמיר.</p>
<p>ב. וכתב הט"ז (ה) - שבטומאה לא אמרינן כלל לבדו, בין להקל בין להחמיר. [וצריכים לומר שמש"כ הרמ"א כאן שלא אמרינן לבדו להחמיר, פירושו אפילו להחמיר].</p>	<p>ב. לא אמרינן לבדו - כגון ב' גגין שאין נוגעים זה בזה, אע"פ שאין ביניהם רק פחות מג' [טפחים], לא היו חיבור לטומאה, ולא אמרינן לבדו להחמיר [רמ"א בשם מהר"י וי"ל].</p>
	<p>ג. חבט רמי - אם היו ב' גגין זה למעלה מזה נשכעת אינם נוגעים זה בזה, אך אם הם היו גבוה שווה, הם היו נוגעים זה בזה, אמרינן חבט רמי וכאילו הם נוגעים [ומעבירים טומאה מזה לח'].¹⁰ בכאור מס' 12:</p>
<p>ט. ולא שייך לומר כאן שעל המזיק (הקובצים) להרחיק את עצמו, כיון דאנוס הוא. דהואיל ונהוג [להשקות את המתים בבית] נהוג [בי"ח סי' ט"ד, ט"ז יא]. ובדיו נפל - עיי' בהע' 11.</p>	<p>ד. הכהנים אינם יכולים לכופף לקרובי המת, שיוציאו את המת ממקומו,¹¹ כדי שהם יהיו רשאים ליכנס לביתם, אם לא במקום שדרך להוציא כל המתים [מהר"י סי' סה].</p>

⁸ שהרי כל זמן שלא נפתח החדר, לא נכנסת הטומאה לתוכו, וכשיפתח החדר תכנס הטומאה לתוכו (שי"ד טו).
⁹ **מקור האיסור לסוף טומאה לצאת:** [הת"ך - זו הלכה למשה מסיני. שי"ד טז] - זו גזרת חכמים.

פתח (החלק הראשון שבו יוציאו את המת ואל אויר העולם), מוסכם שהוא טמא מדין סוף טומאה לצאת, אולם יש מחלוקת האם גם שער העיר [שאמורים להוציא בו את המת], טמא מדין סוף טומאה לצאת ויהיה אסור לכהנים לצאת דרך שם (הת"ד ח"ב סי' כד, בב"י עמ' רחנ).

ר' מאיר - אסור לכהנים לצאת דרך שער העיר, עד שיוציאו את המת החוצה.

ר' שלם - התייר לכהנים לצאת דרך שער העיר שאמורים להוציא בו את המת [שי"ב' הדגול מרבה].

ומסקנת הת"ך - הואיל ורבנן קשישי אסרו [לכהן לעמוד בשער העיר, שמת עתיד לעבור שם] אין להפליג [להחיות] דבריהם, אך במקום שנהגו להקל אין להחמיר.

ובימנו: דעת רוב כלל האחרונים - להקל בעניין שער העיר [כפישי אויר מנפסיק בין אהל המת לשער העיר], אולם [הגרבי"צ אבא שאול מממיר [וכרוך יצחק פי"ז הערה 22].
¹⁰ **הסבר לחבט רמי - פירוש שאנו רואים כאילו הגג העליון נחבט ונשפל עד למטה, ומאחר שאם היה נשפל עד התחתון היה נוגע בו, על כן הולכת הטומאה מזה לזה, אבל אם אפילו כאשר היה נשפל, היה הפסק ביניהם, אפילו כל שהוא, אין הטומאה הולכת. דנוקא כשיש בגגו טפח אמרינן חבט רמי, אבל לא בפחות מטפח, אבל הוא הלכה למשה מסיני (דבי"ס ט). ואפילו כשהגג העליון, היה גבוה הרבה למעלה מג' טפחים - כיון שיש בגגו טפח, אמרינן חבט רמי (בי"ח, שי"ד טו).**

¹¹ **אולם יש מקרים שכופים להוציא את המת:**

א. **כשיש נפל: [לכ"ח (ה) וש"ך (ה) - כופין להוציא את הנפל. אולם לט"ז (ט) - אין כופין להוציא את הנפל.**

ב. **כשיש בבניין המת כהן חולה שאינו יכול לצאת מביתו - כופין להוציא את המת, בכדי שהכהן לא יעבור על לאו [אוהל] דאורייתא (מג"א, פתי"ש יב).**

סימן שפ ובו כ"ה סעיפים
דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה

סעיף א

אלו דברים שהאבל אסור בהם: במלאכה, ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשימש המטה, ואסור לקרות בתורה, ואסור בשאלת שלום ובכביסה, וחייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה, כל שבעה, ואסור להניח תפילין ביום הראשון, ואסור בגיהוץ ובתספורת ושמחה ואיחוי קרע כל לי יום. וכל דברי אכלות נוהגין בין כיום בין בלילה (בתשובת הרשב"א סימן תמ"ו).

נושא הסעיף: דברים שהאבל אסור בהם – וסימן: תישמע כ"ה מ"ת נאסר"ו, 30-אשל"ג [ויבארו לקמן בהרחבה בסי' שפ-שצג].

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
ת תפילין - אסור להניח ביום הראשון (סי' שפח).	מו"ק ט"א - אבל אסור להניח תפילין מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "פארך חבוש עלך" (יחזקאל כד, יז) - מכלל דכ"ע אסור [רש"י - פארך זה תפילין].
ד ישיבה - חייב לשבת ע"ג הקרקע כל ז' (סי' שפח)	טור (סי' שפח) - אמר רב יהודה אמר רב מנין לאבל שאינו רשאי לישב על גבי המטה אלא על גבי הארץ דכתיב [ברעני של איוב] "וישב אתו לארץ" (איוב ב יג).
ש שאילת שלום - כל ז' [ואחרים לא שואלים בשלמו כל ל', או כל י"ב חודש על אביו ואמו (סי' שפח)].	מו"ק ט"א - אבל אסור בשאילת שלום, דקאמר ליה רחמנא ליחזקאל: "האנק דם" (ועיי' בר"ק ביחזקאל כד, יז).
ב מלאכה - כל ז' (סי' שפ), [ואבל שעושה מלאכה - מנדים אותו (ט"ו א)].	מו"ק ט"ב - אבל אסור בעשיית מלאכה דכתיב "והפכתו חגיכם לאבל" (עמוס ה, י) - מה חג אסור בעשיית מלאכה אף אבל אסור בעשיית מלאכה.
ע עטיפת הראש - חייב כל ז' (שו"ע סי' שפח), [אולם בימינו לא נהגו בכך (רמ"א סי' שפ)].	מו"ק ט"א - אבל חייב בעטיפת הראש, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "ולא תעטה על שפם" - מכלל דכולי עלמא מיחייב. [ודך האבל שמטפח ראשו עד שיער השפתיים (מצודת דוד ביחזקאל כד, יז)].
כ כביסה - כל ז' [ולרמ"א - נהגו לאסור כל 30 יום (סי' שפט)].	מו"ק ט"א - אבל אסור בתכבוסת [כל שבעה (תענית י"ב)], דכתיב "וישלח יואב תקועה... ויאמר אליה התאבלו נא ולבשי נא בגדי אבל" (שמואל ב יד, ב).
ד יציאה מביתו - אסורה כל ז' (סי' שצג).	מו"ק כ"ג - ת"ר אבל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו... [פירוש בשבוע הראשון בימי החול אינו יוצא, אבל בשבת יוצא (רמ"א סי' מ)].
ב מטה חייב לכפותה - כל ז' [אולם בימינו לא נהגו בכך (סי' שפז טע"ב)].	מו"ק ט"א - אבל חייב בכפיית המטה, דתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בהן ובעונותיהם הפכתיה, כמו מטותיהן עליה [אולם בימינו לא נהגו בעטיפת הראש ובכפיית המטה (תוס' מ"ק כא"א ד"ה אלו)].
ת תשימש המטה - כל ז' (סי' שפח).	מו"ק ט"ב - אבל אסור בתשימש המטה, דכתיב "ויניחם יחד את פת שבע אשתו ויבא אליה" (שמואל ב יב, כד) - מכלל דמעיקרא אסור [דהיינו כשבת שבע היתה אבלה על בנה התינוק, דוד לא בא אליה].
ג נעילת סנדל מעור - כל ז' (סי' שפב).	מו"ק ט"ב - אבל אסור בנעילת הסנדל, מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל "ויעליך תשים בגליך" (יחזקאל כד, יז) - מכלל דכולי עלמא אסור.
א איסור שילת הקרע - כל ז' [ולרמ"א - 30 יום], [ואשה - שוללת לאלתר מחמת כבודה. ועל אביו ואמו - אסור כל 30 יום (ש"מ טע"ט)].	מו"ק ט"א - אבל חייב בקריעה דקאמר להו רחמנא לבני אהרן "ויבגדיכם" לא תפרמו" (ויקרא י, ה) - מכלל דכ"ע מיחייב [בקריעה].
ש סיכה - כל ז' (סי' שפא).	מו"ק כ"ב - על כל המתים כולן - שולל לאחר שבעה, ומאחה לאחר והאשה - שוללתו לאלתר, מפני כבודה.
ד רחיצה - כל ז' [ולרמ"א - נהגו לאסור כל 30 יום (סי' שפא)].	מו"ק ט"ב - "ואל תסוכי שמן" [ויאב לאשה התקועית]. תענית י"ב - ... לסוך אפילו כל שהוא אסור, ואם לעבר - [להעביר] הוהאמת מותר.
ת ת"ת - כל ז' (סי' שפד).	מו"ק ט"ב - אבל אסור ברחיצה, דכתיב [ויאב אומר לאשה התקועית], "ואל תסוכי שמן" [שמואל ב יד, ב] ורחיצה בכל סיכה . תענית י"ב - והלכת אצל אסור לרחוץ כל גופו בין בחמין בין בצונן כל שבעה, אבל מני ידיו ורגליו בחמין אסור בצונן מותר, אבל לסוך... מו"ק ט"א - אבל אסור בדברי תורה, מדקאמר רחמנא ליחזקאל דם.
וב-30-אשל"ג:	
א איחוי קרע - אסור כל 30 יום [ועל אביו ואמו - אסור לעולם (סי' שפז טע"ט)].	מו"ק כ"ב - ראה לעיל באיסור שילתה.
ש שמחה - אסורה כל 30 יום [ועל אביו ואמו - י"ב חודש (סי' שצא)].	מו"ק כ"ב - על כל המתים כולן כנס לבית השמחה לאחר 30 יום, על אביו ואמו לאחר י"ב חודש.
ל לישא אשה - אסור כל 30 יום [ואם מתה אשתו - אסור לישא אחרת עד שיעבור עליו ג' גרלים, (סי' שפז) ועיי' ש"מ מתי הקלו]].	מו"ק כ"ג - ת"ר כל שלשים יום [אסור] לנישואין. פרש"י - עד 30 יום לאחר אביו אינו יכול לישא אשה [זה י"ח לא נזכר בסי' זח].
ג גיהוץ (סי' שפט טע"ה), תספורת [ונטילת צימורים בבלי] (סי' שפ) - אסורים כל 30 יום, [ודין גיהוץ ותספורת על אביו ואמו - 30 יום-גמרה (ועיי' ש)].	מו"ק כ"ב - ... שלשים לגיהוץ ותספורת... מו"ק י"ד - אבל אסור בתספורת מדקאמר להו רחמנא לבני אהרן "ויאשיכם אל פתעיה" (ויקרא י, ה) - מכלל דכולי עלמא אסור. מו"ק כ"ב - על כל המתים כולן מספר לאחר שלשים יום, על אביו ועל אמו - עד שיגיעו בו חבירי.
ו וכל דברי אבלות - נוהגים בין ביום בין בלילה (רש"י, רמ"א).	והמקל לצאת בלילה [מבית] - מפני הצורך, לא הפסיד [הת"ד] רמ"א סי' שפז טע"ב.

סעיף ב

מלאכה כיצד, כל ג' ימים הראשונים אסור במלאכה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה; מכאן ואילך, אם הוא עני ואין לו מה לאכול, עושה בצינעה בתוך ביתו, ואשה טווה בפלך בתוך ביתה, אבל אמרו חכמים: **תבא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך**. כדרך שמתר לכתוב בחול המועד, כך מותר לכתוב בימי חללו; אבל לא נענין אחר (כל בו בשם הר"ם וביי"ס י"ח).

נזשא הסעיף: מלאכה - מתי ואיזה אבל מותר בעשיית מלאכה? (הקדמה לסעיף ראה בהערה¹)

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א ש"ע כבר קפרא בירושלמי - שכל ג' ימים הראשונים אף אבל עני אסור במלאכה (הר"א י). שלא כת"ק בירושלמי - השתיר לאבל העני ביום שלישי עצמו לעשות מלאכה בצנעה. [נפסק האחרונים - ראה בהערה²]</p> <p>לאיזה אבל התירה הגמ' [מכאן ואילך] לעשות מלאכה בצינעה בתוך ביתו! [תוס' מ"ח כ"א ב"ד"ה מכאן ואילך (הראשון)]</p> <p>ב הפוסקים והשו"ע - [נהגו] מיירי באבל עני שבסיפא, ולכן רק אבל עני שאין לו מה לאכול מותר לעשות מלאכה בצינעה. וכן מוכח מהירושלמי, וכן דעת רבינו מאיר, הראב"ד, תוס' הרב, המרדכי והסור. שלא כרב שמעיה - [נהגו] מיירי בכל אבל שבירשא, ולכן אף אבל עשיר מותר לעשות מלאכה [מכאן ואילך] בצינעה וכן דעת רבינו שמואל.</p>	<p>כל ג' ימים הראשונים - האבל אסור במלאכה.^א</p> <p>מכאן ואילך² - אבל עני שאין לו מה לאכול, מותר לעשות מלאכה בצינעה. ואשה [עניה] - טווה בפלך בתוך ביתה.^ב</p> <p>אבל אמרו חכמים - תבוא מארה לשכיניו שהצריכוהו לכך [ירושלמי].¹</p> <p>רמ"א (כל בו) - כדרך שמותר לכתוב בחוה"מ, כך מותר לכתוב בימי אבלו, אבל לא בעניין אחר.⁴</p>

¹ **מ"ק ט"ב** - אבל אסור בעשיית מלאכה (כל ג' ימים (שמחות פי"ה הי"א)) דכתיב "והפכתי חגיכם לאבלי" (עמוס ה, ח) מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה. [נטעם האיסור במלאכה - כדי שיהיה נטוי להתאבל על מתו ולהתאונן על חטאיו (רמב"ן עמי קט, בדה"ש י)]. **שם כא/ב** - ת"ר אבל ג' ימים ראשונים אסור במלאכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, מכאן ואילך עושה בצינעה בתוך ביתו והאשה טווה בפלך בתוך ביתה.
ירושלמי (מ"ק פי"ג ה"ה דף י"ד א) - [ת"ק] - הרי שאין לו מה לכול (=לאכול) ביום הראשון ובשני אינו עושה מלאכה, **בשלישי הוא עושה בצינעה, אבל אמרו תבוא מאירה לשכיניו שהצריכוהו לכך**. **כבר קפרא אמר - אפילו בשלישי לא יעשה** כל עיקר, בר קפרא כדעתיה, דבר קפרא אמר אין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים.

[מוכח מהירושלמי - **ש"ק אבל עני מותר בעשיית מלאכה** מכאן ואילך, אלא שנחלקו **ת"ק** ובר קפרא - האם אף ביום ג' העני מותר במלאכה].
ב' טעמים מדוע ג' ימים הראשונים חמורים משאר ימים:

ירושלמי - משום שג' ימים ראשונים הנפש מרחפת מעל גופו של האדם והיא סבורה לחזור לתוכו, [ואחר ג' ימים] כיון שהיא רואה שהשתנה זיו פניו - עוזבת את הגוף והולכת לה.

הראב"ד - אמרו חז"ל (מ"ק כ"ה) ג' ימים הראשונים לבכי [דהם תוקפו של האבל (ביי עמי רטט)], ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי.

² **האם אבל עני שאין לו מה לאכול - מותר במלאכה אף ביום ג', משום דמקצת היום ככולו!**

ח"י רעק"א - משי"כ השו"ע **י"ב** ג' ימים הראשונים אסור במלאכה, היינו **כל** הג' ימים בכלל האיסור ולא אמרינן **זה מקצת היום ככולו**.

גשה"ח (נח"א עמי רטז ע"ה ה) **והו"ע** (חיב עמי קלא-קלה) - **אף ביום ג' אמרינן מקצת היום ככולו**, דכן פסקו הרבה אחרונים, וק"ל דהלכה כדברי המקל באבל.

זכת ערוה"ש (ט) - **דעני שאין לו מה לאכול**... שא"א לו להתפרנס מצדקה... **יכול לעשות מלאכה גם ביום הראשון בעצמו** ואפילו מעשה אומן... כיון שאי אפשר באופן אחר, וחס וחלילה שיגוע הוא ובני ביתו ברעב, ופשוט הוא.

³ **פירוש אין מתירין לה אלא מלאכה של צינעא ושל עראי** כגון להיות טווה בפלך בתוך ביתה (טור, ש"ד א).

⁴ **וביאר ערוה"ש** (ו) - **כוונת הרמ"א בעיקר: א** למי שפרנסתו מכתובה כגון **סופר סת"ם** דאם אין לו מה לאכול **מותר לכתוב בימי אבלו, ב** דבר האבד, **לכתוב חשבונותיו** ודאי מותר דהוי כדבר האבד שמה ישכת, ושאר כתיבות שאין בהם הכרת, ודאי דאסור בימי אבלו כמו בחוה"מ.

והחזו"ע (עמי קלו) **כתב** - **כל מה שמותר לכתוב בחוה"מ כגון בכתב שלנו** [דהיינו כתב משי"א דאינו מעשה אומן], **מותר לכתוב בימי אבלו לצורך, (כולל גם חיודשי תורה, כיון דהוי דבר האבד (שם עמי קפז-קצ))**.

סעיף ג

כשם שהוא אסור בעשיית מלאכה, כך הוא אסור לישא וליתן בסחורה ולילך ממדינה למדינה בסחורה.

נושא הסעיף: איסור האבל במשא ומתן וסחורה (ועי' לקמן בסעי' ו, כג-כה).

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
כשם שהאבל אסור במלאכה - כך הוא אסור בסחורה (נמנים פ"ה ה"ז) ^א .	אבל אסור בעשיית מלאכה דכתיב "והפכתי חגים לאבל" (עמוס ה, ז) מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה.

סעיף ד

אפילו דבר האבד, אסור האבל לעשות, בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו שמעשה ידיהם שלו.

נושא הסעיף: האבל וכל מי שמעשה ידיו שלו [מגן בניו ועבדיו] - אסורים במלאכה ואפילו בדבר האבד.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
אפילו דבר האבד, אסור האבל לעשות, בין הוא בין עבדיו ושפחותיו ובניו ובנותיו שמעשה ידיהם שלו.	1. האבל וכל מי שמעשה ידיו שלו [כגון אשתו, בניו ועבדיו] - אסורים בעשיית מלאכה. ^א
ופירש הרמב"ן (עמ' קסה) - דמיירי בבניו ובנותיו [הגדולים וכ"ש הקטנים (ש"ד ג)] הסמוכים על שולחנו שמעשה ידיהם שלו נהויל כאילו הוא עצמו עושה המלאכה (בדח"ש לב), דאסורים בעשיית מלאכה. ⁵ אבל אם אינם סמוכים על שולחנו - אפילו הם קטנים מעשה ידיהם לעצמם [ומותרים במלאכה] (ש"ד ג).	2. אפילו בדבר האבד - הנ"ל אסורים בעשיית מלאכה. ²
מו"ק יאב - ראה בהערה. ⁶	
ש"ע כרב שישא - שאפילו מלאכה שהתירו בחוה"מ לעשות בדבר האבד, אסור לאבל לעשות [משום שאפשר לעשותו ע"י אחרים (רא"ש)], ⁷ והלכה כרב שישא כיון שיש בגמ' ברייתא כמותו.	
שלא כרב אשי - שסבר שמלאכות שהתירו בחול המועד [לעשות בדבר האבד], פשוט שמוותר לאבל לעשות.	

⁵ אמנם במקרה שהאבל מוחל להם [אף לסמוכים על שולחנו] מעשי ידיהם, מהני מחילתו ומותרים לעבוד ולהרוויח, ואם ירצו לתת לו אח"כ שכר פעולתם, רשאים דמתנה בעלמא הוא דקיהיבי ליה, ונראה שצריך למחול קודם העבודה (בדח"ש לו ע"ש).

⁶ **משנה מו"ק יאב** - מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל, או [שהפכם סמוך למועד, ואירעו] אונס, או שהטעוהו פועלים [דהיינו ששכרם לסחוט זיתים לפני המועד ולא באו] - [בחוה"מ] טוען קורה ראשונה, ומניחה [נה] לאחר המועד [ואז ישלים את סחיטתם]...

גמרא - פתח באבל וסיים במועד!! [דהיינו קשה מדוע המשנה פתחה בדין אבל, אולם משמיעה את היתור רק לגבי מועד].

אמר רב שישא... זאת אומרת דברים המותרין במועד [משום דבר האבד] - אסורים בימי אבלו.

רב אשי אמר - לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בימי אבלו דמדרבנן הוא ושרי, אלא אפילו במועד דאיסור מלאכה מדאורייתא, במקום פסידא שרו רבנן [דהיינו דבר האבד מותר בחוה"מ, ופשוט שמוותר גם בימי אבלו].

תניא כותיה [רב שישא]... אלו דברים העושין לאבל בימי אבלו, זיתיו הפוכין - טוענין לו... [אחרים עושים לאבל, אבל הוא עצמו אינו רשאי] (רש"י ד"ה העשין).

⁷ **וב' טעמים נוספים לכך שהחמירו באבלות** - כיון שהיא רק מדרבנן, החמירו שלא להקל בה, שמה יבאו להקל בה טפי גם שלא מן הדין, **משא"כ תוה"מ** - שהוא דאורייתא, או כעין דאורייתא (תוס' מו"ק יבא ד"ה אמר שמואל). **באבלות החמירו** - שמה ע"י מלאכתו יהא טרוד ומתבטל מאבלותו ושכח רישו (משלי לא, ז), **משא"כ במועד** (ב"ח ז).

סעיף ה

אסור לעשות מלאכתו ע"י אחרים אפי' עובד כוכבים (מרדכי ריש פרק מי שהפך), אלא אם כן הוא דבר האבד, שדבר האבד מותר לאבל לעשות ע"י אחרים; ואפילו דבר האסור במועד משום טירחא מותר, ואפילו הוא מעשה אומן. הגה: וי"א להס' לא יוכל לעשות ע"י אחרים, והוא דבר האבד, מותר לעשות האכל בעלמנו (טור בשם הרמב"ם והרא"ש וכן כתב רבינו ירוחם); ולאלתר שלשה ימים הראשונים יס' להקל, ואפילו חוץ ג' והוא הפסד מרובה.

נושא הסעיף: דבר האבד - מותר לאבל לעשות ע"י אחרים. (ובדיון דבר האבד בחו"מ - ראה בשו"ע ארו"ח סי' תקלו-תקלח).

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א שמחות פ"ה ה"א - אבל כל שבעת הימים אסור בעשיית מלאכה הוא ובניו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו, כשם שהם והוא אסור לעשות כך אחרים אסורים לעשות לו.</p> <p>ב שם ה"ב - עושין לו מלאכה שהיא אובדת, כונסין לו גרנו ובוטטין לו גתו... וע"ע בהערה ⁹.</p> <p>ג דוקא במועד אסור דברים של טורח משום כבוד המועד, אך באבל שעושה מלאכתו ע"י אחרים, מה איכפת לנו שיטרחו (רמב"ן עמי ק"ע, ש"ך ד).</p>	<p>1. האם מותר לאבל לעשות מלאכתו ע"י אחרים? דבר שאינו אבד - אסור לאבל לעשות מלאכתו אף ע"י אחרים (ואפי' גוים (מרדכי, רמ"א) ^א</p> <p>דבר האבד - מותר לעשות מלאכתו ע"י אחרים, ^{ב, ג}</p> <p>ואפילו בדבר האסור במועד משום טירחא, ואפילו הוא מעשה אומן, מותר. ^א</p>
<p>ד מו"ק י"ב - רבן שמעון בן גמליאל אומר: זיתיו הפוכין ואין שם אומן אלא הוא, כדו לגוף ואין שם אומן אלא הוא, פשתנו להעלות מן המשרה וצמרו להעלות מן היורה ואין שם אומן אלא הוא - הרי זה יעשה בצניעא...</p> <p>דבר האבד שא"א לעשותו ע"י אחרים - האם מותר לאבל לעשותו בעצמו?</p> <p>ה רמ"א - הקל לאבל לעשות בעצמו: (וע"ע דרכי משה ג.) בהפסד מרובה - אף תוך ג"י הראשונים (כ"רמב"ן ורא"ש). ^ה</p> <p>ובהפסד מועט - רק אחר ג' ימים הראשונים (ס"כראב"ד). ^א</p> <p>(ביאר הש"ך (ה) - ש) - שהיה רמ"א הוא דוקא בצניעא, ואפי' דבר שיש בו טירחא ומעשה אומן.)</p> <p>ו שו"ע - משמע שאוסר (אפי' לאחר ג' ימים ואפי' בצניעא (מרדכי)). ^א</p>	<p>2. דבר האבד שא"א לעשותו ע"י אחרים - האם מותר לאבל לעשותו בעצמו?</p> <p>ה רמ"א - הקל לאבל לעשות בעצמו: (וע"ע דרכי משה ג.) בהפסד מרובה - אף תוך ג"י הראשונים (כ"רמב"ן ורא"ש). ^ה</p> <p>ובהפסד מועט - רק אחר ג' ימים הראשונים (ס"כראב"ד). ^א</p> <p>(ביאר הש"ך (ה) - ש) - שהיה רמ"א הוא דוקא בצניעא, ואפי' דבר שיש בו טירחא ומעשה אומן.)</p> <p>ו שו"ע - משמע שאוסר (אפי' לאחר ג' ימים ואפי' בצניעא (מרדכי)). ^א</p>
<p>ז שו"ע כ"י"ג ורמב"ם (שהשמיטו את קולת הרשיבין) - אין להתיר לאבל לעשות מלאכה בעצמו אף כשא"א שתעשה ע"י אחרים.</p> <p>ח - לענין הלכה כיון שהרב רבינו מאיר מסכים לדעת הר"ף והרמב"ם הכי נקטינן. וכן משמע מהשו"ע - מזה שלא הביא את ההיתר של רשב"ג, (וכ"כ בחיים וחסד (פ"י"ב סי' ג) - דלספרדים יש להחמיר).</p>	<p>ז שו"ע כ"י"ג ורמב"ם (שהשמיטו את קולת הרשיבין) - אין להתיר לאבל לעשות מלאכה בעצמו אף כשא"א שתעשה ע"י אחרים.</p> <p>ח - לענין הלכה כיון שהרב רבינו מאיר מסכים לדעת הר"ף והרמב"ם הכי נקטינן. וכן משמע מהשו"ע - מזה שלא הביא את ההיתר של רשב"ג, (וכ"כ בחיים וחסד (פ"י"ב סי' ג) - דלספרדים יש להחמיר).</p>

המשך הרחבה לסעיף ה

אומן אבל שרבים זקוקים לו ואין שם אומן אלא הוא (כגון ספר, בלוי, נחתום) - האם מותר בעשיית מלאכה? (מו"ק י"ב, שמחות פ"ה ה"י-ה"ז)

רשב"ג ומס' שמחות, הרמב"ן, הראב"ד - מותר לאבל לעשות מלאכה כשרבים זקוקים לו ואין אחר בלעדיו.

[ונחלקו היכן מותר לאבל לעשות את המלאכה: לר"י (ד"ה רובע) - אף שלא בניעא (כיון שצורך רבים הוא). ובשמחות, רמב"ן (עמי סנה) ורא"ש (פ"י"ב סי' ד) - דזקוקא בניעא].

ר"י, רמב"ם, מהר"ם ומרדכי - אסור לאבל לעשות מלאכה אף שרבים זקוקים לו. (וכן משמע מהשו"ע והרמ"א -

שהשמיטו כאן היתר זה (והביא היתר זה רק כפי שפד לענין להורות ת"ת לרבים שזקוקים לו) (גליון מהרשי"א סעי' טו).

⁸ ומי שצריך לשלם לפועליו גם כשאין עובדים - זה נקרא דבר האבד, ומותר לפועליו לעשות מלאכתו בביתו אפי' ביום הראשון ואפי' שהאבל עשיר, שהרי אין לך דבר האבד גדול מזה שמשלם להם בעד כל יום (ע"ע ערוה"ש (ו) וחזו"ע ח"י"ב עמי קמט). שלא לזכור אמת (ח"ו הל' אבלות סי' קסו) - שהחמיר.

⁹ ושם בגמ' יש מחלוקת באיזה דבר הפסד היתרו לאבל לעשות מלאכתו ע"י אחרים: רב יהודה, רמב"ן - אף בהפסד מועט, מותר לעשותו ע"י אחרים. חכמים, רמב"ם, ר"י, רא"ש - דוקא בדבר שיש בו הפסד מרובה, מותר לעשותו ע"י אחרים, וכתב הב"ע (ע"ע שם) - וכן הלכה.

סעיף 10

פרקמטיא שלו, בדבר האבד, שאם לא ימכור יפסיד מהקרן, נמכרת על ידי אחרים; אבל אם לא יפסיד מהקרן, אלא שאם ימכרנה עתה ירויח בה יותר משאם ימכרנה אח"כ, אסור. ומ"מ אם שיירות או ספינות באו, או שהם מבקשים לצאת, ומוכרים בזול או לוקחים ביוקר, מותר למכור ולקנות ע"י אחרים, אפילו שלא לצורך תשמישו, אלא לעשות סחורה להשתכר.

נושאי הסעיף: 1. פרקמטיא בדבר האבד. 2. דין שיירות [הזדמנות לא מצויה (שי"ד י' 10)].

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
<p>1. מה הגדרת דבר האבד שמותר למכור ע"י אחרים? כשמפסיד מהקרן [כגון ירקות ופירות שאם לא ימכרם יתקלקלו ויפסיד מחסרן] - זה דבר האבד, ומותר למכור ע"י אחרים.¹¹</p> <p>במניעת רווח [שעתה יכול להרוויח יותר מאשר ימכור אח"כ] - זה אינו דבר האבד, ואסור למכור ע"י אחרים.¹²</p>	<p>א כתב הרמב"ן (עמי קע"א): דבר שברשותו - נקרא דבר האבד, הנחת [במניעת] ריווח - לא נקרא דבר האבד.</p> <p>ב וגם כשיש דבר האבד לקונה שאינו אבל - מותר לאבל למכור ע"י אחרים, ואפשר שיהיה מותר אף ע"י האבל עצמו למכור [אף שלאבל עצמו זה לא דבר האבד] [פתי"ש ג].</p> <p>ג וכן מוכח ממו"ק י"א/ב - מדין החמרים הגמלים והספנים שאסורים בימי אבלם להשכיר בהמתם/ספינתם, אע"פ שע"י כך נמנע מהם רווח גדול (רמב"ן עמי קט).</p>
<p>2. כשיש שיירות עוברות שמוכרות בזול או קונות ביוקר - מותר בכל עניין למכור ולקנות ע"י אחרים, אף שלא לצורך תשמישו אלא לעשות סחורה ולהשתכר [להרוויח], (ס"כרא"ש).¹</p>	<p>ד ש"ע כרא"ש - מותר בכל עניין למכור ולקנות ע"י אחרים, אף שלא לצורך תשמישו אלא בכדי לעשות סחורה ולהרוויח. [דהירושלמי לא חילק והתיר בכל מקרה שיש שיירות].</p> <p>ה שלא כרמב"ן - דאמנם התיר למכור לשיירות [סחורה שתהיה מוולת לאור מכון], אולם בקנייה מהשיירות חילק: דלצורך מסחר - אסור לקנות אף שימנע ממנו רווח. [כדין ספנים (יא/ג) שאסורים להשכיר ספינות אע"פ שע"י כך ימנע מהם רווח גדול, וזה ששנינו במו"ק י"א - ואין לוקחים עבדים אבנים ובהמה אלא לצורך המועד, דהיינו לא כדי להרוויח ולא להשתכר, ואפילו בשכר הניכר כגון לוקח מהשירא].</p> <p>אך לצורך תשמישו - מותר לקנות דהוי כדבר האבד. [ובזה מיייר הירושלמי כגון שודאי דעתו הייתה לקנות ונודמן לו עכשיו מי שמוכר בזול, והדבר ידוע שאח"כ לא ימצא לו, דזה ודאי דבר האבד הוא אצלו והפסד גמור ומיעוט כיסו אם אתה מונעו עכשיו].</p>

¹⁰ מדוע מותר למכור ולקנות מהשיירות?

ש"ע (ז) - כיון שהוא דבר שאינו מצוי.

שלא כלבוש - שהטעם משום דהוי הפסד מרובה.

¹¹ וכשמפסיד מהקרן וא"א למכור ע"י אחרים: [לשו"ע - אסור לאבל למכור בעצמו, אולם לרמ"א (סע' ה) - במקום הפסד מרובה מותר למכור בעצמו אף בני ימים הראשונים (נחיים וחסד פ"יב סעי' יב, וכ"כ החכמ"א דלקמן בהע' 13).

¹² כ"ס הראב"ד למד מהירושלמי דמניעת רווח - נחשבת להפסד, ומה שהתירו הוא דוקא במקח וממכר מכיון שאין בזה טירחה ולא מלאכה. [אולם ראה לעיל בסעי' ג דק"ל כרמב"ם - דאבל אסור בסתם לישא וליתן בסחורה (אף שנמנע ממנו רווח)].

סימן תג ובו י' סעיפים

דיני המלקט עצמות

סעיף א

המלקט עצמות אביו, או של שאר קרובים שמתאבלים עליהם - מתאבל עליהם כל היום כולו, בכל הדברים הנוהגים באבל, בכפיית המטה ועטיפת הראש ונעילת הסנדל ותשיש המטה ורחיצה וסיכה; ולערב אין מתאבל עליהם, אפילו צרוּרים לו בסדינו. היה עומד ומלקט, וחשכה לו - מותר ביום שלאחריו. לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשכה - כדי שלא יהיה נמצא שלא התאבל על ליקוט עצמות אביו. ואין לננות בליקוט עצמות, רק חל עליו אכלות מיד (טור בשם הרא"ש).

נושא הסעיף: דין אכלות בליקוט עצמות.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מיו"ק חא - המלקט עצמות אביו ואמו, הרי זה מתאבל עליהם כל היום, ולערב אין מתאבל עליהן. ואמר רב חסדא אפילו צרוּרין לו בסדינו [וכן בשמחות פי"ב הי"ד ובירושמי מיו"ק (פי"א הי"ה דף ה"א)].</p> <p>וכתבו הרמב"ן (עמי רמ) והרא"ש (פי"א סי' ט) - דלא דוקא עצמות אביו, אלא על כל הקרובים [שמתאבל עליהם], צריך להתאבל גם ביום ליקוט עצמותיהם בכל הדברים הנוהגים באבל ובקריעה [כלקמן בסעי' ב]. וע"ע בהערה¹.</p> <p>לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשכה - כדי שלא יהיה נמצא שלא התאבל על ליקוט עצמות אביו (שו"ע עפ"י שמחות שם).</p>	<p>1. המלקט עצמות אביו או שאר קרוביו [שמתאבלים עליהם] - מתאבל עליהן כל היום כולו [דלא אמרינן בזה מקצת היום ככולו (בדח"ש ו)] בכל הדברים הנוהגים באבלות כגון כפיית המטה וכו'.^א</p> <p>2. עד מתי מתאבל! מתאבל כל היום, ולערב אין מתאבל עליהם, אפילו צרוּרים לו בסדינו (כתוס').</p> <p>היה עומד ומלקט, וחשכה לו - מותר ביום שלאחריו^ב [שמחות פי"ב הי"ד].</p> <p>3. אין דין אנינות בליקוט עצמות רק חל עליו אכלות מיד [רא"ש, רמ"א, וזו גם דעת השו"ע, מכיון דהרמ"א בא לפרש ולא לחלוק (שלחן נבוח ג, דבי"ט)].</p>
<p>שלא כנמוקי, ושלא כמהר"ם שבהערה 1.</p>	<p>א - אינו ראוי ללקט עצמות אביו, דשמא נחצר כל שהוא מאביו דאסור ליטמא לו (בדלעיל בסוף סי' שעו וכו'ן בדרישה א ושי"א א). כתב פת"ש (א) בשם החת"ס: אם יש קברות ישנות שאינם משתמרים - מצוה לפנותם למקום אחר. טוב שלא להדיע לקרוב על ליקוט עצמות קרוביו - כדי שלא יצטרך להתאבל, דהתורה חסה על ישראל ועל ביטול זמניהם.</p> <p>ארון מת העובר ממקום למקום - האם זה כדון ליקוט עצמות שצריך להתאבל! [לחזו"א (ני"ד סי' ר"ג) והאג"מ (ני"ד ח"א סי' ר"ס) - זה כדון ליקוט עצמות, וצריך להתאבל גם ביום הקבורה, ואף כשהקבורה בארון נאף אם כבר נתג אכלות ביום ליקוט עצמות].</p> <p>חזו"ע (חי' עמי רמ-רמ"ט) וגשה"ח (סוף פכ"ט) - אין לזה דין ליקוט עצמות, וא"צ להתאבל כלל.</p>

המשך הרחבה לסעיף

כהן - אינו ראוי ללקט עצמות אביו, דשמא נחצר כל שהוא מאביו דאסור ליטמא לו (בדלעיל בסוף סי' שעו וכו'ן בדרישה א ושי"א א).

כתב פת"ש (א) בשם החת"ס:

אם יש קברות ישנות שאינם משתמרים - מצוה לפנותם למקום אחר. טוב שלא להדיע לקרוב על ליקוט עצמות קרוביו - כדי שלא יצטרך להתאבל, דהתורה חסה על ישראל ועל ביטול זמניהם.

ארון מת העובר ממקום למקום - האם זה כדון ליקוט עצמות שצריך להתאבל!

[לחזו"א (ני"ד סי' ר"ג) והאג"מ (ני"ד ח"א סי' ר"ס) - זה כדון ליקוט עצמות, וצריך להתאבל גם ביום הקבורה, ואף כשהקבורה בארון נאף אם כבר נתג אכלות ביום ליקוט עצמות].

חזו"ע (חי' עמי רמ-רמ"ט) **וגשה"ח** (סוף פכ"ט) - אין לזה דין ליקוט עצמות, וא"צ להתאבל כלל.

סעיף ב

כל שקורע עליו בשעת מיתתו, קורע עליו בשעת ליקוט עצמות. וכל שאינו מתאחה בשעת מיתתו, אינו מתאחה בשעת ליקוט עצמות.

נושא הסעיף: דין קריעה ואיסור איחוי.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>שמחות פי"ב ה"ג - כל שקורעים עליו בשעת מיתתו [מהקרובים שראוי להתאבל עליהם (סי' שמ סעי' א, סי' שעו סעי' ז)], קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות, כל שאינו מאחה בשעת מיתתו [על אביו ואמו (סי' שמ סעי' טו)], אינו מאחה בשעת ליקוט עצמות. וכן ברמב"ן (עמי רמ) וברא"ש (פי"א סי' ט).</p>	<p>דין קריעה ואיסור איחוי - ראה בהרחבה לסעיף.^א</p>

¹ **איזה דין נוהג ביום ליקוט עצמות?**

נמוקי - אין אכלות כלל ביום ליקוט עצמות אלא רק **אנינות דאסור לאכול קדשים** [מכיון שראויים לאכול בשמחה].
[והושגו עליו חב"י - דאם היה לפוסקים להביא דין זה, כיון דלא נפקא לן מידי בופן הזה, דלית לן קדשים! אלא דאי מתאבל ממש כדלקמן].

מהר"ם (מרושטברג) **ורבינו ירוחם**: **עד הקבורה** - חל עליו **כל דין אנינות** ליאסר בשתיית יין ואכילת בשר (כדלעיל בס' שמא).
ואחר שנקבר - חל עליו **כל דין אכלות** עד הערב.

רא"ש, שו"ע ורמ"א - אין אנינות כלל בליקוט עצמות אלא **מיד חל עליו דין אכלות** [אחר שלקטן ואף קודם שנקברו (טור)] **עד הערב**, וכן דעת הפוסקים **שצריך להתאבל ממש** (כ"י).

סעיף ג

עצמות, אין עומדין עליהם בשורה, אבל אומרים תנחומין לעצמם. ואין מברין עליהם חבר עיר, אבל מברין עליהם בביתו. ואין אומרים עליהם קינה ונהי, אבל אומרים עליהם קילוסין. דהיינו שבו שגל מת, ומשכחין להקב"ה שממית ומחיה (בטור תמצא מבואר).

נושא הסעיף: דברים שאין עושים בליקוט עצמות. (נתייע לעיל סי' שמה סעי' ח וסי' שסא סעי' ה)

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>א. שמחות פי"ב ה"ד – ליקוט עצמות... אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים, אָבָל אומרים עליהן תנחומין לעצמן. אין עולין עליהן חבר עיר אָבָל מברין עליהן בתוך ביתו של אָבָל.</p> <p>והטעם שלא עושים דברים אלו בליקוט עצמות - כדי שלא יתקשה על מתו יותר מדאי [כבסי' שצד], [בדח"ש כא, כג].³</p>	<p>א. אין עומדין עליהם בשורה - אבל אומרים תנחומין לעצמם [בניצני בביתם של האבלים (לבוש, בדח"ש ט)].</p> <p>ב. אין מברין עליהם חבר עיר [ברחובה של עיר (פרישה סי' שנה)] – אבל מברין עליהם בביתו.</p> <p>ג. אין אומרים עליהם קינה ונהי² - אבל אומרים עליהם קילוסין [דהיינו שבו שגל מת, ומשכחין לה' שממית ומחיה (רמ"א)].⁴</p>

סעיף ד

אין מלקטין עצמות אביו במועד, ואין צריך לומר עצמות שאר קרובים.

נושא הסעיף: מוֹעֵד [דהיינו חול המועד].

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>מו"ק ח"א - מתני': ועוד אמר רבי מאיר - מלקט אדם עצמות אביו ואמו [במועד] מפני ששמחה היא לו [שקברו בקברי אבותיו, ולא מצטער במועד (רש"י)]. [רבי יוסי אומר - לא ילקט עצמות במועד - מפני שאָבָל הוא לו...]</p> <p>גמ' - ורמינהי המלקט עצמות אביו ואמו הרי זה מתאבל עליהם כל היום... [וקשיא לרי"מ דאמר מפני שמחה היא לו? (רש"י)], אמר אביי אימא מפני ששמחת הרגל עליו [כלומר הרבה הוא עסק בשמחת הרגל, ואינו מצטער במלקט עצמות אביו ואמו (רש"י)].</p> <p>שו"ע כרבי יוסי והרמב"ם - אין מלקטים במועד. [כיון שכלל בדיניו דבמחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי, הלכה כרבי יוסי (בי"ס)].</p> <p>שלא כרבי מאיר ורמב"ן - מותר ללקט במועד [ואינו מתאבל עליהן מפני ששמחת הרגל עליו]. [והטעם שהרמב"ן פסק כרבי מאיר - כיון שהגמי טורחת ליישב את דברי רבי מאיר, משמע שהלכה כמותו (בי"ס)].</p>	<p>אין מלקטים עצמות [אביו וכל שכן של שאר קרובים] במועד [כרמב"ם], [כדי שלא לעורר עליו את האבל במועד (לבוש)].⁴</p>

סעיף ה

שמע שהיום לקטו עצמות אחד מקרוביו שהוא מתאבל עליהם, אף על פי שלא היה שם, מתאבל עליהם. אכל שמע שגלהו לתלמו, אין מתאכל עליהם (טור בשם הירושלמי).

נושא הסעיף: דין שמועה.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>ירושלמי (פי"א הי"ח) - תני אין שמועה לליקוטי עצמות [דהיינו על ליקוט עצמות - אין דין שמועה קרובה לדעיל בריש סי' תב], אמר רבי חגי והוא ששמע למחר, אבל אם שמע בו ביום יש שמועה לליקוט עצמות.</p> <p>אשה שמת בעלה ונישאת לאחר - אם אחר הנישואים לשני ליקט את עצמות בעלה הראשון, ואפשר דה"ה אפילו במקרה שנתייאשו לקוברו אחר שנישאת לשני [נמעיך הדין הייתה צריכה להתאבל משנתייאשו (כבסי' שניה סעי' ו), מיי"ט] אינה מתאבלת על בעלה הראשון [כיון שנישואים שניים מפקיעים קורבת הראשון לגמרי וממילא אינה ראויה להראות אבילות על בעל הראשון בפני בעלה השני, ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (פתי"ש ג) בשם החת"ס סי' שנה].</p>	<p>האם מתאבל על שמועה של ליקוט עצמות קרוביו [ושצריך להתאבל עליהם?]</p> <p>אם שמע שהיום ליקטו עצמות [אחד מקרוביו] - מתאבל, אע"פ שלא היה שם (שו"ע).⁴</p> <p>אבל שמע שאתמול ליקט - אין מתאבל (רמ"א).⁴</p>

² הקינה - הוא דיבורים של צער ואבל, ונת - הוא יללות כגון הו הו (בדח"ש כג).

³ הקבורה וגילה - עומדין בשורה, ואומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים (טור ריש סי' שעו ושם סעי' ד, שו"ע סי' שג סעי' ה), ואומרים קינה ונהי (נתייע לעיל סי' שדמ סעי' ו).

⁴ ואין שום חיוב להודיע לקרובים - על ליקוט עצמות קרובים בו ביום (חזו"ע ח"ג ענין רמג).

סעיף 1

אין מפרקין את העצמות ולא מפסיקין את הגידים.

נושא הסעיף: העצמות והגידים.

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>שמחות פי"ב ה"ו - אין מפרקין את העצמות, ואין מפסיקין את הגידים, אלא אם כן נתפרקו עצמות מעצמן, ונפסקו הגידין מעצמן.</p>	<p>בליקוט עצמות - אין מפרקין [אין משרקין] את העצמות ולא מפסיקין את הגידים [דגנאי הוא לו למת, אלא קוברן כמו שמצאן (לבוש ובדח"ש כח)].⁵</p>

סעיף 2

ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר; כלה הבשר, אין הצורה ניכרת בעצמות, לפיכך יכול ללקט בידו עצמות אביו ואמו; ואעפ"כ נכון הדבר שלא ילקטם הוא עצמו, מההיא דרבי אליעזר בר צדוק דבסמוך (בסעי' ח).

נושא הסעיף: מומתי מותר ללקט עצמות המת?

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>שמחות פי"ב ה"ז [לפי גי' הרמב"ן והרא"ש] - כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו [שלא יהיו בזויות עליו (בנין יהושע שם)] דברי רבי עקיבא. רבי יוחנן בן נורי אומר: ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר,⁵ כלה הבשר, אין הצורה ניכרת בעצמות [ואין בזה משום ביוז אביו ואמו ומשום הכי מותר ללקטן בידיו (נחלת יעקב שם)].</p> <p>האם מותר ללקט עצמות אביו ואמו? ר"ע - לא ילקט [אלא אחרים ליקטו לו]. רבי יוחנן בן נורי - משכלה הבשר [אין בזה בזיון ו] מותר ללקטם. וכתב הטור - [אע"פ שהלכה כר"ע מחבירין], האם מסתבר וטעמא דרבי יוחנן בן נורי. וכן פסק השו"ע והוסיק דאעפ"כ נכון שלא ילקטם בעצמו [כדלקמן בסעי' ח].</p>	<p>ליקוט עצמות - אינו אלא משיכלה הבשר⁵ [דכל זמן שלא כלה הבשר, הצורה עדיין ניכרת ונגאיי בויון הוא למת שהוא בזוי אז בעיני העוסקים עמו (לבוש)].⁶</p> <p>כלה הבשר, אין הצורה ניכרת בעצמות - לפיכך יכול ללקט בידו עצמות אביו ואמו, ואעפ"כ נכון שלא ילקטם בעצמו.⁷</p>

סעיף ח

מלקט אדם עצמות שני מתים כאחד בראש אפרסקל מכאן, ובראש אפרסקל מכאן, דברי רבי יוחנן בן נורי. ר"א [צ"ל ר"ע]⁶ אומר: סוף אפרסקל להתעכל, וסוף עצמות להתעכל, ונמצאו עצמות שני מתים מתערבים, אלא מלקטין ונותנין כל אחד לעצמו בארון של ארזים. אמר רבי אליעזר בר צדוק: כך אמר לי אבא בשעת מיתתו: מתחלה קברוני בבקעה, ולבסוף לקוט עצמותי ותנם בארזים, ואל תלקטם אתה בידך, שלא יהיו בזויות עליך.

נושא הסעיף: ליקוט עצמות שני מתים [וע"פ לעיל סי' שסב סעי' ט].

הרחבה לסעיף	עיקר הסעיף
<p>שמחות פי"ב ה"ח [לפי גי' הרמב"ן והרא"ש] - מלקט אדם עצמות שני מתים כאחת, ונותן אלו בראש אפרסקין מכאן, ואלו בראש אפרסקין מכאן דברי רבי יוחנן בן נורי. רבי עקיבא אומר סוף אפרסקין להתעכל וסוף עצמות להתעבר, אבל מלקטין [ונותנין בארזים (רמב"ן ורא"ש)]. שם ה"ט - אמר רבי אליעזר בר צדוק, כך אמר לי אבא: בשעת מיתתי קברני תחילה בבקעה [דעיי' כך יתעבל הבשר מחר יותר (בדח"ש לו)], ובסוף לקט עצמי ותנם בגלוסקמא בארזין, ואל תלקוט אתה בידך, וכן עשיתי לו. נכנס יוחנן וליקט ופרס עליהן אפרסקין, נכנסתי וקרעתי עליהם, [ופרשתי עליהן את הסדין], ונתתי עליהם חפירין יבשים [צרוות אדמה (קרבן נטטל טז)] וכשם שעשה [אבא (טור)] לאביו, כך עשיתי לו [ועיי' בפרישה טו].</p>	<p>המלקט עצמות שני מתים - האם מותר להניחם באפרסקל [הוא מין בגד] אחד, או דוקא בארון של ארזים? רבי יוחנן בן נורי - מלקט עצמות שני מתים באפרסקל [= בגד] אחד, ובלבד שמוניח עצמות של כל מת בצד אחר של הבגד. רבי עקיבא - [סוף האפרסקל (=הבגד) והעצמות להתעכל ונמצאו עצמות שני מתים מתערבים, ולכן] מלקטין ונותנין כל אחד לעצמו בארון של ארזים [ועיי' בפרישה יג ובדב"ס כד].⁷ אמר רבי אליעזר בר צדוק - כך אמר לי אבי בשעת מיתתו מתחילה קברוני בבקעה, ולבסוף לקוט עצמותי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידך שלא יהיו בזויות עליך.⁸</p>

⁵ וכתב הש"ך (ב) - דאף [אם ליקטם] כשלא כלה הבשר, דחייב להתאבל כל היום [כדלעיל בסי' שעה סעי' ז].

⁶ שלחן גבוה (יד), דב"ס (כג).

⁷ כתב הפת"ש (סוף סי' א) בשם החת"ס (סי' עג) - דהקפידא של ר"ע היא דוקא שהעצמות לא יתערבו יחד [מפני צער שיהיה להם לעת תחיית המתים... כשמעורבים אלו עם אלו (בדח"ש לו)]. אבל אם העצמות לא יתערבו, אלא יהיו מונחים בגומא אחת עצמות כמה מתים, כל גל בפני עצמו, ליכא קפידא, [וניתי' לסמוך על כך ופרס כשיש חוסר במקומות קבורה]. ומ"מ עדין שיעשו ארון ארוך ובתוכו מחיצה של עפר דק שתבדיל בין עצמות מת אחד למת השני, וטוב יותר שזו תהיה מחיצה של חרס או רעפים שאינו ממנה להתעכל. ויכולים לעשות כמה ארונות זה ע"ג זה, ועיי"ש.

⁸ דאע"פ שמצד הדין מותר ללקט עצמות אביו - מ"מ נכון הדבר שלא ילקטם הן בעצמו [כדלעיל בסעי' ז, בדח"ש לו].

סעיף ט

המלקט עצמות, והמשמר את המת, והמוליך אותם ממקום למקום - פטור מק"ש ומתפלה ומהתפילין, ומכל מצות האמורות בתורה, בין בחול בין בשבת, לא שנא עצמות קרובים לא שנא עצמות רחוקים, בין אם הוא בספינה או בדרך, ואפילו אם הם מלקטים רבים. ואם רצה להחמיר על עצמו, לא יחמיר, מפני כבוד עצמות.

נושא הסעיף: המלקט עצמות - פטור מן המצוות (ע"ע סי' סשה סי' א.)

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
<p>א. המלקט עצמות, ב. משמר המת, ג. המוליך אותם ממקום למקום - פטור מקריאת שמע ומתפלה ומכל מצוות [עשה] האמורות בתורה [שחוטק במצוה פטור מן המצוה לבוש].^א</p> <p>ופטור: א. בין בחול ובין בשבת. ב. בין בעצמות קרובים ובין בעצמות רחוקים. ג. בין בספינה ובין בדרך. ד. אפילו הם מלקטים רבים.^ב</p> <p>ואף אם רצה להחמיר על עצמו - לא יחמיר, מפני כבוד עצמות.</p>	<p>א. שמחות פי"ג ה"א - המלקט עצמות והמשמר עצמות [והמוליך עצמות ממקום למקום (הגר"א)], פטור מקריאת שמע, ומן התפילה, ומן התפילין, ומכל מצוות האמורות בתורה. ואם רצה להחמיר על עצמו, לא יחמיר מפני כבוד עצמות.</p> <p>ב. דוקא מלקטים רבים פטורים - אבל משמרים רבים, זה משמר וזה קורא [ונכחש באו"ח סי' ע"ד, וכאן בש"ד א].</p>

סעיף י

המוליך עצמות ממקום למקום - הרי זה לא יתנם בשק או בדסקיא ויניחם על החמור וירכב עליהם, מפני שנהוג בהם מנהג בזיון; אבל אם מפשילו לאחוריו על החמור - שפיר דמי. ואם היה מתיירא מפני הגנבים והלסטים - מותר. הנהי יתן אל לנו דברים של מיתה; דיספד - יספדוניה; ליקבר - יקברוניה; דיטעון - יטעוניה; לידל - ידלוניה; וגדול השלום שניתן לדאיקום, ששעה שהלדוק נפטר ג' כחות של מלאכים נותנים לו שלום. [הכל בטור והרא"ש וכל בו] (ואומרים: יבא שלום כל הכתוב לחיים קדוש יאמר לו).

בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים (שעיה כה, ח).

נושא הסעיף: המוטלטל עצמות - לא ינהג בהם מנהג בזיון (וע"ע בסי' רפ"ב סי' א.)

עיקר הסעיף	הרחבה לסעיף
<p>המוליך עצמות על החמור [ובשק או בדסקיא]; לא ירכב עליהם - מפני שנהוג בהם בזיון, ואם מתירא מן הגנבים מותר (נמו) [לישב עליהן, כיון ששעה זה לכבודם (ערוה"ש)]. ואם מפשילים לאחוריו על החמור - מותר (רא"ש ברכות שם סי' ז).</p>	<p>א. ברכות יח/א - תנו רבנן: המוליך עצמות ממקום למקום - הרי זה לא יתנם בדסקיא [פרש"י מרצוף גדול מעור]^א ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם, מפני שנהוג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים - מותר, וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה. [וכן בשמחות¹⁰].</p>
<p>רמ"א - והחי יתן אל ליבו ש: מי שספד - יספדו לו, מי שקבר - יקברוהו, מי שטען [נשא לקבורה] - יטעוניהו [נקברוהו (פרשה כא)], דידל - מי שהרים קולו בבכי והספד - כן יעשו בהספדו.^ב</p> <p>גדול השלום שניתן לצדיקים - שבשעה שהצדיק נפטר ג' כחות של מלאכים נותנים לו שלום [כתובות קד/א].^א</p>	<p>ב. מו"ק כח/ב - תניא, היה רבי מאיר אומר: "טוב ללקת א"ל בית א"ל מלקת א"ל בית משה בא"ש הוא סוף כל האדם והחי יתן א"ל לבו" (קהלת ז, ב), דברים של מיתה, דיספד - יספדוניה, דיקבר - יקברוניה, דיטעון - יטעוניה, דידל - ידלוניה... [דלואי - ילווניה (כתובות ע"א)].</p> <p>וכתב הטור (ע"י הספרי זוטא נשא פסקא כו) - היה רבי מאיר אומר גדול השלום, שלא ברא הקב"ה מדה יפה מן השלום שנתנה לצדיקים, שבשעה שנופטר האדם מן העולם שלש כחות של מלאכי השרת מקדימין אותו בשלום, הראשונה אומרת "יבוא שלום" [ישעיה נ, א] השנייה אומרת "ינחחו על משפחותם" (שם) השלישית אומרת "הלך נכחו" (שם) ולא דיין לצדיקים שמתתן בידי הכבוד שנאמר "קבדו ה' יאספג" (שם נח, ח) אלא שמקלסין לפניו יבוא שלום יבוא שלום.</p>

סיכום נושאי סי' תג

סע' א-ה - דינים הנוהגים ביום ליקוט עצמות [אבלות, קריעה, איסור איחוי, תנחומים, הבראה, קילוסין].

סע' ו-י - ליקוט העצמות דרך כבוד, ושלא ינהג בהם מנהג בזיון.

⁹ **ובפסחים יג/א פרש"י דסקיא** - שני שקים [היינו המחבורים לאוכף, שק אחד מצד זה של החמור ושק השני מצד השני (ערוה"ש טו)].

¹⁰ **שמחות פי"ג ה"ב - המעביר עצמות** וכתב הקדוש ממקום למקום, לא יניחם לא בקרון ולא בספינה ולא על גבי בהמה ולא ישב עליהן (ובנוסחת הגר"א איתא "וישבי" תחת "ולא ישבי"), ואם בשביל הניית עצמות (הגר"א) או שיגבור את המכס מאנסים, הרי זה מותר.

סיכום ההבדלים בדין אבילות בין איש לאשה (ובדין קריעה – ראה לעיל בסוף סי' שמ)

אשה	איש	
כורכת ומקשרת האיש	אינו כורך ומקשר האשה <small>[שפא ירהר בה]</small>	א) מי מותר לכרוך תכריכים למת? (סי' שג סעי' ג) [וכיוצא בו לענין חולי מעיים (סי' שלה סעי' ז)]
מותר לאשה אחת ושני אנשים לקבור יחד [כיון שהאחד בוש מחברו, רש"י]	אסור לאיש אחד ושתי נשים לקבור יחד כיון שדעתן קלה ושתייהן נורחות להתפתות. [ואולם אפשר להקל כאשר הם קרובים למת (מכיון שאין היצר הרע מינרי בעת צרה), או כשביה"ק סמוך לעיר (בי"ל)].	ב) מתי יש איסור יחוד בקבורה? (סי' שג סעי' ז)
קבורת אשה קודמת לקבורת איש <small>[מפני שקרובה להתנוול בכך ששופעת זיבה, ואם המת היה תיח - עיי"ש]</small>		ג) קבורת מי קודמת? (סי' שג סעי' א)
אין מניחים ברחוב <small>[מפני הכבוד שקרובה לניול (טור)]</small>	מניחים	ד) מהו להניח את המיטה ברחוב [לצורך הספד] (סי' שנה סעי' א)
אין עולים בחבר עיר על אשה <small>[לש"ז (ב) - מכונה שאין כבוד לחכם שכל העיר נוהגין ע"פ ציווי (בתורה), ללוותה לקבורה. והפס"ז (א) - הוסיף שאין עומדים במנוה (היינו בציבור/ברב עם) ברחובה של עיר על אשה, אבל ללוותה מפיטא דאין חילוק בין איש לאשה].</small>	חבר עיר עולה על איש	ה) מהו לעלות בחבר עיר (סי' שנה רמ"א סעי' א)
נהגו שאין הנשים יוצאות [להלוויה] אלא לאחר המטה, ואין לשנות. <small>[בכדי שלא יסתכלו הגברים בנשים]</small>	אנשים יוצאים לפני ואחרי המיטה.	ו) האם יכולים בהלוויה ללכת לפני המיטה? (סי' שג סעי' א)
יש למנוע מנשים לצאת לביה"ק <small>[בין אחר המטה ובין לפני המטה, רעק"א]</small>	יוצא לביה"ק	ז) מהו לצאת לביה"ק? (סי' שג סעי' ב)
על אשה ותינוק - נהגו להקל <small>[וא"צ להתבטל מת"ת, כל שיש עשרה שמתעסקים עמם]</small>	על איש - תלוי אם למד, או לימד לאחרים, עיי"ש.	ח) עד כמה מבטלים ת"ת בהלוויה? (סי' שסא סעי' א)
לכהנת [פי' אשת כהן ובת כהן] - מותר	לכהן - אסור	ט) האם מותר להיטמא למת, שאינו מז' קרובים? (סי' שג סעי' ב)
אשה אבלה - אין לאנשים להברותה, אֶבֶל נשים מברין אותה	איש אבל - אנשים מברים אותו <small>[האם מותר לנשים להברות איש? ל"לשלוש גבוה, צ"א, חז"ע - אסור. לנשמה"ת - מותר].</small>	י) למי מותר להביא סעודת הבראה? (סי' שג סעי' ב)
תוך ז' - אינה טובלת. מהו לרחוץ באותו מקום [לצורך עשיית הפסק טהרה]? לרמ"א (סעי' ה): תוך ז' - אסורה, אך אחר ז' - מותרת (ועיי"ש). למשאת בנימין (סי' ה) - אף תוך ז' מותרת לרחוץ באותו מקום ובין ירכותיה, אף בחמין וללבוש בגדים לבנים.	ש"ע - ז' ימים. רמ"א - נהגו 30 יום, ועיי"ש.	יא) איסור רחצה (סי' שפא)
אשת איש - מותרת אחר ז'. כלה, בוגרת, קטנה - מותרת תוך ז'.	איש, אשה שאינה אשת איש, נערה - אסורים 30 יום (פרישה ו, ש"ד ד)	יב) איסור כיחול ופירקוס (סי' שפא סעי' ו)
ש"ע - מותרת להסתפר אחר ז'. רמ"א - אסורה להסתפר כל ל'.	על כל המתים - לאחר 30 יום. על אביו ואמו - לאחר 30 יום + גערה, ועיי"ש ברמ"א.	יג) מתי מותר בתספורת? (סי' שצ סעי' ד-ה)
מותרת להסתרק תוך ז'	לבוש וט"ז (ב) - מותר תוך ז'. או"ז - אסור 30 יום.	יד) מתי מותר להסתרק? (סי' שצ סעי' ו)
אם צריכה לטבול - מותרת ליטול ציפורניה תוך 30 <small>[לש"ז (ד) - עיי' גויה, ולפ"ז (ג) - אף לאבלה עצמה מותר [כך המנהג (נערו"ש) ו, שריג (כג) וחזו"ט]]</small>	30 יום	טו) איסור נטילת ציפורנים בכלי (סי' שצ סעי' ז)
מת בעלה - אסורה להינשא ג' חודשים <small>(טור) [משום הבחנה בין זרע בעל א' לבעל ב']</small>	אם מתה אשתו - נושא אחרת לאחר ג' רגלים, [אאיכ לא קיים מצוות פרוין, או שיש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישמענו, שהקלו, עיי"ש].	טז) מתה אשתו/מת בעלה - מתי מותר להינשא? (סי' שצ סעי' ג) <small>[ברם במתו שאר קרובים ואפי' אביו ואמו - מותר לאחר ל' (שם סעי' א, ועיי"ש בדברינו בסוף הסימן)]</small>

¹ ובדין אשת איש - ראה בדברינו לעיל בסוף סי' שפט דתלכו ע"ה הרא"ש והר"י, ומהרמב"ן - האם דין 30 של גיהוץ ותספורת נוהג באשת איש.

סיכום ההבדלים בדין אבילות על אביו ואמו לשאר קרובים [ובדין קריעה – ראה לעיל בסוף סי' שמי]

על אביו ואמו	על שאר קרובים	
מנהג ירושלים שכל יוצאי ירכו אינם יוצאים אחר מיטת אביהם אולם רשאים ללכת אחר מיטת אמם.	הולכים אחר המיטה	א) מהו ללכת אחר המיטה? (חזו"ע ח"א עמ' דש, גשו"ח ח"א פ"ב סעי' ג). [הטעם הוא עפ"י הקבלה – הובא בדבריו בסי' שסא סוף סעי' א].
חייב לחלוץ כתף [ולרמ"א סעי' זי – בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף ככל].	רשאי לחלוץ כתף	ב) חליצת כתף (סי' שם סעי' טז)
אם מתו אבי החתן או אם הכלה [ואין מי שיטרח] + יש הפסד [הסעודה או התמרוקים] – יכניסו את המת לחדר [דא לא חלה האבלות (ש"ך ב)] ויערכו תחילה חופה זו ימי משתה.	[כשמתו שאר קרובים ואף אם החתן או אבי הכלה] תחילה יקברו את המת וינהגו ז' ימי אבל ואח"כ חופה זו ימי משתה	ג) חתן וכלה שמת קרובם, האם יש היתר להקדים את החופה זו ימי המשתה, ולדחות את ימי האבל (סי' שם, ועיי"ש)? [ובדין זמנו: עיי"ש [בבב"ק, ח"ב, ובמקלים]
באביו ואמו [נחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה] – הממחר להוציאם הי"ז מגונה, אא"כ היה ע"ש או עיו"ט או גשמים מזלפים על מיטתם [דהממחר הי"ז משובח (חזו"ע ח"א עמ' ש)].	בשאר המתים – הרי זה משובח [לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל עליהם הרבה (ש"ך א)]	ד) מהו למחר בהוצאת המיטה? (מ"ק כב"א, סי' שנו סעי' ב)
אסור להיקבר בו עולמית, משום כבוד אביו ואמו.	מותר	ה) החוצב קבר לקרובו, וקברו במקום אחר האם מותר להיקבר בו? (סי' שסד סעי' ז, ובדה"ש שם).
חובה לומר קדיש [י"ב חודש], אך נהגו י"א חודש [שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשעים י"ב חודש], [מנהג הספרדים – להפסיק שבוע בחודש הי"ב, עיי"ש].	אין חובה אך יש שנהגו, והולכין בכל זה אחר המנהג. ועיי"ש בהע"י	ו) אמירת קדיש [רמ"א סי' שש סעי' ד] ועיי"ש בדין הקדימה בקדיש]
חייב למעט	רשאי למעט	ז) האם חייב למעט בעסק סחורה המותרת לו [כגון למכור דבר האבד ע"י אחרים (סי' שפ סעי' כז)], ועיי"ש בדברי ב"ק הבית והחזו"ע]
30 יום + גערה		ח) אסור לצאת לסחורה בשיירא גדולה למקום רחוק, ששמחים הרבה בדרך [סי' שפ סעי' כה]. [ולערוה"ש (ג) – האידיא לא שייך דין זה].
י"ב חודש [וח"ה דמנחמים אותו י"ב חודש (שם סעי' ב)].		ט) אין לשאול בשלום האבל (סי' שפה סעי' א)
י"ב חודש		י) אסור לשלוח מנות לאבל [רמ"א סי' שפה סעי' ג], [ועיי"ש [שהמניא והחזו"ע – הקלו בפרקים]
נהגו י"ב חודש ³	30 יום	יא) איסור לבישת בגד חדש [רמ"א סי' שפ סעי' ג] [ולדב"ס (מה) – כוונת הרמ"א אף לבגדי שבת, ועיי"ש], [ואולם [לשניע – ראה הע"י]
30 יום + רגל + גערה [בפתי"ש ד שם, ולשו"ת תשובה מאהבה – די ב-2 תנאים: 30 יום + גערה].		יב) איסור לבישת בגד מגוהץ [לח"ס – לבן + חדש + מגוהץ] (סי' שפ סעי' ה)
30 יום + גערה [ועיי"ש [ברמ"א]].		יג) איסור תספורת (סי' שצ סעי' ד)
י"ב חודש [ועיי"ש בדין סעודת מצוה שיש/שאין בה שמחה].		יד) איסור כניסה לבית המשתה (סי' שצא סעי' ב)
אסור כל י"ב חודש	מותר לאחר ז'	טו) מהו להיכנס לסעודת מריעות שחייב לפורעה מיד? (סי' שצא סעי' ב)
נהגו כל י"ב חודש	נהגו כל 30	טז) לשנות מקומו בביהכ"ס [לשו"ע סי' שצא סעי' ב – בשבוע ג' חוזר למקומו, [ולרמ"א]:
ביום האחרון של י"ב חודש – לתה"ד ושו"ע (סי' שצא סעי' ג) – לא אומרים מקצה"כ, [ולדב"ז – אומרים].	ביום ז' וביום ה-30 [אף על אביו ואמן] – אומרים מקצה"כ (סי' שצא סעי' א).	יז) האם אומרים מקצת היום ככולו, ביום האחרון של האבלות? (סי' שצא)

המשך בעמ' הבא:

² כתב צרור החיים (פתי"ו סעי' רע"ג) – נהגו שאומר קדיש על אחיו שנפטר במשך 30 יום, גם כשבני הנפטר אומרים קדיש. ואם המת לא הניח בנים – אביו אומר קדיש במשך שנה, ואם אין לו אב, אומר אחיו או קרוב אחר (שם סעי' רסה, ועיי"ש בגשו"ח פ"ל, ת, סי' ה-ז).

³ אולם [לשו"ע שם] – לאחר השבעה מותר ללבוש בגדים חדשים, ולחזו"ע [ח"ב עמ' שט] – כעת הקלו [הספרדים] לאחר השבעה ללבוש בגד חדש אף לנן ומגוהץ [וכ"ש צבונתי], ואף כשאבל על אביו ואמו, משום שסמכו על מה שאמרו "גיהוץ שלנו ככיבוש שלהם" [למזן סעי' ח], דיאנו אסור אלא בתוך שבועה. [ואולם [לחיים וחסד (פתי"ו סעי' ז) – בעת ג' הספרדים נהגו להחמיר שלא ללבוש בגד חדש [אף שאינו לבן] תוך שלשים יום, עיי"ש בדבריו לעיל בסימן שפ"ט סעי' ג].

על אביו ואמו	על שאר קרובים	
אף שבטלה ממנו גזרת ז' ו-30, מ"מ לא בטלו ממנו דינים התלוים ב-30 ונערה [דהיינו גיהוץ ותספורת], ודיני י"ב חודש.	גזרת ז' ול' - בטלה ממנו [דהיינו אם נהג אבלות שעה לפני הרגל - בטלה ממנו גזרת ז', ואם נהג אבלות ז' ימים קודם הרגל - בטלה ממנו גזרת ל'] [אף על אביו ואמו (כבסיי שצב סעי' א)]	יח) אבל שפגע בו הרגל - האם בטלה ממנו האבלות? [שו"ע ס"י שצט' סעי' א, ג-ד, ורמ"א ס"י שצ' סעי' ד, ושם בדה"ש כו] (ס"י תב סעי' א)
אף שבטלה ממנו גזרת ז' ו-30, מ"מ לא בטלו ממנו דינים התלוים ב-30 ונערה [דהיינו גיהוץ ותספורת], ודיני י"ב חודש, [וחייב בקריעה (שם סעי' ד)].	נוהג שעה אחת אבלות וזיו, ובטלה ממנו גזרת ז' ו-30, [ואינו חייב בקריעה (שם סעי' ד)].	יט) כששמע על מות קרובו לאחר 30 יום, דהוי שמועה רחוקה (ס"י תב סעי' א)
לרמ"א - אין לאכול בסעודה [של תחנה (פתי"ש ס"י שצא ס"יק ח)] בליל יארצייט של אביו ואמו. לבוש - לא ראיתי שנוהגים לאסור. ערוה"ש וחזו"ע - מחמירים רק ביארצייט הראשון ולא יותר.	מותר	כ) מהו לאכול בסעודה בליל היארצייט? (רמ"א ס"י שצא סעי' ג, וס"י תב סעי' יב)
מצווה להתענות	א"צ להתענות	כא) להתענות ביום היארצייט (רמ"א ס"י שנו' סעי' ד וס"י תב סעי' יב, שו"ע או"ח ס"י תקס"ח סעי' ח)
נכון הדבר שלא ילקטם בעצמו	מותר	כב) האם מותר ללקט עצמות קרובו בעצמו? (ס"י תג סעי' ז)
אולם כהן לא רשאי ללקטם [דשמו נחסר מהמת כל שהוא, דאסור להיטמא לו (שי"ך א)]		

מתי אומרים הלכה כדברי המקל באבל [=הכדהמ"ב]?

[מבוסס בעיקר על מאמרו של הגר"ש פנחס שליטי"א בהקדמה לספרו חיים וחסד]

מו"ק יח/א – אמר שמואל הלכה כדברי המקל באבל [ואפילו ביחיד כנגד רבים (עירובין מו/א)], [וכן במו"ק יט/ב, כא, כב/א, כר/ב, בכורות מט/א, חולין נא].
העולה מהרא"ש (מו"ק פ"ג סי' לב) – כל שמצד הדין יש להקל באבלות, אינו רשאי להחמיר, דחומר דאתי לידי קולא היא שנוהג בשבת דברים שבצינעה, ומבטל דברי תורה כל שבעה, ותפילין ביום הראשון. וכ"כ הט"ז (סי' שצו ס"ק ב) בשם מהר"ם מינץ (סי' צה), והשדי חמד (מערכת ה כלל ה) בשם אחרונים רבים, ע"ש.

א. באבלות דאורייתא:

תוס' (עירובין מו/א ד"ה דאמר) כה"ג - אפילו באבלות יום ראשון שהיא מדאורייתא, אמרינן הכדהמ"ב (ועי' בשד"ח כללים מערכת ה אות ט).

רמב"ן (עמי ר"א) – רק באבלות דרבנן, נאמר הכלל של הכדהמ"ב, אבל באבלות דאורייתא לא מקילים.

ב. במחלוקת תנאים – מוסכם שאומרים הכדהמ"ב (אף לתוס' שלקמן).

ג. במחלוקת אמוראים:

תוס' (מו"ק כד/א ד"ה הכי) – במחלוקת אמוראים לא אומרים הכדהמ"ב.

מרדכי (מו"ק ה' אבילות ס"י תתפ) – אף במחלוקת אמוראים אומרים הכדהמ"ב.

ד. במחלוקת הפוסקים:

ברכ"י (סי' שצו אות ג) בשם רה"פ – גם במחלוקת הפוסקים (ואף האחרונים (שו"ת גינת ורדים וי"ד כלל ה סי' ט) אומרים הכדהמ"ב.

הרדב"ז (בשו"ת ח"ג ס"י תקנח) ומהריט"ץ (בשו"ת ס"י עח) – במחלוקת הפוסקים לא אומרים הכדהמ"ב.

ה. כשיש מחלוקת בין קמאי לבתראי:

ספר טוב טעם (מהר"ד תליתאה ח"י"ב סי' רג) – אמרינן הכדהמ"ב אף כשזה קמאי נגד בתראי [כדמשמע מהב"י סי' שצו סעי' ג].

עקרי הד"ט (הל' אבילות ס"י לו אות ב) – מה שאומרים הכדהמ"ב ואף בפוסקים, היינו דווקא בצירוף הכלל דהלכה כבתראי,

אולם אין לומר הכדהמ"ב כשזה קמאי כנגד בתראי המחמירים, מכיון שקי"ל הלכה כבתראי.

ו. כשיש פוסק יחיד נגד רבים:

גינת ורדים (וי"ד כלל ה סי' ט-י) – אפ"ה אומרים הכדהמ"ב [דאלי"ה לא גרע משל סופרים שהלך אחר המקל].

בית דוד (וי"ד ס"י קצח) – לא אומרים הכדהמ"ב.

ז. בסברא הדחיה מן הפוסקים (עיין ביד מלאכי אות קפח)

שו"ת בית דוד (וי"ד ס"י קצח) – לא אומרים הכדהמ"ב (נדחה את שו"ת כרם שלמה).

שלא נשוי"ת כרם שלמה (סי' כח) – דלשיטתו אף בסברא הדחיה מכל הפוסקים אומרים הכדהמ"ב.

ח. נגד השו"ע:

החיד"א – אין לומר הכדהמ"ב במקום שהשו"ע החמיר.¹ [אולם כאשר אין דעת השו"ע ברורה – אמרינן הכדהמ"ב (שו"ת ברכה וי"ד סי' שעד אות ב)].

שו"ת דבר משה (אמרילינו וי"ד סי' ט) – אומרים הכדהמ"ב אף במקום שהשו"ע החמיר.

ט. כתבו כמה אחרונים – דבכל מקום שיש פלוגתא בשו"ע ינהג לאסור ג' ימים ראשונים ולהתיר אחר כך (בית לחם יהודה סי' שפ, דב"ס בקיצור פרק ע סעי' כד).

י. במקום שיש מנהג ברור לאסור – אין לומר הכדהמ"ב (חיד"א).

¹ וכתב הדב"ס (בקיצור פרק ע סעי' יג) – [דלפי דברי החיד"א] ה"ה דלאשכנזים, אין לומר הלכה כמקל כנגד הרמ"א.

יא. **באונן** [נהיינו שקרובו לא נקבר]:

רא"ש (פ"ג ס"י ז), **דבר משה** (ח"א י"ד ס"י ע) – באונן לא אמרינן הלכה כמקל.

רבינו יונה, **משמרת שלום** (הל' משמות מערכת ה אות כה) – אף באונן אמרינן הלכה כמקל.

יב. **בהלכות קריעה**:

מו"ק כו/ב – [מקשה הגמ'] והאמר שמואל: הלכה כדברי המיקל באבל! [ומתרתת הגמ'] אבילות לחוד, קריעה לחוד.

תוס' (מו"ק כ"ב ד"ה אחד), **נמוק"י** (ט"ז) – [מגמ' זו משמע שקריעה חמורה יותר מדיני אבילות], ובקריעה לית ביה האי כלא דהלכה כדברי המקל [מכיון שהקריעה היא קודם שתחול האבילות, ואינה בכלל אבילות (נמוק"י), ולראב"ד – מחמירים בקריעה מכיון שהיא מדאורייתא (ריטבי"א מו"ק כ"א)].

תוס' הרב (בתפוס' שם), **ב"ח** (ס"ה ש"מ ס"ע יא) – אף בקריעה פסקינן הלכה כדברי המקל.

יג. **האם מקלים אף בתלמיד** (רא"ש) **כנגד רבו** (מח"ר"ם מרומנוב):

ב"י (ס"ה ש"צ ס"ג) – **אפ"ה אמרינן הכדהמ"ב** [מכיון שקיי"ל דהלכה כבתראי, וקיי"ל הלכה כדברי המקל באבל, לכן נקטינן להקל].

ב"ח (שם) – אע"פ שהכדהמ"ב, היינו דוקא בשכנגדו חלוק עליו, אבל לא כנגד רבו, דפשיטא דשומעין לרב בין להקל ובין להחמיר, [...] אפילו נחלקו בסברא, כל שכן כשהרב מורה כמו שהיה מקובל מרביתו והתלמיד נחלק עליו מסברתו וראייתו, דאין שומעין לתלמיד".

יד. **בדבר שהוא בקום עשה** (דברי סופרים [בקיצור פרק ע"ט"ק כג], זכרון יצחק ע"מ ש"א):

דב"ס – משמע מהפוסקים דאף בקום עשה אמרינן הכדהמ"ב [וכן משמע מהגמ' במו"ק י"ג] שנקטה להקל להתרחץ בקום עשה ביום השביעי].

דלא כשו"ת לב חיים (לרב פאלגי ח"י"ב ס"י קכד) – דבקום עשה, לא אמרינן הכדהמ"ב, אלא רק שב ואל תעשה עדיף.

טו. **כשהמחלוקת על דבר אחר ויש לזה נפק"מ לדיני אבילות**:

גינת ורדים (כלל ה"ה ז) – בזה לא אמרינן הכדהמ"ב, ורק כשהמח' באופן ישיר על הלכות אבילות אמרינן הכדהמ"ב.

בשמים ראש (ס"ה שפה) – הכדהמ"ב, אף שהמחלוקת לא עוסקת ישירות בהלכות אבילות.²

טז. **כשיש תרתי דסתרי**:

הגר"מ סולובייצ'יק – קי"ל שהכדהמ"ב, אפילו בתרתי דסתרי (ודגומא לכך ראה בעיקרי השולחן ס"י שעה בהרחבה לס"ע ב).

דב"ס (בקיצור פרק ע"ט"ק כ"א) – באבל מותר לעשות כקולי דמר ודמר, שאם פעמים הוא קולא למר ולפעמים הוא קולא למר,

עושים תמיד קולא, אבל לעשות בשעה אחת כקולא דתרויהו, אסור (ועי' בדב"ס ס"י ש"ח בעמק דבר ס"יק כו).

יז. **כתב הפת"ש** (ס"ה שמה ס"יק א) **בשם החת"ס** (ח"י"ב י"ד ס"י שכו) – אף שהכדהמ"ב, מ"מ לענין פגם משפחה אין הלכה כמקל בכבוד

בני אברהם יצחק ויעקב. [מייירי באדם שאיבד עצמו לדעת שהדין הוא שלא מתאבלים עליו, מ"מ כשיש משפחה נכבדת שיהיה להם לבו ולכלימה עולמית שאחד מהם קלקל מעשיו, יכול המורה להורות לקרובים להתאבל כדעת הרמב"ן והטור, ואף שהרמב"ם והשו"ע הקלו שלא להתאבל על המאכל"ד (והלכה כדברי המקל באבל), מ"מ אין הלכה כמקל בכבוד בני אברהם יצחק ויעקב].

יח. **כתב הדב"ס** (בקיצור פרק ע"ט"ק יא) – לא אמרינן הכדהמ"ב אלא כשהמקל הוא מגדולי הפוסקים שיש לו בקיאות נוראה בתלמוד

בבלי וירושלמי וכו' וידיעה נכונה בדברי גדולי הפוסקים וכו' ויודע דרכי העיון לשאוב יסודות התלמוד בפרטיו ממקומות המפורזים להבין ולהורות כדין... אבל כל שאינו במדרגה זו לא נאמר בזה הכלל הכדהמ"ב.

² **ברם אחרונים רבים** – כינו את הספר **בשמים** ראש"ש בשם **כזבי** הראש"ש, שהוא מזוייף ואין לסמוך עליו (ועי' בדבריו בס"י שמה בהרחבה לס"ע ב בח"ע שוליים).

ושנתם

הלכות ביקו"ח ואבלות
ובו נושאי הסימונים,
והנושאים העיקריים
והמשניים שבכל סעיף
ודינם,
לשינון וחזרה בעל פה,
שיהיו מחודדים בפוך

מעלת החזרה על הנלמד באמצעות "ושנתם"

חז"ל למדונו **שהצלחה בלימוד** תלויה במספר גורמים, כפי שהובא בגמ' (תענית ח"א) "ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל, בשביל משנתו שאינה **סדורה** עליו... מאי תקנתיה? ירבה בישיבה", ופירש רש"י "שקשה הוא לו מרוב קושיות, בשביל משנתו שאינה **סדורה** לו ואינו זוכר מה כתיב בה... [ותקנה לך היא] **שיסדירו** בני הישיבה משנתם". ועוד בגמ' (קידושין ל"א) "**ושנתם** - שיהו דברי תורה מחודדים בפיו, שאם ישאל לך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד".¹ וחשיבות גדולה לחזרה על לימודו, שכן "לימוד ללא חזרה - כזריעה ללא קצירה" (סנהדרין צ"טא), "ואינו דומה שונה פרקו (החזיר על לימודו) 100 פעמים לשונה פרקו 101 [פעמים]" (חגיגה ט"ז).² וע"י כך יוכל לזכות ל"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (בבא בתרא מ"ב וע"ש במהר"ש"א לבי מעלת כתיבת הנלמד). ושמעתי שהגר"ע יוסף אמר: "יכל מה שאני **זוכר**, זה בזכות מה שאני **חוזר**".

ברם לא מעט מהלומדים יש להם **אכזבה** הנובעת משכחת הלימוד וזאת בשל ריבוי הפרטים ו"תפסת מרובה - לא תפסת, תפסת מועט - תפסת" (יומא מ"א), ופעמים שהלומד אינו מוצא את ידיו ואת רגליו, ועל כן **חשוב** ובפרט בלימוד ההלכה (שיש בו ריבוי של פרטים) **להתמקד בעיקרי הדברים**, כעין מה שאמרו חז"ל "לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה" (פסחים מ"ג), וידועה המליצה על הפסוק "ויאמר [בועז] **לקוצרים** ה' עמכם" (רות ב"ד), לאמור מי שידע לקצר ולהתמקד בעיקר - ה' עמו.

בס"ד זכו ספרי "עיקרי השולחן" לעלות על שולחנם של מלכים "ומאן מלכי רבנן", וזכינו לשמוע מלומדים רבים בארץ ובעולם, על התועלת הגדולה שהייתה להם כשנעזרו בספרי "עיקרי השולחן", ועל הצלחתם לזכור סעיפים רבים וסוגיות סבוכות ולהיבחן על לימודם, מכיון שתלמודם היה בידם.

כמובן, אין הדבר מהווה תחליף ללימוד היסודי - מהמקורות בגמ', ראשונים, אחרונים, טור, ב"י, שו"ע וכו'. לפי ההדרכה המופיעה בתחילת הספר בחלק "מבואות לטור ולב"י". רק לימוד הלימוד היסודי יש להיעזר ב"עיקרי השולחן" [שבו סוכם כל סעיף בצורה מסודרת ומפורטת], ואח"כ לחזור על לימודו בעזרת "ושנתם" - **ובו התמצית העיקרית של כל סעיף**. ולהלן מספר עצות שיוכלו להועיל מאוד ללומדים ובפרט לאלו שרוצים להיבחן על לימודם.

הדרך

- < תחילה חזרה על נושאי הסעיפים (המובאים בתחילת הספר), ואח"כ חזרה באמצעות "ושנתם" - ובו הנושאים העיקריים והמשניים ודינם, המהווים את התמצית העיקרית של כל סעיף.
- < על סיכום זה כדאי לחזור בעל פה, כל יום, לפחות בשבועיים הסמוכים ללמידה הראשונה. אין חזרה זו צריכה לעכב את ההתקדמות בלימוד, מכיון שחזרה זו צריכה לקחת עד רבע שעה.
- < החזרות יעשו בקול (עירובין נ"ג) ובחברותא ולסירוגין.²
- < רצוי שכל חברותא יקבעו לעצמם תוכנית לימוד ותוכנית לחזרות.³

הישגים

כאמור בס"ד זכינו לראות ברכה גדולה בעמלנו, ומכך שאבנו את הכוחות להשקיע אלפי שעות בהכנתם של ספרי "עיקרי השולחן". להלן מספר דוגמאות להישגים שזכינו להם:

- < שינון בע"פ של נושאי הסעיף בהל' איסור והיתר (=הל' מליחה, ב"י, תעובות) - ב-10 דקות.
- < שינון בע"פ של הל' מליחה [במתכונת של "ושנתם" - הנושאים העיקריים והמשניים שבכל סעיף ודינם] - בשעה ורבע.
- < הל' נדה [במתכונת המפורטת ב"עיקרי השולחן"] - ב-14 שעות - הכוונה לאחד הלומדים אשר הכין תוכנית חזרות על לימודו והגיע לרמה טובה שאפשרה לו לחזור על 30 עמ' תוך שעה, וכך שתוך 14 שעות הקיף 420 עמודים [מ"עיקרי שולחן" הל' נדה לרבות כל הסכומים קפ"ר] ובי"ה הצליח ונבחן על כל לימודו.

נמצא שבדרך לימוד זו יוכלו הלומדים: לשנן היטב, לזכור⁴ ולהיבחן על הנלמד, ובי"ה יקוימו בהם דברי חז"ל: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו" (ביב"מ).

¹ ראה ביאור נפלא לכך בספר כתף רבני חיים מוולוז'ין, סימן נו בהערות ס"ק (למדפס בסידור אשי ישראל).

² יש יתרון עצום לחזרות שנעשות בחברותא, מכיון שכל אחד בודק את חברו. ולכן יקפידו לעשות את החזרה לסירוגין, פעם זה ופעם זה.

³ כלומר כמה זמן מוקדש להתקדמות וכמה זמן לחזרה על מה שנלמד לפני כחודש חודשיים וכן הלאה כמסופר על ר' חייה בר אבא שהיה חוזר על תלמודו כל 30 יום (ברכות לח"ג). והשו"ע כתב בהקדמתו לאו"ח שמטרת חיבורו, כדי שיחזרו על השו"ע כל 30 יום.

⁴ עצות נוספות המועילות לזיכרון - ראה בספר רמזים לשולחן, להרה"ג אהרן אליהו שליט"א, מהדורת תשע"ב, עמ' 378.

סימן של"ה - מתי מבקרין החולה ואיזה חולים מבקרין וכיצד מתפללין עליו**סע' א - מצוות ביקור חולים.**

1. מצווה לבקר את החולה.
2. מתי נכנסים לבקר את החולה? **הקרובים והחברים** - נכנסים מיד.
הרחוקים - אחרי ג' ימים.
אם קפץ עליו החולי - כולם נכנסין מיד.

סע' ב - להרבות בביקור חולים, ובלבד שלא יטריח לו.

1. **אפילו הגדול יבקר את הקטן** - ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו, וכל המוסיף לבקר הרי זה משובה, ובלבד שלא יטריח לו.
2. **האם יכול לבקר חולה שהוא שונאו?**
רמ"א י"א (מהרי"ט) - יכול לבקר חולה שהוא שונאו.
מסקנת הרמ"א - לא יבקר/לא ינחם חולה/אבל שהוא שונאו.

סע' ג - לא ישב במקום גבוה מהחולה.

- אם החולה שוכב על הארץ (רמ"א) - לא ישב המבקר ע"ג מיטה ולא ע"ג כסא ולא ע"ג ספסל** [בכדי שלא יהיה גבוה יותר מהחולה],
אלא מתעטף ויושב לפניו [על הארץ, רמ"א] **משום ששכינה למעלה מראשותיו של החולה (ש"ע).**
אבל כשהחולה שוכב על המיטה - מותר לישב ע"ג כסא וספסל (רמ"א).

סע' ד - בג' שעות ראשונות ואחרונות של היום - אין מבקרין את החולה.

וכל שביקר ולא ביקש רחמים על החולה - לא קיים מצוות ביקור חולים (רמ"א).

סע' ה - באיזה לשון מבקש רחמים על החולה?

- כשמבקש לפני החולה - יכול לבקש בכל לשון.
כשמבקש שלא בפני החולה - יבקש רק בלשון הקודש.
אם מתפללים בציבור - מתפללים בכל לשון שירצו אף שזה לא בפני החולה (בי"ט).

סע' ו - מהו נוסח התפילה על החולה?

- ביום חול** - יכלול אותו בתוך חולי ישראל, ויאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל.
בשבת - אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא.

סע' ז - אומרים לחולה שיתן דעתו על ענייניו.

כגון אם הלוח או הפקיד אצל אחרים וכן להיפך. ואל יפחד מפני זה מהמות.

סע' ח - חולים שאין מבקרים אותם [סימנך רע"מ: חולי: ראש, עין, מעיים].

וכן כל חולה שהדיבור קשה לו - אין מבקרים אותו בפניו, אלא נכנסים בבית החיצון ושואלים ודורשים בו אם צריכין לכבד ולרביץ לפניו וכיוצא בו ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים (רמב"ן עמ"ז).

סע' ט - מבקרים חולי עכו"ם - משום דרכי שלום.**סע' י - 1. חולי מעיים, 2. ילך לחכם, 3. ניחום קודם לביקור"ח.**

1. **בחולי מעיים: האשה** - משמשת את האישה. **האישה** - לא משמש את האשה.
2. **כשיש חולה (רמ"א): א. ילך לחכם** שבעיר שיבקש עליו רחמים.
ב. נהגו לברך את החולה בבית הכנסת, ולקרוא לו שם חדש.
3. ניחום אבלים קודם לביקור חולים (רמב"ם הל' אבל פי"ד, רמ"א).

סימן של"ו - דיני הרופא**סע' א - רשות לרפא.**

1. **רשות** - נתנה התורה רשות לרפא, ומצווה לרפאות (רמב"ן), ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים.
2. **בקב** - לא יתעסק ברפואה אא"כ: א. הוא בקי. ב. ולא יהיה שם רופא גדול ממנו.
3. **תשלומין** - האם רופא שהזיק חייב בתשלומין? **אם רפא שלא ברשות ב"ד - חייב בתשלומין** [אפילו אם הוא רופא בקי].
[אם רפא ברשות ב"ד (והזיק בשוגג) - פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.
ואם הרופא המית ונודע לו ששגג - גולה.

סע' ב - שכר הרופא - האם הרופא ראשי לקבל שכר?

שכר החכמה והלימוד - אסור לו לקבל. **שכר הטורח והבטלה** - מותר לו לקבל.

סע' ג - רופא שהתנה לקבל שכר גבוה - האם תנאו קיים?

אם התנה על מחיר התרופות - אין תנאו קיים ואין לו אלא דמיהם.
אם התנה על שכר חכמת הרפואה - תנאו קיים, וצריך לשלם לרופא אף כשהתנה לקבל שכר גבוה, מכיון שחכמתו מכר לו ואין לכך שיעור בדמים.

סימן של"ז - חולה שמת לו מת

סע' א - חולה [הנוטה למות] שקרובו מת.
אין מודיעין אותו, אין קורעין חלוקו, אין בוכין ואין מספידין בפניו – **שלא ישבר לבו**, ומשתקים את המנחמים בפניו.

סימן של"ח - וידוי החולה וכיצד אומרים לו [התוודה]

סע' א - וידוי - חולה שנטה למות, אומרים לו התוודה.

חול'ה שנטה ל'מות - אומרים לו **התוודה** (שבת לב/א). ועוד אומרים לו הרבה התוודו ולא מתו והרבה שלא התוודו ומתו ובשכר שאתה מתוודה אתה חי (רמב"ן).

ואם אינו יכול להתוודות בפיו - יתוודה בלבו (רמב"ן).

ואם אינו יודע להתוודות - אומרים לו אמור: מיתתי תהא כפרתי על כל עוונתי (רמ"א עפ"י סנהדרין מ"ב).

אך בפני עם הארץ, קטן, נשים - אין אומרים לחולה התוודה ולא את כל הדברים הנ"ל (רמב"ן).

וחול'ה שלא נטה ל'מות - אין אומרים לו התוודה (בי"ח ושי"ד א).

סע' ב - סדר וידוי שכיב מרע.

סדר וידוי שכיב מרע: מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלמה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים **שחטאתי ושפשתתי** לפניך, ותן חלקי בגן עדן, וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים.

רמ"א - ואם רוצה להאריך כוידוי יום כיפור, הרשות בידו (כל ב).

סימן של"ט - דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין [ומה הם הסימנים היפים למת (טור)]

סע' א - דין הגוסס.

הגוסס - הרי הוא כחי לכל דבר, ולכן אסור לעשות לגוסס את מה שרגילים לעשות למת, כי ע"י כך מקרב את מותו. אין מעצימין עיניו עד שתצא נפשו (נשמות ורמב"ן). כל המעמץ את עיני הגוסס עם יציאת הנפש - הרי זה שופך דמים (שבת קמ"ב).

רמ"א:

א. חציבת קבר: אסור לחצוב קבר לגוסס, עד אשר ימות (רבי"ש).

אסור לחצוב קבר ולהשאירו פתוח עד למחר (בלא לקבור בו באותו היום) **מכיון שיש סכנה בדבר** [שימות אחד תוך ששה עשר יום (רבי יהודה החסיד ובי"ס)].

ב. האם מותר למהר את מותו של הגוסס?

לעשות מעשה שימחר את מותו של הגוסס - זה אסור. ולכן אסור לשמוט את הכר והכסת מתחת הגוסס, ולא ייזנו ממקומו, וכן אסור להניח מפתחות בית כנסת מתחת ראש הגוסס בכדי לזרז מותו.

הסרת מונע – מותר, **דהיינו אם יש דבר שמונע את יציאת נשמת הגוסס, מותר להסירו.** כגון אם יש רעש של חוטב עצים שמעכב את יציאת הנפש, מותר להסירו משם, מכיון שאין בזה מעשה כלל.

סע' ב - מי שהיה גוסס ג' ימים - מתאבלים עליו.

מי שאמר לו: ראינו קרובך גוסס היום [זהו (ערוה"ש ח)] שלשה ימים - צריך להתאבל עליו (וידאי כבר מת).

סע' ג - צידוק הדין וקריעה (עיי' לקמן סי' תא סעי' ה).

עם יציאת נשמה: אומרים - צידוק הדין, [וכשמגיעים לתיבות "דיין האמת" שבצידוק הדין] האבל קורע [אולם בימינו יש הבדל בין מנהג האשכנזים לספרדים לגבי זמן הקריעה - ראה לקמן בסי' שמ סעי' א].

סע' ד - לא להניח לבד את הנוטה למות.

הנוטה למות - אין רשאים להיפרד ממנו, כדי שלא תצא נפשו והוא יחיד.

רמ"א - מצווה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה.

סע' ה - מנהג לשפוך כל המים השאובים שבשכונת המת. (וסיכום מקרים שהקלו - עיי' לעיל בעמ' 110).

סימן ש"פ - ענין הקריעה שיעורה ומקומה ועל מי קורעין ובאיזה זמן קורעין

סע' א - חובת הקריעה.

1. **חייב לקרוע - על שבעת קרוביו**, שראוי להתאבל עליהם [והם: אביו, אמו, בנו, בתו, אחיו, אחותו, אשתו/בעלה (סי' שעד סעי' ד)].

2. **קורע מעומד** - ואם קרע מיושב לא יצא, וצריך לחזור ולקרוע מעומד (רמ"א).

3. **זמן הקריעה** (עפ"י דב"ס ח):

מעיקר הדין: תחילת זמן קריעה - בשעת יציאת נשמה כשאומר צידוק הדין ומגיע ל"דיין האמת", קורע (סי' שלט סעי' ג).

סוף זמן קריעה - קודם שיסתום פני המת (בגבר, שי"ד ג, (סמ"ק, ב"י ורמ"א סי' שמ).

בדיעבד - אם לא קרע בזמן החיוב, אינו קורע אלא תוך שבעה, חוץ מעל אביו ואמו שקורע עליהם אף לאחר שבעה, לעולם (שו"ע להלן סעי' יח ובסי' שצו סעי' א).

המנהג בימינו: האשכנזים - קורעים קודם הלויה, והספרדים - לאחר הקבורה.

סע' ב - מקום הקריעה.

ש"ע - מקום הקריעה, בכל מקום בבית הצואר לפניו; אבל אם קרע לאחריו או בשולי הבגד או מן הצדדין, לא יצא.
י"א ברמ"א - שיוצא ידי חובה, אם קורע בשולי הבגד.
אך נהגו: כשקורע על שאר מתים שאינו מתאבל עליהם - מקלים לקרוע בשולי הבגד.
וכשקורע על קרובו שמתאבל עליהם - אינו יוצא בקריעה זו וצריך לקרוע בבית הצואר.

סע' ג - שיעור הקריעה (נע"ע סעי' כא).

1. **שיעור הקריעה: על שאר קרוביו** - טפח. **על אביו ואמו** - עד שילגה את לבו.
2. **הוספה** - כשקורע על מת, ורוצה באותו קרע לקרוע על מת נוסף, כמה מוסיף לקרוע?
אם מת אחד משאר קרוביו: בתוך ז' [ימים למת הראשון] - צריך לקרוע טפח [על שאר קרוביו].
אחר ז' [ימים למת הראשון] - די בתוספת קרע כל שהוא [על שאר קרוביו].
ואם מתו אביו או אמו - אף אחר ז' [ימים למת הראשון] קורע עליהם [קריעה אחרת] **עד שילגה את לבו** (כסעי ט).

סע' ד - קריעה על מת שמת לקרובו (נע"ע לקמן סי' שעד סעי' ו-ז).

1. קורע על מת שמת לקרובו דווקא **בפני** קרובו.
2. קורע על קרובי קרוביו [כמו על בן בנו], וכן על חמיו וחמותו.
3. **אך המנהג היום** - שלא לקרוע ולא להתאבל [לא על קרובי קרוביו ולא על חמיו וחמותו, כדלקמן בסי' שעד סעי' ו] (רמ"א).

סע' ה - 1. העומד בשעת יציאת נשמה. 2. האם מתאבלים [וקורעים] על מומר? (רמ"א)

1. **העומד בשעת יציאת נשמה** [בין של איש בין של אשה] - קורע. **אולם לשלחן גבוה** - היום לא נהגו לקרוע בשעת יציאת נשמה.
ש"ע [במה"ם מרוסנבורג] - אפילו אם **לפעמים** עשה עבירה לתיאבון או שהניח לעשות מצווה בשביל טורח - קורעים עליו.
2. **על מי לא מתאבלים [ולא קורעים]? (רמ"א): א. על מי שרגיל לעשות עבירה** **לש"ד** (ח) - אף לתיאבון, ולשבת יחודה (יא) - כשזה להכעיס.
ב. על מומר לעבודת כוכבים.
ג. על מומר קטן שהמיר עם אביו ואמו.
ד. על הפורשים מדרכי ציבור.
3. **על מי מתאבלים: א. על בניהם של הפורשים מדרכי ציבור.**
ב. על מומר שנהרג בידי גוים (ש"ד ט).

סע' ו - אדם כשר - האם קורעים עליו?

ש"ע **כרמב"ם ורוח"פ** - חייב לקרוע על אדם כשר, והוא שעומד שם בין מיתה לקבורה, ורק ת"ח פטור מלקרוע (רמב"ן).
רמ"א: נהגו להקל כראב"ה - שא"צ לקרוע על אדם כשר [א"י"כ עומד עליו בשעת יציאת נשמה] אבל חייב לבכות ולהתאבל עליו.

סע' ז - קריעה על חכם ות"ח.

1. **הגדרת תלמיד חכם** - ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה.
2. **זמן הקריעה** - קורע אפילו לאחר הקבורה ביום **השמועה** אם הוא תוך 30 יום, ואם לא קרע ביום השמועה קורע בשעת **ההספד** תוך 30 יום. [אך לאחר 30 יום - אין קורעים אפילו בשעת הספד (ש"ד יד)].
3. **מהו שיעור הקריעה שצריך לקרוע על חכם?** (רמב"ם פ"ט)
כל אדם - קורע על חכם עד שמגלה את לבו.
תלמידי חכמים - נהגו לקרוע זה על זה **טפח**, אע"פ שהם שווים ואין אחד מהם מלמד את חברו (נע"ע לקמן סעי' ח).
4. **על איזה חכם קורעים?** **י"א ברמ"ש** - קורע אף על חכם שלא יודע משמעותיו.
רמ"א כרבינו מאיר - קורע רק על רבו או חכם שיודע משמעותיו, [וכן פסק הש"ך (סי"ק טו)].

סע' ח - קריעה על רבו (ודין אינות ואבלות על רבו - לקמן בסי' שעד סעי' י).

1. **על רבו המובהק דהיינו שרוב חכמתו ממנו** - קורע כעל אביו ואמו, ולכן:
א. קורע כל בגדיו עד שמגלה את לבו (רמב"ם), וי"א שקורע רק טפח (רמב"ן).
ב. אין מאחה לעולם.
ג. קורע לעולם, אף בשמועה רחוקה (רמב"ן ומרדכי).
2. **על רבו שאינו מובהק דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו** (ואפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד קטן) - קורע כעל שאר מתים ולכן:
א. קורע רק טפח בבגד העליון (כסעי ט).
ב. קורע רק בשמועה קרובה [תוך 30 יום].
ג. האם מותר לאחות? מהש"ע משמע - מותר לאחות את הקרע [למחרת יום הקריעה, כדין קרע שעל חכם דסעי' יז (בדה"צ)].
י"א ברמ"א - אסור לאחות את הקרע לעולם.
אך מסקנת הרמ"א - להקל [כרבו שאינו מובהק] **כדלקמן**.

3. תלמידי חכמים שיושבים ולומדים ביחד ושואלים ומתריצים זה לזה (רמ"א):

Ⓢ **י"א** (רמב"ו וכן נראה מהרמב"ם) - שדינו כרבו שאינו מובהק, [ולשבת יהודה - מן דעת הבי"ב בסי' רמב (דביס סד)].
Ⓢ **י"א** (רש"י, רא"ש והר"ן) - שדינו כרבו המובהק.

Ⓢ **מסקנת הרמ"א** [נדויים 3-1] - נהגו להקל כ"א [מרדכי], שאין חובה לקרוע אלא על רבו המובהק, אבל חברים הלומדים זה עם זה, או שהאיר עיניו בדבר אחד, אינו אלא חומרא בעלמא, ובמקום שנהגו לקרוע - יקרעו, ובמקום שלא נהגו לקרוע - אין להורות להם שיקרעו.

סע' ט - כמה בגדים קורע, ומה שיעור הקריעה?

על אביו ואמו - קורע כל בגדיו עד שיגלה לבו, ואם לא קרע לא יצא וגוערים בו, וכל זמן שהבגד עליו, קורע אף לאחר 30 יום. על שאר קרובים - די בקריעת טפח בבגד העליון. [וקורע עליהם רק כששמע תוך 30 יום, שזו שמועה קרובה] (סי' שמ סעי' יח, סי' תב סעי' ט).

סע' י - איזה בגד אינו קורע על אביו ואמו?

- א. אף לכתחילה א"צ לקרוע את אפרקסותו (כרמב"ן).
- ב. מעיקר הדין - מהי אפרקסותו שא"צ לקרועה? **דעה א' בשו"ע - בגד תחתון לזיעה הדבוק לבשרו** (הערך).
- דעה ב' בשו"ע - בגד עליון** [לצניעות/לכבוד] (רבינו צרפת).
- ג. לפי המנהג - איזה בגדים נהגו שלא לקרוע על אביו ואמו?
Ⓢ **שו"ע** - לא קורע את הבגד העליון [שנקרא קאפ"ח], [אפילו על אביו ואמו], אך קורע על הוריו את הבגד התחתון [שנקרא קאמיו"ח].
- Ⓢ **רמ"א** - על אביו ואמו לא קורע את הבגד העליון ולא את הבגד התחתון.
ובשאר מתים - קורע את המלבוש העליון שתחת הסרבל.

סע' יא - קריעת אשה.

דין אשה - שווה לאיש לענין חיוב קריעה, אך כשמתו אביה או אמה וצריכה לקרוע את כל בגדיה (שי"ד כב), היא קורעת תחילה את הבגד התחתון ומסובבתו לאחור וחוזרת וקורעת את הבגד העליון.

סע' יב - קריעת שפת הבגד.

על איזה מתים צריך לקרוע את שפת הבגד?

Ⓢ **שו"ע** - רק על אביו ואמו צריך לקרוע את שפת הבגד אך על שאר המתים זו רשות.
Ⓢ **רמ"א** - על כל המתים צריך לקרוע את שפת הבגד, וכן נוהגין.

סע' יג - מקום הקריעה - בפנים או בחוץ? [היכן עומד והיכן אווז בשעת הקריעה?]

השו"ע כרמב"ם:

על אביו ואמו - ע"מ [בפרהסיא] בפני כל אדם ואוחז מחוץ לבגד וקורע.
על כל המתים - קורע בפנים שלא בפני כל אדם, [ואם עומד בחוץ ויש שם בני אדם] מכניס ידו בפנים [תחת חלוקן] וקורע בצינעא.

סע' יד - 1. קריעה ביד. 2. המחליף בגדיו תוך ז' ימי האבל. 3. מהו להחזיר קרעו לאחוריו [בתוך ז']:

1. **האם חייב לקרוע ביד? על שאר מתים - רצה קורע ביד רצה קורע בכלי. על אביו ואמו - קורע ביד.**
2. **המחליף בגדיו בתוך ז' ימי האבל - האם צריך לקרוע את הבגדים שהחליף? על שאר מתים - א"צ לקרוע.**
3. **מהו להחזיר [לסובב] קרעו לאחוריו בתוך ז' ימי האבל? [רמ"א, רבינו ירוחם]: קרע על שאר מתים - מותר. קרע על אביו ואמו - אסור.**

סע' טו - מתי מותר לשלול ולאחות את הקרע?

1. מתי מותר לשלול ולאחות? **על כל המתים:** Ⓢ **שו"ע** - שולל לאחר ז' ימי האבל, ומאחה לאחר 30 יום.
Ⓢ **רמ"א** - יש שנהגו להחמיר לשלול רק לאחר 30 יום.
על אביו ואמו - שולל לאחר 30 יום ואינו מאחה לעולם.
האשה - שוללת לאלתר משום כבודה.
2. חיבור ראש הקריעה במחט - אסור כל זמן שאסור לשלול [רמ"א בשם מהרי"י וי"ט].
3. רמ"א: ואין חילוק אם פגע בהם הרגל או לא.

סע' טז - חליצת כתף.

על כל המתים - רשאי לחלוץ.
על אביו ואמו - חייב לחלוץ כתף, פרט לאדם מכובד שאין זה מכבודו - שא"צ לחלוץ.
זמן החליצה - הוא עד הקבורה (רמב"ם). **רמ"א** (סעי' יז): **בזמן הזה - לא נהגו לחלוץ כתף כלל** (כל בו ורבינו יצחק).

סע' יז - אביו ואמו, נשיא, רבו מובהק וחכם שמתו - אילו דברים נוהג בהם?

על אביו ואמו	על נשיא	על רבו מובהק	על חכם
חליצת כתף			
[ש"ע - חולץ כתף. רמ"א - בזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל [וכן נהגו הספרדים (כח"ח סי' תקסו ס"ק לד)].			
קריעה - היכן אוחז בקריעה?	[עומד בפרהסיא] אוחז מחוץ לבגד וקורע		א"צ לקרוע מבחוץ
איחוי - האם מותר באיחוי?	אסור באיחוי לעולם		
שלילה - מתי מותר בשלילה?	שולל לאחר 30	שולל למחר	[כיון שהחזיר פניו מהמיתה] שולל [מביד טורח]
אבלות - האם מתאבלו?	מתאבל	לא נוהג אבלות	נוהג באבלות מקצת יום אחד [טורח]. לא נוהג אבלות

סע' יח - עד מתי קורע? [כששמע על המיתה לאחר זמן, או מי שלא היה לו חלוק], [וכן בסי' שצו סע' א, ובסי' תב סע' ד].

1. כששמע על המיתה לאחר זמן - עד מתי קורע? **על שאר מתים** - קורע דווקא כששמע תוך 30 יום.
על אביו ואמו - קורע [כל בגדיו, רמ"א] אף ששמע אחר 30 יום.
2. מי שלא היה לו חלוק ונזדמן לו חלוק - עד מתי קורע? **על שאר מתים** - אם נזדמן לו תוך ז' ימים קורע.
על אביו ואמו - קורע [כל בגדיו, רמ"א] לעולם.

סע' יט - קרע שאסור באיחוי - איסור הפיכתו ומכירתו.

- א. קרע שאסור באיחוי - אסור להפוך צד עליון של הבגד הקרוע למטה ולאחיות.
- ב. אפילו הונח בגד קרוע - אסור לו לאחיות, אא"כ נודע לו בפירוש שהקרע מותר באיחוי. לפיכך המוכר צריך להודיע לקונה כשאסור לאחיות את הקרע.
- ג. אסור למכור לגוי - בגד עם קרע שאסור באיחוי.

סע' כ - הקורע [במקום שהיה קרוע ונתפר] רק כשקרע מאיחוי אלכסנדר - יצא.

- הקורע במקום שהיה קרוע ונתפר - האם יצא ידי קריעה?
אם קרע מתוך המלל, מתוך השלל, מתוך הליקוט, מתוך הסולמות - לא יצא.
אבל אם קרע מתוך איחוי אלכסנדר [כלומר מתוך תפירה שווה מלמעלה ונולטת מלמטה] - יצא [כראב"ד].

סע' כא - בגד שקרע בו על מת אחד - כיצד ממשיך לקרוע בו על מת נוסף [שאינו אביו] [ע"ע בסע' ג].

1. מהו שיעור הקריעה על מת נוסף? **כשמת בתוך ז' [לפנת הראשון]** - קורע עוד טפח.
[כשמת אחר ז' [לפנת הראשון] - מוסיף כל שהוא.
[וכן אם מת לו מת שלישי לאחר שישיב ז' על מת שני - די בהוספת קרע כל שהוא.
2. היכן ממשיך לקרוע בבגד על המת הנוסף?
 - א. ממשיך לקרוע עד הטבור.
 - ב. הגיע לטבור, מרחיק ג' אצבעות וקורע.
 - ג. נתמלא מלפניו, מחזירו לאחוריו וקורע מלפניו [שי"ד לב].
 - ד. נתמלא מלמעלה, הופכו למטה [ויעשה בית צוואר ויקרענו, שי"ד לד].
 - ה. נתמלא מכאן ומכאן, נעשה כמי שאין לו חלוק, שאינו קורע [ירושלמי].

סעיפים כב - כג - מתו אביו ובנו, האם יכול באותו קרע להוסיף ולקרוע על המת השני, או שצריך לקרוע קרע בנפרד על אביו וקרע בנפרד על בנו?

1. שני מקרים שצריך קרע בנפרד על אביו:

- א. מת בנו וקרע ואח"כ מת אביו [סעי' כב, כג] - [בין בתוך ז' בין אחר ז'] מרחיק ג' אצבעות וקורע קרע נפרד על אביו [עד שמגלה את לבו].
[מכיון שאין קרע שעל אביו יכול לבוא רק כתוספת על קרע אחר].
- ב. כשמתו אביו ובנו כאחד [סעי' כג] - קורע תחילה קרע נפרד על אביו [עד שמגלה את לבו], ואח"כ מרחיק ג' אצבעות וקורע בנפרד טפח על בנו.

2. המקרים שיכול באותו קרע לקרוע על שני מתים:

- א. מתו שניים משאר קרוביו כאחד או שמע שמועה [קרובה] [סעי' יח] על שניים כאחד - קורע קריעה אחת על שניהם [סעי' כב].
- ב. מת לו קרוב וקרע ואח"כ מת לו עוד קרוב [שאינו אביו או אמו] - יכול להוסיף ולקרוע בקרע הראשון [סעי' כב].
- ג. מת אביו וקרע ואחר ז' מת בנו - יכול להוסיף באותו קרע ולקרוע על בנו [סעי' כב, כג].
- ד. מתו אביו ואמו כאחד - קורע קרע אחד על שניהם [רמב"ן עמי ס"א, סעי' כב].

נושאים נוספים בסעי' כב-כג:

- א. **כל קרע שקרע על בנו** – מותר לאחותו. **אך כל קרע שקרע על אביו או אמן** – אסור לאחותו.
- ב. **הקורע על בנו**: ^(סעי' יב) לשו"ע (יב) – אינו חייב להבדיל את שפת הבגד. ^(ולרמ"א) על כל המתים נוהגים להבדיל שפת הבגד. **אך הקורע על אביו** – חייב לקרוע את שפת הבגד עד שמגיע ללבו (סעי' יב, כג).
- ג. **כל מקרה שצריך לקרוע קרע נפרד** – מרחיק ג' אצבעות מהקרע הראשון וקורע עוד טפח.
- ד. **כל מקרה שניתן להמשיך ולהוסיף על הקרע הראשון, יש לחלק בין: מת תוך ז' – קורע טפח (סעי' כא).**
מת אחר ז' – מוסיף כל שהוא (סעי' כא).

סעי' כד - קרע על אביו ואח"כ נודע לו שאביו חי ובנו הוא המת - האם יצא ידי קריעה? [וכן להפך במקרה שקרע על בנו ואח"כ נודע לו שבנו חי ואביו הוא המת (בי"ז)].

אם תוך כדי דיבור נודע לו שבנו הוא המת – יצא ידי קריעה.

ואם אחרי כדי דיבור נודע לו שבנו הוא המת:

אם אמרו לו **במפורש** שאביו מת וקרע, ואח"כ נודע לו שזה בנו – **לא יצא ידי קריעה.**

ואם אמרו לו **בסתם** שקרבו מת **והוא סבור** שזה אביו וקרע, ואח"כ נודע לו שזה בנו – **יצא ידי קריעה** ^(שו"ע כר"ן, ולא כ"כרמב"ם והטור)

סעי' כה - קרע על חולה שרק אח"כ מת - האם צריך לקרוע שנית?

אם מת תוך כדי דיבור של הקריעה - א"צ לקרוע שנית.

אם מת אחרי כדי דיבור של הקריעה - צריך לקרוע שנית.

סעי' כו - קרע ונהג קצת ימי אבלות, ואח"כ הטעו אותו בדבר תאריך המיתה.

אמרו לו מת אביו וקרע ונהג קצת ימי אבלות - ואח"כ הטעו אותו ואמרו לו שאביו לא מת - והפסיק את אבלותו, ואח"כ אמרו לו שאביו מת כמו שאמרו הראשונים - יצא ידי קריעה וא"צ לחזור ולקרוע שנית ^(כ"כרמב"ם).

סעי' כז - קורעים לקטן שקרבו מת.

סעי' כח - הקורע בשבת - יצא [כיון שבגוף החלוק, אין עבירה].

סעי' כט - הקורע בחלוק גזול - לא יצא [כיון שגוף החלוק בא בעבירה].

סעי' ל - על איזה קטן/תינוק לא קורעים? [ודין אבלות לקמן - הוא עפ"י השי"ע בס"י שעד סעי' ח].

תינוק שז"דא"י כלו חודשי וטי' חודשי עיבור - מתאבלים וקורעים עליו אף שמת ביום שנולד ^(שו"ע סי' שעד סעי' ח, ש"ד מג כאן).

תינוק שיש ש"פ"ק אם כלו חודשי: אם מת ביום ה-31 - מתאבלים וקורעים עליו ^(כבס"י שעד סעי' ח).

אם מת תוך 30 יום ואף ביום ה-30 עצמו: אין מתאבלים ^(בכורות מט"א).

ואין קורעין עליו ^(ובזה שו"ע כ"כרמב"ם).

מסקנה - לא קורעים על תינוק רק בקיום ב' תנאים: א. יש ספק אם כלו לו ט"ו חודשי עיבור. ב. מת בתוך 30 יום, ואף ביום ה-30 עצמו.

סעי' לא - האם קורעים ביו"ט וחול המועד? ^(נ"ע לקמן בס"י ת"א סעי' ב, ובא"ח ס"י תקמו סעי' ח).

ביום טוב - אין קורעין כלל, אף ביו"ט שני של גלויות ואפילו הקרובים של המת ^(וכן לקמן בס"י שצט"ס יג).

אך בחול המועד - יש מחלוקת:

^(שו"ע - בחוה"מ קורע כל קריעה שחייב בה מצד הדין)

רמ"א: ^{(נ"הג"ן [באשכנז]):} **על אביו ואמנו - קורע בחוה"מ. על שאר מתים - קורעין רק לאחר חוה"מ.**

ובמקום שאין מנהג [במלכות פולין (ש"ד מ"ג)] - יש לקרוע על כולם בחוה"מ.

^{(גאונים וראב"ה - בחוה"מ אין קורעין כלל (אף ביום קבורה)).}

סעי' לב - קורע על שמועה קרובה בחול המועד ^(נ"ע לקמן ס"י ת"א סעי' ג).

שמע שמועה קרובה בחוה"מ - קורע בחוה"מ, אפילו אם אחר הרגל זו תהיה שמועה רחוקה.

ואם שמע שמועה רחוקה בחוה"מ - אינו קורע. ^{(נעל אביו ואמנו: שו"ע י"ל, בית, ט"ז ושו"ע - קורע אחר חודשי'ם. [ולמהר"ט - קורע בחוה"מ, (לעיל ע"י 31)].}

סעי' לג - המראה את עצמו כאילו קרע.

ההולך בבגד קרוע ומראה את עצמו כאילו קרע, אך לא קרע - הרי זה גוזל את החיים ואת המתים.

סעי' לד - בגד שאול - האם מותר לקרוע בו?

אם השואל אמר שהוא הולך לבקר את אביו החולה בבגד זה והלך ומצאו שמת - קורע בגד זה ומאחרו, ^{(מחזירו ומשלים דמי קרע).}

אך אם לא אמר שהוא הולך לבקר את החולה בבגד זה - אסור לו לקרוע בגד זה.

סעי' לה - המשאיל חלוק לחברו - מתי יכול לחזור ולקבלו?

יכול לקבל חלוקו בחזרה, רק אחר שיעברו ז' ימי האבל. [כתב הרמ"א - שהשו"ע סותר את עצמו נ"ע] ביעקרי השולחן 5 תירוצים.

סע' לו - קורעים על שמועות רעות.

כגון כשנקבצו רוב הציבור למלחמה (גמ' ושמעו שנגפו לפני אויביהם **אפילו לא נהרגו אלא המיעוט מהם**, קורע (רמב"ן).
רמ"א - והוא הדין [שקורעים], אם הלכו [אפי' המיעוט] **בשבי** (במוק"י), [מכיון שהשבי קשה מחרב (ערך השולחן לו)].

סע' לז - 1. השומע ברכת ה'. 2. הרואה ס"ת שנשרף.

1. השומע ברכת ה' (=גדוף של שם ה') - מתי חייב לקרוע?

השומע מפי ישראל - חייב לקרוע אף כשמעו רק כינוי.

השומע מפי גוי - פטור מקריעה אף כשהגוי בירך בשם המפורש.

השומע מפי העדים - חייב לקרוע.

העדים עצמם - א"צ לקרוע פעם נוספת בשעה שמעידים איך פלוגי בירך את ה'.

2. הרואה ס"ת שנשרף: או תפילין (גמ'), או מגילה מהנביאים או מהכתובים (רא"ש סי' סד). **קורע שתי קריעות.**

דווקא כשורפים אותו בזרוע, וכמעשה שהיה.

סע' לח - קריעה על ערי יהודה/ירושלים בחורבן. - הרואה ערי יהודה בחורבן או ירושלים או בית המקדש חייב לקרוע.**סע'לט - אלו הקרעים (הנ"ל בסעי' לו-לח) - אסור לאחותם לעולם, ומתי מותר לשולל וכו'?**

כל הקרעים שלהלן: 1. על אביו ועל אמו. 2. על רבו שלימדו תורה (סעי' ח ע"ש). 3. על נשיא (סעי' יז). 4. על אב ב"ד (סעי' יז). 5. על השמועות הרעות (סעי' לו). 6. על ס"ת שנשרף (סעי' לו). 7. על ס"ת שנשרף (סעי' לו). 8. על ערי יהודה בחורבן (סעי' לו). 9. על המקדש בחורבנו (סעי' לו). 10. על ירושלים בחורבנה (סעי' לו).

לאחותם - אסור לעולם.

למולל, לשולל, ללקטן, לעשותן במין סולמות - מותר למחרת [פרט לקרע על אביו ואמו - ששולל רק לאחר 30 יום (סעי' טו)].

סיכום המקרים בהל' קריעה: א. שצריך לחזור ולקרוע שנית, ב. הבדלים בין איש לאשה, ג. הבדלים בין השו"ע לרמ"א, ד. הבדלים בין אביו ואמו לשאר קרובים, לעיל עמ' 36-38. ה. הבדלים בין אבולת על אביו ואמו לשאר קרובים - לעיל עמ' 248.

סיפןן שמא - מי שמתו מוטל לפניו בשבת או ביו"ט ודיני האונן**סע' א - דיני אונן (לענין אכילה ופטור מהמצוות): א. ביום חול. ב. בשבת ויו"ט.**

הגדרת אונן - כל שמת לו קרוב שחייב להתאבל עליו, כל זמן שמוטל עליו לקבורו, הוא אונן אף שמתו לא לפניו (טור, ש"ך א).
א. ביום חול - יש אנינות, ולפ"ן:

1. אינו אוכל בפני המת - אלא אוכל בבית אחר, ואם אין לו [או לחברו] בית אחר - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו

מחיצה - מחזיר פניו ואוכל (גמ').
[וחל עליו דין אנינות אף כשהמת לא לפניו, או בעיר אחרת, ולכן:]

2. אינו מיטב [על השולחן] ואוכל.

3. אינו אוכל בשר ולא שותה יין.

4. אינו מברך ופטור מכל המצוות [עשה], ואף אינו רשאי להחמיר על עצמו ולברך.

תלמיד על רבו המובהק - אסור לאכול בשר ויין, כל זמן שמוטל לפניו (רמ"א).

ב. בשבת/יו"ט - אין אנינות, ולפ"ן: אוכל בשר ושותה יין, מברך וחייב בכל המצוות, חוץ מתשמיש המיטה שאסור (כת"ק).

אולם יש אנינות בשבת/יו"ט באחד מהמקרים הבאים: 1. כשמשיח על התחום (רא"ש סי' נד). 2. כשרוצה לקבור מתו ביו"ט [ראשון - עי"י עממ"ם]. וביו"ט שני - שיכול לקבור בעצמו (רא"ש, וכן בשו"ע א"י"ח סי' תקמח סעי' ה).

סע' ב - מי [שמת לו מת בשבת] שהיה אונן במוצ"ש, ומתו נקבר ביום א' - אלו מצוות עליו להשלים?

במוצ"ש: אינו מבדיל ואינו מתפלל ערבית, ומותר לאכול בלא הבדלה [הואיל ופטור מהמצוות].
ביום ראשון לפני הקבורה - לא יתפלל.

ולאחר הקבורה: יתפלל שחרית - אם לא עבר זמנה. ותפלת ערבית - א"צ להשלים מכיון שהיה פטור וכבר עבר זמנה.

יעשה הבדלה [הואיל ויכול להבדיל עד יום ג'].

מי שעסק בצרכי ציבור ולא התפלל ועבר זמן התפילה - האם צריך אח"כ להשלים את תפילתו [בתפילה הסמוכה]?

דרישה (ג) - א"צ להשלים את תפילתו.

ש"ט (ז) - צריך להשלים את תפילתו, כלומר להתפלל בתפילה הסמוכה שתי תפילות.

סע' ג - מת שמסרוהו לכתפים.

כשהמת נמסר לכתפים - הקרובים מותרים בבשר ויין (שו"ע), וחייבים במצוות (פתי"ש כא), ואפילו קודם שהוציאו את המת מהבית,

ששוב אינו מוטל עליהם (שו"ע עי"י רמב"ן עמ' ע). [פרס לעי"י - דין זה הוא דוקא כשאין הקרובים הולכים עם המת לקבורו, אבל במקום שהקרובים הולכים עם המת לקבורו - לא בטל מהם דין אונן אף שמסרו לכתפים].

כשנושאים את המת מעיר לעיר (רמ"א בשם רבינו יונה), [ועי"י ב פירושים לרמ"א]:

אם זה למקום קרוב [זה כאיילו מתו מוטל לפניו] - **יש לקרובים דין אונן.**

[אם זה למקום רחוק [כגון מהלך שני ימים] - אין להם דין אונן, ומותרים עד שיביאו את המת לעיר קבורתו.]

סימן שפ - דברים שהאבל אסור בהם, איסור מלאכה

סע' א - דברים שהאבל אסור בהם - וסימנך: תישימי' כ"י מ"ית נאסר"ית, וב-30 אשלי"ג.

ת - תפילין - אסור להניח ביום הראשון (סי' שפח).

י - ישיבה - חייב ליטב ע"ג הקרקע כל ז' (סי' שפז).

ש - שאילת שלום - אסור כל ז' [ואחרים לא שואלים בשלמו כל ל', או כל י"ב חודש על אביו ואמו (סי' שפח)].

מ - מלאכה - אסור כל ז' (סי' שפ).

נ - עטיפת הראש - חייב כל ז' (שו"ע סי' שפח), [אולם בימינו לא נהגו בכך (רמ"א שם)].

כ - כביסה - אסור כל ז' [ולרמ"א - נהגו לאסור כל 30 יום (סי' שפט)].

ל - יציאה מבתו - אסורה כל ז' (סי' שצג).

מ - מיטה - חייב לכפותה כל ז' [אולם בימינו לא נהגו בכך (סי' שפו סעי' ב)].

ת - תשימש המטה - אסור כל ז' (סי' שפג).

יג - נעילת סנדל מעור - אסור כל ז' (סי' שפב).

יד - איסור שלילת הקרע - כל ז' [ולרמ"א - 30 יום], [ואשה - שוללת לאלתר מחמת כבודה, ועל אביו ואמו - אסור 30 יום (סי' שמ סעי' טו)].

ט - סיכה - אסורה כל ז' (סי' שפא).

יז - רחיצה - אסורה כל ז' [ולרמ"א - נהגו לאסור כל 30 יום (סי' שפא)].

ת - ת"ת - אסור כל ז' (סי' שפד).

וב-30 - אשלי"ג:

יא - אחוי קרע - אסור 30 יום [ועל אביו ואמו - אסור לעולם (סי' שמ סעי' טו)].

יב - שמחה - אסורה 30 יום [ועל אביו ואמו - י"ב חודש (סי' שצא)].

יג - לישא אשה - אסור 30 יום [ואם מתה אשתו - אסור לישא אחרת עד שיעברו עליו ג' רגלים (סי' שצב ועיי"ש)].

יד - גיהוץ (סי' שפט סעי' ה), תספורת [ונטיילת ציפורנים בכלי] (סי' שצ) - **אסורים 30 יום**. [ועל אביו ואמו - אסור בגיהוץ ותספורת עד שיעברו 30 ויגערו בו, ועיי"ש].

וכל דברי אבלות - נוהגים בין ביום בין בלילה (רשב"א, רמ"א).

סע' ב - מלאכה - מתי ואיזה אבל מותר בעשיית מלאכה?

כל ג' ימים הראשונים - האבל אסור במלאכה.

מכאן ואילך - אבל עני שאין לו מה לאכול, מותר לעשות מלאכה בצינעה. ואשה [עניה] - טווה בפלך בתוך ביתה.

אבל אמרו חכמים - תבוא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך (ירושלמי).

רמ"א (כל ב) - כדרך שמוותר לכתוב בחו"מ, כך מותר לכתוב בימי אבלו, אבל לא בעניין אחר.

סע' ג - כשם שהאבל אסור במלאכה - כך הוא אסור במשא ומתן וסחורה (רמב"ם), [ונ"ע לקמן בסעי' כג].

סע' ד - האבל וכל מי שמעשה ידיו שלו [כגון בני ועבדיו] - **אסורים במלאכה ואפילו בדבר האבד.**

סע' ה - דבר האבד.

1. **דבר שאינו אבד - אסור לאבל לעשותו** אף ע"י אחרים [ואפי' גויים (מרדכי, רמ"א)].

בדבר האבד - מותר לעשותו ע"י אחרים⁶, ואפילו בדבר האסור במועד משום טירחה, ואפילו מעשה אומן, מותר.

2. **דבר האבד שא"ל לעשותו ע"י אחרים - האם מותר לאבל לעשותו בעצמו?**

משו"ע - משמע שאסור לעשותו בעצמו [אפי' לאחר ג' ימים ואפי' בנינא (מרדכי)].

רמ"א: בהפסד מרובה - יש להקל בעצמו אף תוך ג' ימים הראשונים [כ"ד כ"ב ורא"ש].

ובהפסד מועט - יש להקל בעצמו רק לאחר ג' ימים הראשונים [ס"כ ראב"ד].

[וביאור הש"ך (ד' ה) - שהיתר הרמ"א הוא דוקא בנינא, ואפי' בדבר שיש בו טירחה ומעשה אומן].

סע' ו - 1. פרקמטיא בדבר האבד. 2. דין שיירות [הזדמנות לא מצויה (שי"ך ז)].

1. **הגדרת דבר האבד: כשמפסיד מהקרן** [כגון ירקות ופירות שאם לא ימכרם יתקלקלו] - **זה דבר האבד, ומותר לַמְבַדֵּר ע"י אחרים.**

במניעת רווח [שעתה יכול להרוויח יותר מאשר ימכור אח"כ] - **זה אינו דבר האבד, ואסור למכור ע"י אחרים.**

2. **כשיש שיירות עוברות שמוכרות בזול או קונות ביוקר - מותר בכל עניין, לַמְבַדֵּר וְלַקְנָת ע"י אחרים, אף שלא לצורך**

תשמישו אלא לעשות סחורה ולהשתכר [= להרוויח], [כ"ד כ"א(ש)], [ושלא לַמְבַדֵּר] - שאסר לקנות מהשיירות לצורך מסחר, אף שמעט ממנו [רוח].

⁶ומי שצריך לשלם לפועלו גם שאינם עובדים: זה נקרא דבר האבד, ומותר לפועלו לעשות מלאכתו בביתו אפי' ביום הראשון ואפי' שהאבל עשיר, שהרי אין לך דבר האבד גדול מזה מששלם להם בעד כל יום [ערוה"ש (י) - ג' ערוה"ש (י), נעמי רזו ס"ק ג, חו"ע (ח"ב עמי קמו), דלא לַמְבַדֵּר אמת - שהחמיר, לעיל עמי 149].

סע' ז - להלות לגוי בריבית.

מותר בימי אבלו להלות לגוי בריבית ע"י אחרים, ודוקא לאותם שרגילים ללוות ממנו, משום דהוי דבר האבד (ס' כרא"ש).
[שלא [ב] כרמב"ן - שאסר, ושלא כ"ר - שהתיר להלות ע"י אחרים, אף למי שלא רגיל ללוות ממנו].

סע' ח - מותר לאבל לגבות חובות תוך ז' נעיי אחר - רק אם אחר ז' לא יוכל למצוא את החייבים לו.

סע' ט - מותר לאבל לתבוע לדין תוך ז' נעיי אחר - אם לא יוכל לתבוע את חברו לאחר ז' [כגון שתברו יך למדינת הים או שעדיי חולים וחושש שימות].

סע' י - דברים שהתירו במועד, אולם אסורים באבל.

כל הדברים שהתירו במועד משום צורך המועד - כולם אסורים באבל ע"י אחרים (רמב"ן עמ' קסז).

סע' יא - אבל ששדו בידי אחרים באריסות/חכירות/קבלנות.

מותר לאריס/חכיר/קבלן להמשיך לעבוד בשדה האבל (גמ'), ואפילו כשנסתיימה תקופת האריסות וכו' [לפני תחילת האבלות], והאריס נשאר בשדה כמו שהיה (רא"ש). [משום שידוע שקרקע עומדת לאריסות, ועוד שהאריס עובד לצורך עצמו ולא לצורך בעל השדה האבל].

סע' יב - אריס שהוא אבל: בעצמו - אסור לעבוד. אבל ע"י אחרים - מותר לעבוד באותה שדה (ועיי' ג' טעמים לכך).

סע' יג - שכיר יום בשדה האבל - לא יעבוד בשדה האבל, אפי' בעיר אחרת.

סע' יד - חמור או ספינה [מטלטלים] של אבל שהיו מוחכרים/מושכרים בידי אדם אחר.

מותר לחוכר/שוכר לעבוד עם החמור רק בקיום ב' תנאים:

א. כששכר את החמור קודם שהתחילה האבלות.

ב. תקופת השכירות המשכה בזמן האבלות. [נהגים הם משום דשכירות קניא וחשובים כשלו ולא של אבל (לבוש)].

סע' טו - חמור או ספינה [מטלטלים] של אבל שהיו באריסות בידי אחר [ותקופת האריסות המשיכה בימי האבל (בי"ח ח)] - האם מותר לאותו אדם לעבוד בהם?

יש מתירים [דכשם שהתירו במטלטלים מוחכרים (סע' יז), כך יש להתיר באריסות].

יש אוסרים [מכיון שדוקא בקרקע הקלו משום שעומדת לאריסות (סע' יא), משאיכ' בהמות וכלים אסרו מכיון שלא עומדים לאריסות, לעולם נקראים ע"ש בעליהם האבל].

[והלכה כ"א ברתא, כנודע (חזו"ע ח"ב עמ' קנא)].

סע' טז - אבל שהיה מושכר לאחר - לא יעשה מלאכה בימי אבלו.

אבל שהיה מושכר, מהו שיעשה מלאכה ע"י אחרים?

רמ"א ולבוש - מותר [אפי' אינו דבר האבד (שי"ד יז), שהרי אין עיקר המלאכה של האבל (לבוש)].

ש"ך (יז) [שכן נראה מסתימת טושי"ע שלא חילקו בכך] - אסור [אא"כ הוא דבר האבד (שי"ד טו)].

סע' יז - אבל שמלאכת אחרים הייתה בידו.

אסור לאבל לעשותה, בין בדבר תלוש בין בדבר מחובר, בין בקבלנות בין שלא בקבלנות.

רמ"א: ואם הוא דבר האבד - מותר לעשותו ע"י אחרים [וההיתר: [רמ"א שי"ד טו] - דוקא בדבר האבד, [לבוש - אף בדבר שאינו אבד].

ומותר לקבל מלאכה בימי אבלו - לעשותו אחר ימי האבל ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד כדרך שהוא עושה בשאר פעמים.

סע' יח - דבר תלוש של האבל - שהיה בקבלנות בידי אחרים:

מותר לאחרים לעשות בו מלאכה, דוקא בקיום ג' תנאים: א) קיבלו את המלאכה קודם שנעשה אבל, ב) בקבלנות,

ג) בבית אחרים. [ג' תנאים (ב) - היתר בבית אחרים אפי' שלא בקבלנות, כיון שבבית אחר אין מראית עין].

סע' יט - בנין של אבל שהיה ביד אחר בקבלנות.

בחול או בחול המועד - אין לקבלן לבנות עבור האבל.

אולם מותר לקבלן לבנות עבור האבל, רק בקיום ה' התנאים הבאים: א. העבודה נמסרה לקבלן לפני אבלות הבעלים.

ב. בשבת או יו"ט שחלו בימי האבל. ג. ע"י קבלן גוי. ד. הבנין נמצא חוץ לתחום שבת. ה. אין עיר אחרת שבה ישראל בתוך

תחום של אותו בית.

סע' כ - שדה של אבל שהייתה בידו אחר בקבלנות - האם מותר לקבלן לחרוש ולרוע בימי האבל של בעל השדה [כשכל הפירות מגיעים לאבן]?

יש שמותר - [מכיון שהרואים יתלו שהוא אריס שמתר לעבוד בשדה האבל (סע' יא)], [ראב"ד, רא"ש].

יש מי שאוסר לקבלן לעבוד בשדה האבל, כדין קבלן בנין שאסור לו לבנות לאבל בימי החול (בסע' יט).

סע' כא - שותפים שאירע אבל לאחד מהם - האם מותר לשותף שאינו אבל, להמשיך בעסק השותפות בשבעה?

בפרהסיא - אסור [משום: א. מראית עין, ב. לזולזל באבלות בעיני הבריות].

בציניעה - מותר בתוך ביתו, אולם אם השותף האבל הוא אדם חשוב [והשותפות נקראת על שמו וכו'] - אסור לשותף שאינו אבל

לעשות אפילו בתוך ביתו.

וסיכום המקרים שהקלו לשותפו של האבל לעשות את בפרהסיא - ראה לעיל בעמ' 157.

סע' כב - טיפול בצרכי הבית בזמן האבל, [דברים שמותר לאבל לעשות - ואין בהם משום מלאכה].
כבוד הבית, הדחות כוסות, הצעת המטות (שמחות), לאפות ולבשל [כל הצריך לה, אך כל שאינו צריך לה - אסור (רמ"א)].
וכן אשה המשרתת בבית אחר ואירעה אבל - מותרת לעשות גם שאר צרכי הבית בין בחינם בין בשכר (תה"ד סי' רפט).

סע' כג - ההולך ממקום למקום לסחורה. [המשך לסע' ג דמייירי באיסור סחורה, וכשאין דבר האבד (ערוה"ש לג)].
אם שמע שמועה קרובה על מות קרובו [שמחייבת אותו לשבת בעה (ריש סי' תב)]:
אם יכול - לא יעשה שום עסק.
ואם לא ימצא בדרך - מותר לו לקנות דברים שיש בהם חיי נפש לצורך הדרך.

סע' כד - אבל שמותר למכור דבר האבד ע"י אחרים - על מי צריך למעט בעסקו? [המשך לסע' ה - ו דמייירי בדבר האבד].
על כל המתים - רשאי למעט, ורשאי שלא למעט [ולמכור דבר האבד ע"י אחרים (סע' ה)].
על אביו ואמו - חייב למעט.

סע' כה - אסור לצאת בשיירה גדולה לסחורה למקום רחוק [מכיון שיש פרסום גדול ודומה לפרסום ששמחים הרבה בדרך]:
על כל המתים - אסור עד 30 יום.
על אביו ואמו - אסור עד 30 יום + שיגערו בו חבריו.
אבל כל שאר משא ומתן - מותר האבל לעשות לאחר השבעה (רא"ש טור).

סימן שפא - איסור רחיצה וסיכה לאבל

סע' א - איסור רחיצה.

כל גופו - אסור לרחוץ אפילו בצונן.
פניו ידיו ורגליו: - אסור בחמין [ואפ"י במושרים - אסור (פתי"ש א)].
בצונן - מותר.

אם היה מלוכלך בטיט או צואה - רוחץ כדרכו ואינו חושש.

כמה זמן אסורה הרחיצה? "לשו"ע" - רחיצה אסורה רק בשבעה.

רמ"א - נהגו כעת לאסור כל רחיצה [משמע אף צונן] **כל לי יום,** ואפילו לחוף הראש אסור ואין לשנות המנהג. [נש"ד (א) גודס ברמ"א: "לאסור רחיצה כל לי יום", ולפיכך אחר ז': דוקא רחיצה בחמין - אסורה, אך בצונן - מותרת: "אלהיה רבה - אף כל גופו בצונן מותר, [ל]לרעק"א - רק פניו ידיו ורגליו מותר].

סע' ב - איזו סיכה אסורה?

סיכה לתענוג - אסורה אפילו כל שהוא.
סיכה להעביר הזוהמא או לרפואה - מותרת.

סע' ג - מקרים שרחיצה מותרת [אף בחמינים]: איסטניס, יולדת [תוך לי' מלידתה], מי שיש לו ערבוביא [לכלוך] בראשו.
[תגרות איסטניס - זה לא כל מי שאומר איסטניס אני, אלא דווקא כשידוע שהוא איסטניס, ומתנהג בנקיטת, ואם לא יתרחץ יצטער הרבה ויובא לידי מיוחש].

סע' ד - מי שתכפוהו אביו - מותר לרחוץ כל גופו בצונן, משכלה האבל הראשון.

סע' ה - טבילה.

1. **נה - שנודמן זמן טבילתה בימי אבלה, תוך ז' אינה טובלת** (שו"ט).

2. **האם תוך ז' ימי אבלה מותרת להתרחץ וללבוש לבנים** [לצורך עשיית הפסק טהרה וספירת ז' נקיים שבסי' קצ"ז]:

מלשון הרמ"א משמע - אינה רוחצת ולא לובשת לבנים.

אולם לרמ"א לפי הרב יצחק הלוי [אחיו של ה"י] - לא תרחץ אבל מותרת ללבוש לבנים.

שו"ת משאת בנימין (סי' ה) - מותרת אף לרחוץ באותו מקום ובין ירכותיה, בין בחמין ובין בצונן וללבוש בגדים לבנים.

ומסקנת ה"ט"ז (ב) - שאין לאשה לרחוץ אלא פניה של מטה ותלבש חלוק נקי, לא לבן ממש, ותספור ז' נקיים.

3. **אחר ז' ימי אבלה - אף לרמ"א מותרת לרחוץ באותו מקום ובין ירכותיה, וללבוש לבנים לצורך הפסק טהרה.**
וכשיגיע זמן טבילתה - מותרת לרחוץ [כל גופה בחמין] ולטבול אף בחמין [רמ"א ומשני"ב סוף סי' תרו].

סע' ו - כיחול ופירקוס - מתי אשה אבלה מותרת בכיחול ופירקוס.

אחר השבעה	תוך שבעה	
	אסורה כל 30 יום בכיחול ופירקוס [כדין גיחוז שאסור כל 30 יום (פרישה ו), ש"ד ד]	מי שאינה אשת איש, נערה [שהגיעה לילל ביום שנה ויום אחד].
מותרת אחר ז' [כדי שלא תתגנה על בעלה (רא"ש)]	אסורה תוך ז'	אשת איש
מותרת אפילו תוך ז' [כלה - מותרת אף להתקשט ולהסתפר (דב"ס טא), בוגרת - מותרת בכיחול ופירקוס כדי שיקפצו עליה לשאת אותה לאשה (רש"י תענית ג"ב). קטנה - מותרת כיון שאינה חייבת באבלות].		כלה [שהיא תוך 30 יום לחופתה]. בוגרת [שעומדת להינשא]. קטנה [זו החפחה מגיל י"ב שנה ויום אחד]

סיכום המקרים שרחיצה מותרת תוך ז', ולרמ"א תוך 30 - לעיל בעמ' 164.

סע' ו - השומע שמועה רחוקה בשבת/ברגל - אינו נוהג אפילו בדברים שבצניעא, ולמוצאי שבת ורגל נוהג שעה אחת, ודיו.

סע' ז - השומע שמועה קרובה בשבת.

[כיון שבשבת נוהג בדברים שבצניעא (סעי' ז)] **מתחיל בשבת זו למנות את הז', וקורע למחרת (ר"ל במוציא שם), וקם ביום שישי מהאבלות.**

בשום ז' לאבלות חל שבת - נחלקו: [א] בית, [ב] ט"ו, [ג] שו"ת גביש, האם בשבת אומרים מקצת היום ככולו, לעיל בעמ' 212, 238.

סע' ח - 10 ימים אחר שמיני עצרת, שמע שקרובו מת ערב חג סוכות - אין לזה דין שמועה רחוקה אלא דין שמועה קרובה,

ונוהג ז' ו-30 [לכל המאור וש"ס, [ע"ש חכמים - שזה נידון כשמועה רחוקה, ולכן יושב שעה אחת ודיו. החזו"ע (ח"ג עמ' קנז) - המורה להקל יש על מה שסימך].

סע' ט - השומע שתי שמעות.

א. שמע שתי שמעות רחוקות ביום אחד - נוהג על שתייהן רק יום אחד אבלות [כלומר שעה אחת (ש"ד ה)].

ב. שמע שתי שמעות קרובות ביום אחד, או שמתו לו שני מתים כאחד - מונה לשניהם כאחד ז' ו-30 (וכן בדרכי"מ סי' שעה אות ז).

ג. שמע שמועה קרובה היום, ולמחרת שמע על מת נוסף - מונה לשני מיום השמועה (של המת השני) ז' ו-30.

סע' י - שמע שמועה קרובה בשבת ערב הרגל.

כיון שנהג בשבת בדברים שבצניעא, הרגל מבטל ממנו גזרת שבעה (ש"ד ח, עמ"י שרי"ע סי' שצט סעי' א).

סע' יא - מי שהתפלל ערבית ועדיין יום הוא ושמע שמועה קרובה.

מתחיל למנות את הז' לאבלות רק ממחרת, ואותו יום אינו עולה לו, מכיון שעשה את אותו יום ללילה (וכן לעיל בסי' שעה סעי' יא).

סע' יב - 1. אין חובה לספר לקרובים שקרובם מת, 2. תענית ביום היארצי"ט, 3. שלא לאכול בסעודה בליל היארצי"ט.

1. מי שקרובו מת, ואינו יודע:

(א) אין חובה שיאמרו לו, אפילו כשמת אביו ואמו (מרדכי). ועל זה נאמר: מוציא דבה הוא כסיל.

(ב) אם שואל עליו - אין לו לשקר ולומר חי הוא, שנאמר מדבר שקר תרחק (מרדכי).

(ג) מותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין וכל שמחה, כיון שאינו יודע (הנהמ"י בשם ש"י).

(ד) רמ"א (בשם מהרי"י י"ג): בבנים זרים - נהגו להודיע כדי שיאמרו קדיש. בבנות - אין מנהג כלל להודיעם.

2. מצווה להתענות ביום היארצי"ט של אביו ואמו (רמ"א, שרי"ע א"ח סי' תקסח סעי' טו), ונחלקו אם זה ביום המיתה או ביום

הקבורה:

רמ"א - מתענה ביום המיתה, ואם היה בקבורה ולא אצל המיתה - מתענה ביום הקבורה.

אולם האחרונים - דחו את מ"ש הרמ"א ביום הקבורה (ועי"ע בעיקרי השולחן עמ' 415).

והפנהג - לעשות את היארצי"ט ביום המיתה ואף בשנה הראשונה, (ולהמשיך באבלות עד מלאת י"ב חודש ליום הקבורה).

ואם נתאחר הקבורה ג' ימים יותר - יש [מבני אשכנז] שנהגו כש"ך: שהיא"צ הראשון - ביום הקבורה, ובשאר שנים - ביום המיתה (גש"ח פ"ב סי"ח, קישור"י סי' רכא סעי' ב, צרור החיים פ"ט).

סיכום מקרים שלא מתענה ביארצי"ט - לעיל בעמ' 242.

3. [רמ"א] - אין לאכול בסעודה בליל יום שמת בו אביו ואמו (ומיירי רק בסעודת התנה דאסור - [מכיון שיש שם מזומטי חתן], אך סעודת ברית ופדיון

וסיום מסת מותר [מ"ש סי' שצא סי' ח, ובה"ח סי' תקס"ח סי' פא]). [ע"א אולם לחזו"ע (ח"ג עמ' רד) [בשם פוסקים גדולים] - בליל היארצי"ט: בשנה

הראשונה - אין להשתתף בסעודת מצוה שיש בה שמחה, כגון מזומטי חתן וכלה. [בשאר שנים - מותר אפילו בסעודת נישואין].

סי' תג - דיני המלקט עצמות

סע' א - דין אבלות בליקוט עצמות.

א. המלקט עצמות אביו או שאר קרוביו (שמתאבלים עליהם) - מתאבל עליהן כל היום כולו [דלא אמרינן בזה מקצת היום ככולו (בדה"ש ה)] בכלל הדברים הנהוגים באבלות כגון נעילת הסנדל, תשימש המיטה, רחיצה וסיכה וכו'.

ב. עד מתי מתאבל? מתאבל כל היום, ולערב אין מתאבל עליהם, אפילו צרוּרים לו בסדינו (כ"תוס').

היה עומד ומלקט, וחשכה לו - מותר ביום שלאחריו, לפיכך אין מלקטין אותם סמוך לחשכה - כדי שלא יהיה נמצא שלא התאבל על ליקוט עצמות אביו (שמחות).

ג. אין דין איניות בליקוט עצמות, רק חל עליו אבלות מיד.

סע' ב - דין קריעה ואיסור איחוי בליקוט עצמות.

כל שקורעים עליו בשעת מיתתו (מזו הקרובים) - קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות.

כל שאינו מאחה בשעת מיתתו [על אביו ואמו (סי' שמ סעי' טו)] - אינו מאחה בשעת ליקוט עצמות.

סע' ג - דברים שאין עושים בליקוט עצמות.

א. אין עומדין עליהם [ש"ד] - אבל אומרים תנחומין לעצמם [בצניעא ביהתם של האבלים (לבוש, בדה"ש יט)].

ב. אין מְבַרְרִין עליהם בחבר עיר [בכרובה של עיר (מרישה סי' שנה)] - אבל מברין עליהם בביתו.

ג. אין אומרים עליהם קִינָה [נְדָר] - אבל אומרים עליהם קילוסין [דהיינו שבחו של מת, ומשבחין להקב"ה שממית ומחיה (רמ"א)].

סע' ד - מועד - אין מלקטים עצמות [אביו וכל שכן של שאר קרובים] **במועד [דהיינו חול המועד]** [כרמב"ם], [כדי שלא לעורר עליו את האבל במועד (לבוש)].

סע' ה - דין שמועה - האם מתאבל על שמועה של ליקוט עצמות קרוביו [שצריך להתאבל עליהם]?
אם שמע שהיום ליקטו עצמות [אחד מקרוביו] - מתאבל, אע"פ שלא היה שם
אבל שמע שאתמול ליקטו - אין מתאבל

סע' ו - העצמות והגידים.

בליקוט עצמות - **אין מפרקין [אין משברין] את העצמות ולא מפסקין את הגידים [דגנאי הוא לו מת, אלא קוברן כמו שמצאן וכו']**.

סע' ז - ממתי מותר ללקט עצמות המת?

ליקוט עצמות - אינו אלא משיכלה הבשר [דכל זמן שלא כלה הבשר, הצורה עדיין ניכרת ונגנאי ובויון הוא למת שהוא בווי או בעיני העוסקים עמו (לבוש)].
כלה הבשר, אין הצורה ניכרת בעצמות - לפיכך יכול ללקט בידו עצמות אביו ואמו, ואע"פ כן נכון שלא ילקטם בעצמו.

סע' ח - המלקט עצמות שני מתים - האם מותר להניחם אף באפרסקל [=בגד] אחד, או דוקא בארון של ארזים?

רבי יוחנן בן נורי - מלקט עצמות שני מתים באפרסקל [=בגד] אחד, ובלבד שמניח עצמות של כל מת בצד אחר של הבגד.
ר"ע - [סוף האפרסקל (=הבגד) והעצמות להתעכל ומצאו עצמות שני מתים מתערבים, ולכן] מלקטין ונותנין כל אחד לעצמו בארון של ארזים.
רבי אליעזר בר דוקק - כך אמר לי אבי בשעת מיתתו מתחילה קברוני בבקעה, ולבסוף לקוט עצמותי ותנם בארזים ואל
הלקטם אתה בידך שלא יהיו בזויות עליך.

סע' ט - המלקט עצמות, משמר המת והמוליך אותם ממקום למקום - פטור מן המצוות.

דהיינו פטור מקריאת שמע ומתפילה ומתפילין ומכל מצוות [עשה] האמורות בתורה [שהעוסק במצוה פטור מן המצוה (לבוש)]:
א. בין בחול ובין בשבת. ב. בין בעצמות קרובים ובין בעצמות רחוקים.
ג. בין בספינה ובין בדרך. ד. אפילו הם מלקטים רבים [אבל משמרים רבים - זה משמר וזה קורא ש"ך ח].
ואף אם רצה להחמיר על עצמו - לא יחמיר, מפני כבוד עצמות.

סע' י - המטלטל עצמות [על החמור בשק או בדסקיא] - לא ינהג בהם מנהג בזיון.

ולכן לא ירכב עליהם. ואם מתירא מן הגנבים - מותר [ברכות יח/א] [לישב עליו, כיון שעושה זה לכבודם (ערוה"ש ז)].
ואם מפשילים לאחוריו על החמור - מותר [רא"ש שם סי' ז].

רמ"א - והחי יתן אל ליבו ש: מי שספד - יספדו לו, מי שקבר - יקברוהו, מי שטען [נשא לקבורה] - יטענוהו [לקבורתו],
דידל=מי שהרים קולו בבכי והספד - כן יעשו בהספדו.
גדול השלום שניתן לצדיקים - שבשעה שהצדיק נפטר ג' כחות של מלאכים נותנים לו שלום (כתובות קד"א).

סיכום ההבדלים בדין אבלות בין איש לאשה, ובין אביו ואמו לשאר קרובים - ראה לעיל בעמ' 249-247.

הקדמה ללימוד רמזים לשולחן

להלן מובאת רשימה של 69 סימנים מהשו"ע, עם נוטריקונים שיישעו לזכירת נושאי הסימנים ומקורותיהם בעל פה.

א. ה' ביקו"ח ורפואה - סי' שלה-שלת.

ב. ה' הנוגעות לשעת מיתה עד הקבורה - סי' שמי-שסח.

ג. ה' טומאת כהן - סי' שסט-שעד (סעי' א).

ד. ה' אבלות - סי' שעד סי' ד-סי' תג.

בשלב א' - מומלץ ללמוד את נושאי הסימנים [בלא מקורותיהם], כדלקמן:

א. ללמוד זאת רק לאחר לימוד השו"ע ונו"כ.

ב. ללמוד מדי יום 5 נושאים עם הנוטריקונים, ולשננם בע"פ מספר פעמים באותו יום.

ג. למחרת ללמוד 5 נושאים נוספים, ולשננם בע"פ מספר פעמים, ואח"כ לשנן את כל 10 נושאי הסימנים בע"פ.

ד. באותו אופן להמשיך ולהשלים את לימוד 69 הסימנים בעל פה עם הנוטריקונים.

בשלב ב' - מומלץ ללמוד את נושאי הסימנים עם מקורותיהם בגמרא, באופן דומה להני"ל.

ברם יש מקומות שכתבנו יותר מנוטריקון אחד, והוא סומן בסוגריים. ויש מקרים שנושא הסימן נכתב בנוסח שונה מהמובא בשו"ע שלפנינו, בכדי להקל על הזכירה בע"פ.

תודתנו להרה"ג אהרן אליהו שליט"א [דומ"ץ בקריית ארבע] שנתן לנו את הסכמתו להיעזר בספרו "רמזים לשולחן". ברם יש מקומות שניסחנו את הדברים לפי הנלע"ד ולפי הספר "אור עולם" להרה"ג מאיר מרגליות זצ"ל [אב"ד"ק אוסטראה והגליץ, נלבי"ע התק"ף].

אני הצעיר כותב שורות אלו יכול להעיד על עצמי שבס"ד ידעתי בעל פה את מרבית ככל נושאי הסימנים בה' אבלות, אף שלא היו בפני הנוטריקונים שלקמן, ולכם הלומדים ודאי שרמזים אלו ישיעו ללמוד זאת בעל פה.

רמזים לשולחן (מאת הר"ג אהרן אליהו שליט"א, ראה הקדמה בעמ' הקודם)

סימן	שו"ע		המקור בגמ'
	נוטריקון	נושא הסימן	
א. הל' ביקור חולים ורפואה	שיש לבקר החולים	ביקור חולים [ולבקש עליהם רחמים]	ב"מ ל: שיש לבקר החולים [המסוכנים] לאלתר
	שיש לו רשות לרפא	דיני הרופא	ב"ק פה: שיש לו פסוק המתיר
	שלא לזעזעו בשמועות רעות	חולה [מסוכן] שקרובו מת [אין מודיעים לו]	שלא לזעזעו... כשכנסתו ודאית
ב. משעת מיתה עד הקבורה	שלח חטאים	וידי החולה [שנטה למות]	שלה חטאים לחולה במותו
	שלט [במעט] שלט בו [מלאך ממות]	דיני הגוסס ואמירת צדוק הדין	שמחות פ"א ששלט... שאסור לעשות לגוסס מה שעושים למת
	שעת מיתה קורע	דיני קריעה	שעת מיתה דווקא כשעומד קורע
שמה	שעת מיתה אונן [עד אחר הקבורה]	דיני אונן	שעת מיתה אונן כגוי
	שמחה במעוננו	מי שהצנין צרכי חופתו וקרובו מת [האם יקדימו את החופה וימי המשתה או את האבלות?]	שמחה במעוננו [עם] דמעה
	שמאלאתם גומרים ומלווים המת [וע"ע ס' סא]	[בטלים ממלאכה ל] מצוות הלווית המת	שמאלאתם גומרים כשמוציאים ד"ל
שדמ	שמספיד דברים	חיוב ההספד	שמספיד דברי קדושה הראויים שלא יגזים
	שמאבד החיים	דין המאבד עצמו לדעת ועוד	שמאבד... בדעת - אין מתעסקים עמו
	שצלב על עמוד	מי שקרובו צלוב בעיר לא ידור בה	שצלב על עמוד, בעיר אחרת לגור
שמו	שלושים מקודם זמן חג [ספידוהו]	שלא לעורר על מתו 30 יום לפני הרגל	שלושים מקודם זמן חג [ספידוהו]
	שורפים מלכים חפציהם, מי שלא חפץ שיקברוהו	דין שרפה על המת והאומר אל תקברוני	שורפים מלכים חפציהם יום אבלם
	שמזמין טלית ופורסה על המת	איסור הנאה במת ותכריכיו [כשהזמנים לצורך המת ונתנם עליו]	שמזמין
שנ	שאינו נכרי	דברים שעושים למת [משום עונמת נפש] ואין בו משום דרכי האמורי	שאינו חוששים משום דרכי האמורי
	שנקבר איתו	דין כלאים וציצית למת	כלאים ט, ד
	שנקבר בלבן	באיזה בגדים קוברין, ואין האיש מלביש את האשה	מו"ק כז: שנקבר בלבן כלים זולים
שנג	שנמצא גדול או קטן	מת גדול/קטן - היאך מוציין ובאיזו מיטה	בן י"ב חודש שמת - בגדול דינו
	שנדמו - איזה קודם	עיר שיש בה שני מתים איזה קודם	שנדמו - יקדימו את החכם
	שנה האשה, [באשה שנה]	דברים שמשנים באשה יותר מבאיש [אין מניחים מיטתה ברחוב, אין עולים עליה בחבר עיר]	שנה האשה כבודה זהר
שנו	שנותר	גבו לצורך המת והותירו	שנותר - מחלקים למתים
	שנדרז	איסור הלנת המת ומתי מותר להלינו	שנדרז ממחר לקובר
	שנושאי המיטה וחלופיהן...	נושאי המיטה [וחלופיהן וחלופי חלופיהן] - פטורים מק"ש ומתפלה	שנושאי המיטה וחלופיהן יזהרו שלא לקרוא ק"ש
שנט	שטון	מקום יציאת המת והאבלים [שיש למנוע מנשים לצאת לביה"ק]	שטון כרוך אחירון בביה"ק
	שס	שיש סדר קדימה במת וכלה, [הכלה נותנת ש"ס לחתן]	הכלה יקדימו לד"ל
	שסא [ש"ס] = ת"ת	ביטול ת"ת הללוית המת	ש"ס אכטל יכבדו זכרו
שסב	שסובל בארון	לקבור בקרקע, ואם קוברין ב' מתים יחד	שסובל בארון מוציאו לקוברו
	שלא סובל גלגול, שומתר ליתן סיד על גופת המת	איסור פינוי המת והעצמות ממקומן	שלא סובל ג... ישאר המת במקומו
	שסד	שסומך ודורך על הקבר - אסור	מזמין קבר ונותן בו מת - אסור בהנאה
שסה	שס"ח מצוות לא תעשה - חייב אך רמ"ח מצוות עשה - פטור, [שסדר הרחוקת הקברים מועירי - הוא 50 אמה]	החופר קבר פטור מכל מצוות [עשה], וכמה מרחיקין הקברות מהעיר	רמ"ח מצוות עשה יתבטלו דיניהם
	שסוחר [בקבר]	דין המוכר קבר ואשה שירשה קבר ממשפחתה	שסוחר קברו
	שסז	שס"ז - קוברים מתי גויים, ש"ס [ת"ת] זלזול [במת]	ש"ס זלזול, יחלוץ תפילין
שסח	שסיכום חשבונות וקלות ראש - אסורים בביה"ק.	שלא לנהוג קלות ראש בביה"ק	כשהנג קלות ראש - כבודם טיגף

מותר לצלם עמודים אלו

המקור בגמ'		שו"ע		ג. הל' טומאת כהן
נוטריקון	המקור	נושא הסימן	נוטריקון	
שספ טומאה - נד ממנה	נייר נד. שמחות פ"ד	על איזה טומאה הכהן מזהר	שמוזהר ספק טומאה	ד. הל' אבילות [המתחילה אחר הקבורה]
שבור עורפו - כהן אסור	חולין כא.	[שבור עורפו אע"פ שעודנו חי - חשוב כמת [ומטמא]]	שבור עורפו	
שעליו אוהל - יטמא	ביצה י.	דין אוהל היאך מביא הטומאה	שעליו אוהל	
שעבר בדרך - יטמא [לצורך מצווה].	ברכות יט.	היתר טומאה [ודיבונן] במקום מצווה, ודין קברי גוים	שעבר בדרך לצורך מצווה	
שעל גרושתו - כהן באזהרה	יבמות כב.	איזה כהן מזהר על הטומאה ולאיהו מתיים ועד מתי מטמא	שעל גדולים חיוב לשמור קטנים	
שמת על דרכו - יטמא	ברכות יט.	טומאת כהן [למת מצווה לנשיא ולרבו (סל א-ג)] ועל איזה מת מתאבלין [סל ד-א]	שמת על דרכו [מת מצווה]	
שעת התחלת כל ז'	מ"ק כז.	אימתי מתחיל האבלות	שעת התחלת האבלות	
שבי [העבד] זכאי היה ר"ג לקבל עליו תנחומים	מ"ק כז.	מציות ניהום אבלים	שעושה ניהום אבלים	
שהבראה על חבריו כזית	מ"ק כז.	עבדים ושפחות שמתו [זה כשורו - ואין עליהם תנחומי אבלים, אולם על מנודה - מנחמים].	שמתו עבדיו זה כשורו	
שמוסיף על טוב ומטיב	ברכות מז.	סעודת הבראה	שהבראה על חבריו ושכניו	
שעורו פרישה ² טובות והנאות	מ"ק טו ¹ .	ברכת המזון בבית האבל	שמוסיף על טוב ומטיב	
שפ ² - אמבטיה, טובות והנאות	מ"ק טו.	איסור מלאכה, ושאר דברים שאבל אסור בהם	שפורש ממלאכה	
שפ - בסנדל, טובות והנאות	מ"ק טו.	איסור רחיצה וסיכה [שפניו אסור בחימוך, וכל גופו אפ"ל בצוננים]	שפורש מאמבטיה	
שפ - גברא, טובות והנאות	מ"ק טו.	איסור נעילת הסנדל	שפ - בסנדל	
שפ - דברי תורה, טובות והנאות	מ"ק טו.	איסור תשימיש המיטה	שיעור פרישת גברא, [שפורש מגליו ערות אשתו]	
שפת השלום, טובות והנאות	מ"ק טו.	האבל אסור בתלמוד תורה	שפורש מדברי תורה	
שפורס טליתו, טובות והנאות	מ"ק טו.	איסור שאלת שלום	שפת השלום	
שכופה מיטה זקופה, טובות והנאות	מ"ק טו.	חיוב עטיפת הראש	שפורס	
שפורש וחולץ תפילין, טובות והנאות	מ"ק טו.	חיוב כפיית המטה	שכופה מיטה זקופה	
שפורש מטבילת בגד, טובות והנאות	מ"ק טו.	אסור להניח תפילין ביום ראשון לאבלות	שפורש מחבישת תפילין ³	
שיצפורניו יחתוך בשיניו - מותר	מ"ק יח.	איסור גילוח ותספורת [ונטילת ציפורנים בכלי]	שיצפורניו ושערו - אסור ליטלם	
שמחה - צא, כבוד המת	מ"ק כב.	איסור שמחה	שמחה - צא	
שמחתו צימצם בחודש, כלי גילה	מ"ק כג.	איסור נישואין 30 יום	שחתן יצמצם בחודש	
שימתין צאתו ג' [מיים] כשהוא אבל	מ"ק כא.	מתי האבל יכול לצאת מביתו	שימתין צאתו ג' [מיים]	
שלושה צדדים כבודו זכרו	מ"ק כז.	שלא להתקשות על המת יותר מדאי	שלושה צדדים [ג' - לבני, ג' - להספד, ל - לתספורת]	
שעות צאת האבלות ימתין טיפה	מ"ק יט.	מקצת יום [ז' ול' ככולו]	שעות צאת האבלות	
שלושים צורבים כואבים	מ"ק כ.	מי שלא התאבל בשבעה - משלים את האבלות כל 30, [ודין קריעה - ע"ש].	שצלול ומיושב בדעתו - לא התאבל ולא קרע, [שלושים צורבים]	
שצריך ז'... כעדים	מ"ק כ.	דיני עדות לנהוג אבלות על פיהם	שצריך ז' אע"פ שזה עד א'	
שצמצמו ימים טובים [את אבלותו]	מ"ק יט.	אבלות יום ראשון דאורייתא, ו"א מדרבנן	יש צד חיוב אבלות מדאורייתא	
שבת - כבודו גדול	מ"ק כג.	רגל מפסיק את האבלות, ודין אבלות ברגל	שצמצמו ימים טובים [את אבלותו]	
שבת - כבודו גדול	מ"ק כג.	דיני אבלות בשבת	שבת, [ת"ת היו דברים שבצינעא]	
שבת - כבודו גדול	מ"ק כז.	דברים הנוהגים בחול המועד	תאחר אבלות	
שבת - כבודו גדול	מ"ק כ.	שמועה קרובה ורחוקה	תבא שמועה	
שבת - כבודו גדול	מ"ק ח.	ליקוט עצמות	תתגלגלו/ליקטו עצמות קרובו	

¹ בס"פ שפ-שפט - המקור מ"ק טו, רבו וכו' לטובות והנאות שפורש מהם באבלותו.

² ש"פ = שיעור/שיעורי פרישה.

³ (סאך) תכונת עילין - זה תפילין שאסור להניחם ביום ראשון לאבלות (רש"י מ"ק ט"א).

מותר לצלם עמודים אלו

ראשי תיבות וקיצורים, ספרים שהוזכרו בספר זה

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל	מ	נ	ס	ע	פ	צ	ק
<p>א"א = אי אפשר אא"כ = אלא אם כן אעל"ד = איבד עצמו לדעת אה"ע/אהע"ז = אבן העזר או"ז = אור זרוע או"ח = אורח חיים אח"כ = אחר כך א"י = ארץ ישראל איס"ב = איסורי ביאה אי"כ = אם כן א"נ = אי נמי אע"ג = אף על גב אע"פ = אף על פי אעפ"כ = אף על פי כן אפ"ו = אפילו אפ"ה = אפילו הכי אצ"צ = אין צריך/צריכים א"ר = אמור רב/רבי את"ל = את המצוי לומר</p>	<p>בא"ח = בן איש חי בד"ה = בדבור המתחיל בד"כ = בדרך כלל בדה"ש = בדי השולחן בד"צ = בית דין צדק בי"ה = ברוך ה', בית הלל בה"ג = בעל הלכות גדולות בוה"ז = בזמן הזה ב"ח = בית חדש ב"י = בית יוסף ב"ד = בית דין ביהמ"ס = בית הכנסת ביה"ל = ביאור הלכה ביהמ"ד = בית המדרש ביה"ק = בית הקברות ביה"ש = בין השמשות כב"ז = בכל זאת בללא"ה = בלא הכי בסח"ה = בסך הכל בע"ה = בעזרת ה' בע"כ = בעל כרחו בפ"ע = בפני עצמו ב"ק = בבא קמא ברומ"ז = ברכת המזון ברכ"י = ברכי יוסף [להדיר"א] ב"ש = בית שמואי</p>	<p>גב"ש = גבעת שאול (שו"ת) ג"כ = גם כן גמ"א = גמרא גמ"ח = גמילות חסדים ג"פ = ג' פעמים גרי"א = גאון רבי אליהו [מילנא] גרי"כ = גאון רבי מרדכי [אליהו] גרי"ז = גאון רבי שלמה זלמן [אוישרבאך] גרי"ש = גאון רבי יוסף שלום [אלישיב] גרי"ע = גאון רבי עובדיה [ספי] גרי"ש = גאון רבי שמואל [הלי ואזני] / גאון רבי שריה [דבליצקי] גשה"ח = גשר החיים [לרב טוקטשקין]</p>	<p>דא"ר = דאמור רב/רבי דאל"כ = דאם לא כן דב"ס = דברי סופרים [לרב יבוב] דגמ"ר = דגול מרובה ד"ה = דבור המתחיל דס"ל = דסבירא ליה/להו דרכ"מ = דרכי משה [דרי"א] ד"ת = דבר/דברי תורה</p>	<p>הג"א = הגאון רבי אליהו [מילנא] הגהמ"ר/הגמ"י = הגהות מיימוניות ה"ה = הוא הדין הו"א = הוה אמינא הו"ל = הוה ליה/להו ה"ז = הרי זה הכדהמ"ב = הלכה כדברי המקל באבל ה"ל = הלכה/הלכות הנ"ל = הנזכר לעיל הרה"ג = הרב הגאון</p>	<p>וא"א = ואי אפשר וה"ה = והוא הדין וכד' וכדו' = וכדומה וכו' = וכולי וכ"כ = וכן כתב וכו"צ"ב = וכיוצא בזה וכ"פ = וכן פסק ונ"ל = ונראה לי וע"ע = ועייני עוד וצ"ע = וצריך עיון</p>	<p>זה"ז = זמן הזה זכ"י = זכרון יצחק ז"ל = זה לשונו ז"פ = ז' פעמים</p>	<p>ח"א = חלק א' ח"ב = חלק ב' חוח"מ = חול המועד חוי"כ = חתן וכלה חוי"ל = חזק לארץ חוי"מ = חושן משפט חזו"א = חזון איש חזו"ע = חזון עובדיה חז"ל = חכמינו זכרונם לברכה ח"י = חידושי חיד"א = חיים יוסף דוד אזולאי חכ"א/חכמ"א = חכמת אדם חכ"צ = חכם צבי ח"ק = חתמה קדישא חתי"ס = חתם סופר</p>	<p>טוש"ע = טור ושולחן ערוך ט"ז = טורי זהב ט"ס = טעות סופר</p>	<p>י"א = יש אומרים יא"צ = יארצטי יב"א = יביע אומר יז"ד = יורה דעה י"ט = יום טוב י"ל = יש לומר ילקו"י = ילקוט יוסף יש"ש = יש של שלמה</p>	<p>כד' = כדברי/כדעת כה"ג = כהאי גוונא כה"ח = כף החיים כו"ע = כולי עלמא כיו"ב/כו"צ"ב = כיוצא בזה כ"כ = כן כתב כנה"ג = כנסת הגדולה כנ"ל = כנזכר לעיל כמ"ש/כמש"כ = כמו שכתב/שכתבו</p>	<p>לח"ס = לכן, חדש, מנוהץ לכו"ע = לכולי עלמא למ"ד = למאן דאמר לע"ז = לעילוי נשמת לפ"י = לפי זה לפמש"כ = לפי מה שכתב</p>	<p>מאעל"ד = מאבד עצמו לדעת מבע"י = מבעוד יום מנ"א = מגן אברהם מ"ד = מאן דאמר מהדור"ק = מהדורא קמא מהר"א = מהרש"א אבורג מהר"ב = מהר"ב הרב רבי יצחק אבובב מהר"י = מהר"י [ייסין] בן לב מהר"ל = מהרש"ל רבי יעקב [בן משה] מולין [שו"ת ומהנהיג אשכנז] מהר"ם = מהרש"ם מורנו הרב רבי מאיר [מורטנבורג] מו"צ = מורה צדק מוצ"ש = מוצאי שבת מו"ק = מועד קטן מו"ט = מאי טעמא מע"ע = מעט לעת מקצה"י"כ = מקצת היום ככולו משא"כ = מה שאין כן מש"כ = מה שכתב/שכתבנו/שכתבו משנ"ב/משנב"ר = משנה ברורה</p>	<p>נוב"י = נודע ביהודה נו"כ = נושאי כלים נ"ל = נראה לי נלע"ד = נראה לעיני דעתי נצי"ב = נפתלי צבי יהודה ברלין נפק"מ = נפקא מינה נקה"כ = נקודות הכסף [לשרי]</p>	<p>ס"ד = סלקא דעתך סה"כ = סך הכל סה"ח = ספר התרומה ס"י = סימן/סימנים ס"ל = סבירא ליה/להו סמ"א = ספר מצוות גדול סמ"ק = ספר מצוות קטן ס"ס = ספק ספיקא סע"י/סעיפים ס"ק = סעיף קטן</p>	<p>ע"ג = על גבי ע"ז = עבודה זרה, על זה עט"ז = עטרת זהב ע"י = על ידי ע"ז = על ידי זה עיי"ט = ערב יום טוב עיי"ש = עייני שם ע"כ = עד כאן, על כן, על כרחך עכ"ד = עד כאן דבריו עכו"ם = עובד/עובדי כוכבים ומזלות עכ"ל = עד כאן לשונו עכ"פ = על כל פנים עכו"ד = עמוד ע"מ = על מה/מנת ע"ע = עיני עוד ע"פ, עפ"י = על פי עפ"ז = על פי זה ערוה"ש = ערוך השולחן ע"ש = ערב שבת/עייני שם/על שם</p>	<p>פ"א = פעם אחת פמ"א = פנים מאירות פמ"ג = פרי מגדים פס"ו = פסוק פקקו"ג = פקחון נפש פר"ו = פריה ורביה פר"ח = פרי חדש פרש"י = פירוש רש"י פת"ש = פתחי תשובה</p>	<p>צי"א = ציץ אליעזר (שו"ת) ציד"ה = צידוק הדין צה"כ = צאת המוכבים צל"ל = צריך לומר צל"ח = ציון לנפש חיה צ"ע = צריך עיון</p>	<p>ק"ו = קל וחומר ק"ל = קיימא לן קיצוש"ע = קיצור שלחן ערוך קמ"ל = קא משמע לן</p>

ראשי תיבות וקיצורים, ספרים שהוזכרו בספר זה

<p>ש"ת = שאלות ותשובות ש"ך = שפתי כהן שכנה"ג = שיירי כנסת הגדולה ש"ה = שני לוחות הברית (לבי ישעה הרוביץ) ש"מ = שמע מינה שמו"ת = שנים מקרא ואחד תרגום שמו"ע = שמיני עצרת שעה"צ = שער הציון שע"ת = שערי תשובה ש"ס = ששה סדרים</p>	<p>ריצב"א = רבי יצחק בר אברהם רמ"א = רבי משה איסרליש רמב"ם = רבי משה בן מיימון רמב"ן = רבי משה בן נחמן ר"ן = רבינו נסים ר"ל = רצונו לומר, ריש לקיש ר"ע = רבי עקיבא רע"א/רעק"א = רבי עקיבא איגר ר"ש = רבי שמעון/רבינו שמשון [משאנץ] רשב"א = רבי שלמה בן אברהם [בן אדרת] רשב"ג = רבי שמעון בן גמליאל רש"י = רבי שלמה יצחקי רש"ל = רבי שלמה לוויא רש"ש = רבי שלום שרעבי ר"ת = רבינו תם</p>	<p>ר ראב"ד = רבי אברהם בן דוד ראבי"ה = רבי אליעזר בן יואל הלוי ראב"ן = רבי אליעזר בן נתן ראב"ע = רבי אלעזר בן עזריה רא"ה = רבי אהרן הלוי ראנ"ח = רבי אליהו בן חיים (ש"ת) רא"ש = רבינו אשר רבי = רבינו רדב"ז = רבי דוד בן זמרא רד"ק = רבי דוד קמחי רוה"פ = רוב הפוסקים רו"ה = רבי זרחיה הלוי רו"ח = ראש חודש, רבינו חננאל רח"ל = רחמנא ליצלן ר"י מיגאש = רבינו יוסף [הלוי] מיגאש [תלמיד הר"ף ורבו של הרמב"ם] ריב"א = רבי יצחק בר אשר [הלוי] ריב"ל = רבי יהושע בן לוי ריב"ש = רבי יצחק בר ששת ריטב"א = רבי יום טוב בן אברהם ר"ף = רבי יצחק אלפסי</p>
ת	ש	
<p>ת' = תשובה/תשובת ת"ה = תורת האדם [ליבניץ] ת"ח = תלמיד חכם תה"ד = תרומת הדשן תו"כ = תורת כהנים תוס' = תוספות תע"ב = תבוא עלוי ברכה תפ"מ = תפארת למשה ת"ק = תנא קמא</p>	<p>שא"א = שאי אפשר שאל"ס = [מים] שאין להם סוף שב"י = שבות יעקב שה"ה = שהוא הדין שו"ע = שלחן ערוך</p>	

ספרים העוסקים בהלכות ביקו"ח ואבלות שהוזכרו בספר זה (רשימה חלקית)

<p>ספרי אחרוני זמננו</p> <p>אשכנזים:</p> <p>בדי השלחן (ב"כ על הש"ע) - לרבי שרגא פייוול כהן, ברוקלין, ניו יורק, תשס"ו-תש"ע</p> <p>גשר החיים (ב"ב) - לרבי יחיאל מיכל טוקצינסקי, ירושלים, תש"ך</p> <p>דברי סופרים (ב"ב על הש"ע) - לרבי נחום מברוך, ירושלים, תשס"א</p> <p>היכל שלמה (ש"ת) - לרבי שמואל קדר, ירושלים, תשס"ו</p> <p>מעולם ועד עולם (לכלל עדות ישראל) - לרבי גבריאל גולדמן, ירושלים, תש"ע</p> <p>נטעי גבריאל (ב"ב) - לרבי גבריאל צינגער [מברוקלין, ניו יורק], ירושלים, תש"ס-תשס"א</p> <p>פני ברוך - לרבי חיים בנימין גולדברג, ירושלים, תשמ"ו</p> <p>ספרדים:</p> <p>זכרון יצחק - לרבי דוד טהרנן, ביתר עילית, תש"ס</p> <p>חזון עובדיה (ב"ב) - לרבי עובדיה יוסף, מכון מאור ישראל, ירושלים, תש"ע-תשע"א</p> <p>חיים וחסד - לרבי שמואל פנחס, ירושלים, תשס"ו</p> <p>ילקוט יוסף - לרבי יצחק יוסף, ירושלים, תשס"ד</p> <p>ישמח משה - לרבי יעקב משה הלל, אהבת שלום, ירושלים, תשס"ט</p> <p>נתיבי עם - לרבי עמרם אבורביע, מהדורה ראשונה תשכ"ד</p> <p>צורו החיים - לרבי מרדכי אליהו [נערך ע"י הרב משה בראלי והרב מישראל רובין], מכון דרכי הוראה לרבנים, ירושלים, תשע"א</p>	<p>ברכי יוסף (על הש"ע) - (לרבי חיים יוסף דוד אזולאי (החיד"א))</p> <p>הלכות שמחות - למהר"ם מרוטנבורג (רבו של הרא"ש, נלב"ע בור"א נ"ג)</p> <p>חכמת אדם [ובסופו קונטרס מצבת משה] - לרבי אברהם דאנציג [מ"צ דווילנא], הוצאת א' בלום, ירושלים, תשנ"ב</p> <p>טור - לרבינו יעקב בן הרא"ש, הוצאת מפעל הטור והשו"ע השלם, מכון ירושלים, תשנ"ג</p> <p>מנחם אבליים - לרבי מנחם ב"ר שמעון מרדכי מאדריאנופול, אזמיר, תר"מ</p> <p>מעבר יבוק - לרבי אהרן ברכיה מודינה, מנטובה, שפ"ו</p> <p>נהר מצרים - לרבי רפאל אהרן בן שמעון [ראב"ד במצרים אפיק, דפוס ראשון בתרס"ח], הוצאת מכון טוב מצרים, ירושלים, תשס"ז</p> <p>ערוך השלחן (על סדר הש"ע) - לרבי יחיאל מיכל [ב"ר אהרן הלוי] עפשטיין, ווארשא, תרס"ח</p> <p>קיצור שלחן ערוך - לרבי שלמה גאנצפריד, נלב"ע בתרמ"ו.</p> <p>רמב"ם (משנה תורה, י"ד החוקה) - לרבי משה בן מימון, [בספר זה - בשכתבתו רמב"ם מונתנו לרמב"ם הל אבנא, א"כ ציינו אחרת].</p> <p>שבט יהודה (על הש"ע) - לרבי יהודה עייאש [בן דודו של החיד"א, מהדורה ראשונה - ליוזרנג, תקמ"ג], הוצאת מכון בני יששכר, ירושלים, תשנ"ח</p> <p>שלחן גבוה (על הש"ע) - לרבי יוסף מולכו [אב"ד פסלניקין], הוצאת אור ודרך, ירושלים, תשס"ג</p> <p>שלחן ערוך - לרבי יוסף קארו, הוצאת השלחן ערוך המפואר, תשל"ה</p> <p>תורת האדם - לרמב"ן, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"ד. [בספר זה - בשכתבתו רמב"ן מונתנו לתורת האדם לרמב"ן, א"כ ציינו אחרת].</p> <p>תפארת למשה (על הש"ע) - לרבי משה ב"ר אברהם, ברלין, תקל"ז</p>
--	---

רשימה נוספת של 260 ספרים - מחבריהם ותקופתם שהוזכרו בספרינו, ראה ב"עיקרי השולחן" הל' נדה עמ' 538.

בס"ד, התשפ"א
סדרת ספרי
מפעל "עיקרי השולחן",
 שיועילו מאוד גם
 לנבחרים לקראת "זורה יורה"

עיקרי השולחן

הלכות מליחה ובשר בחלב
 בתוספת שאלות בהלכות תערוכות
 ומראי מקומות לתשובות
 לנבחרים בהלכות איסור והיתר
 מהדורה חמישית

חוברת מבחנים

לנבחרים בהל' איסור והיתר
 בתוספת מראי מקומות לתשובות

עיקרי השולחן

הלכות נדה
 מהדורה חמישית

עיקרי השולחן

הלכות ביקור חולים ואבלות
 מהדורה שנייה

עיקרי השולחן

הלכות חופה וקידושין

תלמודו בידו

הלכות מליחה ובשר בחלב

תלמודו בידו

הלכות נדה
 מהדורה שלישית

תלמודו בידו

הלכות ביקור חולים ואבלות

תלמודו בידו

הלכות חופה וקידושין

"תלמודו בידו"
 הוא קיצור "עיקרי השולחן"

מעלת לימוד הסוגיות ובידור ההלכה

"תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא
 שנאמר (חבקוק ג) 'הליכות עולם לו' אל תקרי הליכות אלא הלכות" (נדה עג/א)

"כל השונה הלכות' ר"ל שאחר ששנה הסוגיא דרך מחקר ומשא ומתן, מעלה בידו הראוי
 לברור דרך פסק וקובען לעצמו הלכות הלכות, מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שעל ידי
 כך מתיישר בהוראה יפה יפה, ונמצא מוכה את הבריות בהוראותיו ואינו מכשילן כשאר
 התלמידים שאין נוהגין כן. והביאור דרך רמז מדכתוב 'הליכות עולם לו', אל תקרי
 הליכות אלא הלכות, ר"ל אם הוא שונה הלכות על הדרך שביארנו, עולם לו"
 (עכ"ל המאירי סוף מסכת נדה).

בריך רחמנא דסייען

"ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה" (נחמיה ט,ה)

תושלב"ע

עיקרי השולחן

לימוד ושינון
השולחן ערוך ונושאי כליו
 עם מקורותיהם בש"ס ובראשונים
 בשיטה יהודית מאירת עיניים המקלה על הזיכרון
 שזכתה להסכמת גדולי הדור ולברכתם

עיקרי השולחן ספרי הלכה

בברכת מרנן ורבנן

הראש"ל'צ הגאון רבי מרדכי אליהו זצוק"ל
 בעיקר לימוד הלכה צידד שיהיה ממוקד...
 והמקום עד הספרות. וזאת עשה המתבר הכ"ל

הגאון רבי מיכל יהודה ליפנקוביץ זצוק"ל
 ראיתו שהצוות נעשו דבר חשוב
 לחזור בקיצור על מה שזכרו בכדי שלא יישכח
 ודבר בוצעו הרב שיעורו בכל מה שאפשר

הראש"ל'צ הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל
 עיקרי השולחן נערך בסוב טעם ע"י צוות ת"ח...
 והוא קיצור המצוות של השו"ע והרומים עליו וע"י
 זה יוכל הלומד לחזור על לימודו בזמן מועט...

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצוק"ל
 בחר את ראש מפעל עיקרי השולחן לדגל הוצאת
 הספר על הלכות נדה

הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
 תבונתו נתגלתה בתוכנית אחד המומחים. אשר הצליח לחזור על
 כל הלכות נדה והקטן 420 עמודים מחספר "עיקרי השולחן"
 תוך 14 שעות (דברי הרב הובא בסמוכיה).

הראש"ל'צ הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א...
 עבדתי על ההלכות... ניכר כח התמדה ועינוני...
 וכלי ספק שבים יתנו מהספר...
 ...מפורט ת"ח המומסכנים לנתן

הגאון רבי אשר וילניץ ויוסף שליט"א...
 מכלל זה יודע בספר ניכר עמל התורה בעניני...
 הלכות אלו וברובן... בשנותי שספר זה יהיה לתועלת
 גדולה לכל העוסקים בהלכות המעוררת אלו...

הגאון רבי חיים מנקוביץ שליט"א
 מעיקר בספרי עיקרי השולחן

בין הרבנים שנתנו את הסכמתם/ברכתם (לפי סדר הא'–ב'):

הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, רב "חניכי הישיבות", בית וגן, ירושלים
 הגאון רבי מרדכי אליהו זצוק"ל, הראשון לציון והרב הראשי לישראל
 הגאון רבי אליהו בקשי דרוון זצוק"ל, הראשון לציון והרב הראשי לישראל
 הגאון רבי שמאי קהת גרוס הכהן שליט"א, דומ"צ דקהל מנחם זצוק"ל
 הגאון רבי משה הלברשטאם זצוק"ל, חבר בד"צ העדה החרדית
 הגאון רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א, גאב"ד בד"צ העדה החרדית
 הגאון רבי אשר עפליץ ווייס שליט"א, גאב"ד "דרכי הוראה", ירושלים
 הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, רב שכונת רמת אלחנן, בני ברק
 הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה
 הגאון רבי מיכל יהודה ליפנקוביץ זצוק"ל, ראש ישיבת פוניב' (לצעירים)
 הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א, הראשון לציון והרב הראשי לישראל
 הגאון רבי מנשה קליין [הקטן] זצוק"ל, גאב"ד אוגוואר
 הגאון רבי שריאל הוזנברג שליט"א, גאב"ד בד"צ בני ברק דהגר"ג קרליץ זצוק"ל
 הגאון רבי שמואל אליעזר שטין שליט"א, דומ"צ בד"צ דהגר"ש ואזנר זצוק"ל
 הגאון רבי משה שטנברך שליט"א, ראב"ד בד"צ העדה החרדית
 הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל, ראש ישיבת "תורה אור"

המעלות שבספרים:

- א. סיכום בהיר ותמציתי
- ב. סדר שיטתי
- ג. הגדרת הנושאים העיקריים והמשיבים שבכל סעיף
- ד. השתלשלות ההלכה מהמקורות עד לפסיקתה
- ה. שינון מהיר
- ו. זכירת הלימוד
- ז. הכנה מצוינת לבחינות "יורה יורה"
- ח. תוספת סימונים:
 - סיומן למחיר
 - סיומן למקל
 - סיומן לשיטה שאינה מחמירה ואינה מקלה

רח"ו בן ציון 24/8 א', ירושלים, 9542337, טל': 02-65-14-196, דוא"ל: ikarei613@gmail.com

לרכישה: טל' 02-65-14-196

מוקדי הפצה ומשלוחים: טל' 03-67-65-382, 074-703-71-71